

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI**

**ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ
VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

BEGENCHMYRAT DURDYEV

İstanbul, 2010

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI**

**ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ
VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

BEGENCHMYRAT DURDYEV

Danışman: YRD. DOÇ. DR. HAYATİ ERİŞ

İstanbul, 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI :Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türk Bankacılık Sisteminin Karşılaştırmalı Analizi

TÜRÜ :Yüksek Lisans

TEZİ HAZIRLAYAN :Begenchmyrat DURDYEV

ANABİLİM DALI :Bankacılık

SAVUNMA TARİHİ :25.02.2010

JÜRİ ÜYELERİ :

GÖREVİ

ADI SOYADI

İmza

Danışman

Yrd.Doç.Dr.Hayati ERIŞ

Üye

Prof.Dr.Nazım ENGİN

Üye

Yrd.Doç.Dr.Gülcan ÇAĞIL

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Begenchmyrat Durdyev
Anabilim Dalı	: Bankacılık
Programı	: Bankacılık
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Hayati Eriş
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Şubat 2010
Anahtar Kelimeler	: Bankacılık Sistemleri, Orta Asya, Türk Cumhuriyetler, Karşılaştırma, Banka, Aktif Toplamı, Kredi, Mevduat.

ÖZET

ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Bu tezde, Türkiye ve Orta Asya coğrafyasında yer alan ülkelerin Bankacılık Sistemlerini karşılaştırma yaparak geçmişi ve günümüzdeki durumunu irdelemek amaçlanmıştır. Günümüzde bütün sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektörü de hızlı değişim yaşamaktadır. İnceleme konusu olan ülkelere baktığımızda bankacılık sistemlerindeki değişim ve gelişme farklılık göstermektedir. Özellikle Orta Asya Türk cumhuriyetleri, seksenli yılların ortasında Sovyet Birliğinde yeniden yapılanma ve açıklık adı altında başlayan değişiklik birliğin dağılması ve beraberinde bu ülkelerin doksanlı yıllarda bağımsızlıklarını birer-birer ilan etmeye başlamasıyla Merkezi Planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde hızlı adımlar atmıştır. Ülkelerin gelişmelerini ve büyümelerini gerçekleştirebilmeleri için gelişmiş finans piyasalarına büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Finans Piyasaları içinde Bankacılık sektörüne önemli görevler düşmektedir. Çalışmamın ikinci bölümünde Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin, üçüncü bölümünde Türkiye'nin özellikle öne çıkan sektörleri ele alınarak genel ekonomik durumu ve bankacılık sistemlerinin tarihi ve günümüzdeki durumu ayrı-ayrı incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise seçilmiş temel bankacılık verileri karşılaştırma yapılarak bankacılık sistemleri analiz edilmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Begenchmyrat Durdyev
Field : Banking
Programme : Banking
Supervisor : Asst. Prof. Dr. Hayati Eriş
Degree Awarded and Date : Master - February 2010
Keywords : Banking Systems, Central Asia, Turkish Republics, Comparison, Bank, Total Assets, Loans, Deposits

ABSTRACT

A COMPREHENSIVE ANALYSIS OF CENTRAL ASIAN TURKISH REPUBLICS WITH TURKISH BANKING SYSTEMS

In this thesis, intended to examine banking systems of Turkey and countries located in the geography of Central Asia by comparison past and present statuses. Today, Banking sector is also experiencing rapid changes as in all sectors. When we look at the countries that are subject to review varies development and changes in the banking systems. Changes under name of restruction and opennes (Glasnost and Perestroika) in Soviet Union in the middle of year eighties, that have led to dissolution of the union, so they start to declare their independence one bye one in year nineties and Central Asian Turkish Republics step fast transition to the market economy from centrally planned economy. Advanced financial markets are needed to realize development and growth of countries. So banking sectors of these countries have to play very important role in this process. In the second and third part of my work, Turkish and Central Asian Turkish countries general economic situations, priority sectors and history-present situation of the banking systems were examined separately. In the fourth part of thesis, banking systems have been analyzed by comparison of selected bankig basic indicators.

ÖNSÖZ

Günümüzde bütün dünya ülkeleri bankacılık sistemlerinde çok hızlı değişimler yaşanmaktadır. Bu hızlı değişim içinde ülkelerin bankacılık sistemlerini karşılaştırdığımızda olumlu yönde değişim performansı farklılık göstermektedir. Türkiye bankacılık sistemi ve Orta Asya beş Türk cumhuriyetlerinde bankacılık sisteminin geçmişi ve günümüzde geldiği nokta karşılaştırmalı incelendiğinde, doksanlı yıllarından önce Orta Asya aynı kaderi paylaşmalarına rağmen, aynı yılda bağımsızlığı kazandıktan sonra bankacılık sisteminin günümüzde ulaştığı nokta farklılık göstermektedir. Bu çalışmada Türkiye ve Orta Asya Türk cumhuriyetleri Bankacılık Sistemleri anlatılmaya çalışılmıştır. Beni böyle bir çalışma yapmaya yönlendiren hocalarıma ve özellikle bilgi birikimleri ile yol gösterdiği ve harcadığı emeklerden dolayı Yrd. Doç. Dr. Hayati Eriş hocama çok teşekkür eder, en içten saygılarımı sunarım. Tezimin yazımı sürecinde manevi destekleri ile beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan ailemden annem ve eşime en kalbi teşekkürümü sunarım.

İstanbul, 2010

Begenchmyrat DURDYEV

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	vii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
2. ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ GENEL EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ VE BANKACILIK SİSTEMİ	
2.1. Türkmenistan	3
2.1.1. Bağımsızlık Sonrası Türkmenistan'ın Ekonomik Durumu	3
2.1.2. Türkmenistan Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi	8
2.1.3. Türkmenistan'da Bankacılık Ve Mali Kurumların Tarihi Geçmişi	11
2.1.4. Türkmenistan Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar	12
2.1.4.1. Türkmenistan Merkez (Milli)Bankası	12
2.1.4.2. Türkmenistan'da Faaliyet Gösteren Ticari Bankalar	14
2.1.4.2.1. Devlet Bankaları	15
2.1.4.2.1.1. Dış Ekonomik İlişkiler Bankası (Vneshekonombank)	15
2.1.4.2.1.2. Türkmenbaşı Bank	17
2.1.4.2.1.3. Türkmenistan Devlet Bankası (Türkmenbank)	18
2.1.4.2.1.4. Dayhanbank	19
2.1.4.2.1.5. Halkbank	20
2.1.4.2.2. Hisselerinin Büyük Kısmı Kamuya Ait Olan Bankalar	21
2.1.4.2.2.1. Senagat Bank	21
2.1.4.2.2.2. Türkmen-Türk Bankası	21
2.1.4.2.2.3. Garagum Bank	22
2.1.4.2.2.4. Prezidentbank	22
2.1.4.2.3. Yabancı Bankalar	23
2.2. Kazakistan.....	25
2.2.1. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'ın Ekonomik Durumu	25
2.2.2. Kazakistan Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi	29
2.2.3. Kazakistan'da Bankacılık Ve Mali Kurumların Tarihi Geçmişi	32
2.2.4. Kazakistan Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar	34
2.2.4.1. Kazakistan Merkez Bankası	34
2.2.4.2. Kazakistan'da Faaliyet Gösteren Bankalar	35
2.2.4.2.1. Devlet Bankaları	36
2.2.4.2.1.1. Kazakistan Jilstroysberbank	36
2.2.4.2.2. Özel Ticari Bankalar	36
2.2.4.2.2.1. Turan Alem Bankası	36
2.2.4.2.2.2. Kazkommertsbank	37
2.2.4.2.2.3. Halyk Bank	38
2.2.4.2.3. Kazakistan Kalkınma Bankası	39

2.3. Kırgızistan	40
2.3.1. Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan'ın Ekonomik Durumu	40
2.3.1.1. IMF İle İlişkiler	43
2.3.2. Kırgızistan Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi	45
2.3.3. Kırgızistan'da Bankacılık Ve Mali Kurumların Tarihi Geçmişi	48
2.3.4. Kırgızistan Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar	49
2.3.4.1. Kırgızistan Merkez Bankası	49
2.3.4.2. Kırgızistan'da Faaliyet Gösteren Bankalar	50
2.3.4.2.1. Yabancı Bankalar	51
2.4. Özbekistan	53
2.4.1. Bağımsızlık Sonrası Özbekistan'ın Ekonomik Durumu	53
2.4.2. Özbekistan Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi	58
2.4.3. Özbekistan'da Bankacılık Ve Mali Kurumların Tarihi Geçmişi	64
2.4.4. Özbekistan Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar	64
2.4.4.1. Özbekistan Merkez Bankası	64
2.4.4.2. Özbekistan'da Faaliyet Gösteren Bankalar	65
2.4.4.2.1. Dış İktisadi İlişkiler Milli Bankası (NBU)	66
2.4.4.2.2. UT Bank	67
2.5. Azerbaycan	68
2.5.1. Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan'ın Ekonomik Durumu	68
2.5.2. Azerbaycan Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi	69
2.5.3. Azerbaycan'da Bankacılık Ve Mali Kurumların Tarihi Geçmişi	72
2.5.4. Azerbaycan Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar	74
2.5.4.1. Azerbaycan Merkez Bankası	74
2.5.4.1.1. Azerbaycan Merkez Bankası'nın Temel Fonksiyonları	75
2.5.4.2. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Bankalar	75
2.5.4.2.1. Devlet Bankaları	75
2.5.4.2.1.1. Kapital Bank	76
2.5.4.2.1.2. Beynelhalk Bank	76
2.5.4.2.2. Özel Bankalar	77
2.5.4.2.3. Yabancı Bankalar	77
3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ GENEL EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ	
3.1. Türkiye Ekonomisi Genel Durumu	79
3.2. Türkiye Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi	81
3.3. Türkiye'de Bankacılık Ve Mali Kurumların Tarihi Geçmişi	88
3.4. Türk Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar	93
3.4.1. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası	93
3.4.1.1. T.C. Merkez Bankası Temel Görevleri	93
3.4.1.2. T.C. Merkez Bankası Temel Yetkileri	94
3.4.2. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalar	96
3.4.2.1. Mevduat Bankaları	100
3.4.2.1.1. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	101

3.4.2.1.2. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları.....	102
3.4.2.1.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar	105
3.4.2.1.4. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	107
3.4.2.2. Kalkınma Ve Yatırım Bankaları	108
3.4.2.3. Katılım Bankaları (Özel Finans Kurumları).....	111
4. TÜRKİYE VE ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ KARŞILAŞTIRMALI GENEL GÖSTERGELER İLE BANKACILIK SİSTEMİNİN ANALİZİ	
4.1. GSYİH	115
4.2. Döviz Kurları	116
4.3. Banka Sayıları	117
4.4. Bankacılık Sektörü Toplam Aktifler	120
4.5. Bankacılık Sektörü Toplam Krediler	121
4.6. Bankacılık Sektörü Toplam Mevduatları	122
4.7. Toplam Aktif / GSYİH	123
4.8. Toplam Kredi / GSYİH	124
4.9. Toplam Mevduat / GSYİH	125
4.10. Toplam Kredi / Toplam Aktif	125
4.11. Toplam Kredi / Toplam Mevduat	126
5. SONUÇ	127
KAYNAKÇA	131

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Türkmenistan’da Gayri Safi Milli Hasılının Sektörel Dağılımı (%).....	4
Tablo 2: Türkmenistan’ın 2008 yılı Başlıca Ticaret Partnerleri.....	6
Tablo 3: Türkmenistan’da Temel Döviz Kurları.....	7
Tablo 4: Kazakistan Genel Ekonomik Göstergeler.....	25
Tablo 5: Kazakistan Dış Borç Stoku (milyon dolar).....	26
Tablo 6: Kazakistan Banka Sayıları (1994-2000).....	30
Tablo 7: Kazakistan Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma.....	36
Tablo 8: Kazakistan’da Üç Büyük Banka’nın Bankacılık Sektörü İçindeki Payı....	38
Tablo 9: Kırgızistan Dış Ticaret Göstergeleri (milyon \$).....	42
Tablo 10: Kırgızistan’ın Ülkeler Bazında Dış Ticareti.(2008).....	42
Tablo 11: Kırgızistan’da 2008 yılı GSYİH Sektör Dağılımı.....	42
Tablo 12: Kırgızistan’da Faaliyet Gösteren Bankalar Ve Şube Sayıları.....	50
Tablo 13: Özbekistan’ın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	55
Tablo 14: Özbekistan’da GSYİH Ve Sektörel Dağılımı (%).....	57
Tablo 15: Özbekistan Merkez Bankasından Lisans Almış Ticari Bankalar (2009).....	65
Tablo 16: Türkiye Ekonomisi Temel Göstergeler.....	79
Tablo 17: Türkiye’de Enflasyon Rakamları (yüzde).....	80
Tablo 18: Türk Bankacılık Sektörü Eylül 08-Eylül 09 Arası Değişimi.....	87
Tablo 19: Türk Bankacılık Sektöründe ÖFK hariç Banka Sayısı (1995-2002).....	97
Tablo 20: Türk Bankacılık Sektörü ÖFK’ler Dahil Banka Sayıları (2002-2008).....	98
Tablo 21: Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Bulunan Bankaların Aktif Payları.....	99

Tablo 22: Türk Bankacılık Sisteminde Toplam Şube ve Personel Sayıları (2002-2009)	100
Tablo 23: Türk Bankacılık Sisteminde Kamu Sermayeli Bankaların Grup ve Sektör Payları.....	101
Tablo 24: Aktif Büyüklüğüne Göre Türk Kamu Sermayeli Bankalarının Sıralaması.....	102
Tablo 25: Türk Bankacılık Sisteminde Özel Sermayeli Bankaların Grup-Sektör Payları.....	103
Tablo 26: Aktif Büyüklüğüne Göre Türk Özel Sermayeli Bankalarının Sıralaması.....	104
Tablo 27: Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Sürecinde Banka Birleşmeleri (2001).....	106
Tablo 28: Aktif Büyüklüğüne Göre Yabancı Sermayeli Bankalarının Sıralaması.....	107
Tablo 29: Aktif Büyüklüğüne Göre Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Sıralaması.....	109
Tablo 30: 1985-2009 Yılları Arasında Katılım Bankaları Şube ve Personel Bilgileri.....	113
Tablo 31: Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine İlişkin GSYİH Bilgileri	115
Tablo 32: Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri GSYİH'nin Yıllık Yüzde Değişimi	116
Tablo 33: Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye'de Dolar Kur Fiyatları.....	117
Tablo 34: Türkiye ve Orta Asya Türk Devletleri Bankacılık Sektörü Toplam Banka Sayıları.....	119
Tablo 35: Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Bankacılık Sektörü Toplam Aktifleri.....	121
Tablo 36: Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Bankacılık Sektörü Toplam Krediler.....	122
Tablo 37: Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Bankacılık Sektörü Toplam Mevduatlar.....	123
Tablo 38: Türkiye ve Orta Asya Türk Bankacılık Sektörü Toplam Aktif/GSYİH Oranı.....	124
Tablo 39: Türkiye ve Orta Asya Türk Bankacılık Sektörü Toplam Kredi/GSYİH Oranı.....	124
Tablo 40: Türkiye ve Orta Asya Türk Bankacılık Sektörü Toplam Mevduat/GSYİH.....	125
Tablo 41: Türkiye ve Orta Asya Türk Bankacılık Sektörü Toplam Kredi/Toplam Aktif.....	126
Tablo 42: Türkiye ve Orta Asya Türk Bankacılık Sektörü Toplam Kredi/Toplam Mevduat.....	126

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABB	Azerbaycan Beynelhalk Bankası
A.C.	Azerbaycan Cumhuriyeti
ADB	Asya Kalkınma Bankası
AFN	Kazakistan Finans Piyasaları Denetim Ajansı
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BDT	Bağımsız Devletler Toplumu
BM	Birleşmiş Milletler
BTA	Turan Alem Bankası
BUS	Birleşik Universal Bank
DBK	Kazakistan Kalkınma Bankası
DK	Türkmenistan Devlet Konsorsiyumu
DTB	Türkmenistan Devlet Ticari Bankaları
EBRD	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
EDB	Avrasya Kalkınma Bankası
GSYİH	Gayrisafı Yurt İçi Hasıla
hızl.	Hazırlayan
IAS	Uluslararası Muhasebecilik Standartları
ICAC	Uluslararası Pamuk İstişare Komitesi
IFC	Uluslararası Finans Kuruluşu
IMF	Uluslararası Para Fonu
KASE	Kazakistan Menkul Kıymetler Borsası
KIC	Kırgızistan Yatırım ve Kredi Bankası
NBU	Özbekistan Dış Ekonomik Faaliyetler Milli Bankası
ÖFK	Özel Finans Kurumları
PTB	Türkmenistan Paydarlar Ticari Bankaları
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TKBB	Türkiye Katılım Bankalar Birliği
TMB	Türkmenistan Merkez Bankası
TMSF	Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
TP	Türk Parası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
USD	ABD Doları
Ün.	Üniversite
YP	Yabancı Para

1. GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nde 1985 yılında başlayan yeniden yapılanma ve açıklık adı altında başlatılan değişiklikler, Birliğin çözümlmesiyle ve aralarında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin de bulunduğu birçok devletin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle sonuçlanmıştır.

SSCB'nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını kazanan ölkeler arasında yer alan Türk Cumhuriyetlerinin merkezi planlı ekonomik sistemden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde bankacılık sektörünün gelişimi günümüze kadar olan zamanda farklılık göstermiştir. Türk cumhuriyetleri bankacılık gelişimi kamunun etkisinin yoğun olduğu ve özel bankacılık sisteminin devlet eliyle kontrol edilme isteği görölmektedir. Bankacılık sektörü özelleştirme çalışmaları kimi cumhuriyetlerde hızlı gerçekleştirilirken, kiminde hala bankacılık sektörü devletin kontrolü altındadır. Finans sektörü içinde önemli bir yere sahip bankaların temel işlevi, bir ekonomide fon fazlasına sahip olan kişi ve kurumlar ile fon ihtiyacı içinde olan kişi ve kurumlar arasında köprü görevi görmektir. Bu temel işlevini gerçekleştirirken kaynak kullanmada verimlilik ve etkinlik önemlidir. Uluslar arası kabul görmüş standartlara ulaşabilmek için adı geçen ölkelerde rekabet ortamının oluşturmaları önem taşımaktadır.

Bağımsızlık sonrasında Türk Cumhuriyetlerindeki ekonomik yapıyı incelediğimizde karşımıza çarpıcı gelişmeler çıkmaktadır. Siyasi bağımsızlığın getirdiği coşku, yerini kısa süre içinde ekonomik bağımsızlığın elde edilmesi çabalarına bırakmıştır. Serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde hızlı adımlar atan bu ölkeler, büyük enerji ve tarımsal üretim potansiyeline sahip olmalarına rağmen; bu potansiyeli hayata geçirebilmek için kısa ve orta vadede başta finansman olmak üzere, teknoloji, yönetici sınıf, kalifiye işgücü gibi eksikliklerinin ve serbest bankacılık sistemini gerçekleştirmeden ve mali kurumları oluşturmadan serbest piyasa ekonomisine sağlıklı bir geçiş yapamayacaklarının farkına varmışlardır.

Orta Asya Türk cumhuriyetleri bankacılık sisteminin karşılaştırılmalı olarak incelediğimizde aynı tarihlerde bağımsızlığını kazanmalarına rağmen geçen süreçte bankacılık sistemlerinin gelişimi farklılık göstermektedir. Bütün cumhuriyetlerde

bankacılık sistemi farklı gelişime sahip olmakla beraber, Türk cumhuriyetlerde iki kademeli bankacılık sistemi vardır. Birinci seviyede Merkez Bankaları ve ikinci seviyede Merkez Bankalarının lisans verdiği diğer tüm Ticari Bankalar sistemi oluşturmaktadır.

Türkiye bankacılık sektörü seksenli yıllardan itibaren hızlı bir gelişme göstererek, uluslararası banka ve finans sistemi ile bütünleşme sürecine girmiştir. Türkiye’de ticaret bankası, yatırım bankası ve şube düzeyinde birçok yabancı banka faaliyete geçtiği ve Türk bankaları ile ortaklık kurduğu gibi, Türk bankaları da yurt dışında şube açma, banka kurma vb. yollarla örgütlendiği dönemdir. Yaşanan ekonomik krizler bankacılık sisteminin en çok etkilendiği dönem olması ve krize karşı önlemlerin geliştirildiği ve tedbirlerin uygulandığı dönemdir. Bu anlamda günümüzde Türk Bankacılık sektörünün geldiği seviye ve tecrübeler Orta Asya Türk cumhuriyetlerine örnek olmalıdır.

Bu çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye’nin genel ekonomik durumu ve bankacılık sistemleri ayrı-ayrı incelenmiş, dördüncü bölümde ise bankacılık sektörü seçilmiş kalemler karşılaştırmalı olarak bankacılık sektörünün rakamsal boyutları gösterilmiştir.

2. ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ GENEL EKONOMİK GÖRÜNÜMÜ VE BANKACILIK SİSTEMİ.

2.1. Türkmenistan.

2.1.1. Bağımsızlık Sonrası Türkmenistan'ın Ekonomik Durumu.

Türkmenistan bağımsızlık sonrası ekonomik ve siyasal istikrarın yaşandığı ve diğer Orta Asya Cumhuriyetlerine nazaran siyasal kargaşadan uzak, SSCB dağılmasından ve dış şoklardan en az etkilenen ülkedir. Zengin doğal kaynakların ihracatı ve uygulanan ekonomik politikalar ile Türkmenistan'ın gelecekte refah düzeyi yüksek ülkeler arasında yer alması beklenmektedir.

Türkmenistan 27 Ekim 1991 yılında bağımsızlığını kazanmış ve hemen ertesi sene 1992 yılından itibaren dünya fiyatlarında doğal gaz ihracatına başlaması ekonomide ve dış ticarete iyileşme görülmeye başlanmıştır. Doğal gaz pazarlamasının büyük bölümünün Rusya üzerinden transit geçirmesi alternatif boru hatlarına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. 1993-1994 yıllarında Ukrayna ve diğer gaz ithalatçı BDT ülkeleri borcunu ödememesi sonucu ekonomide likidite yetersizliği, milli gelirde daralma yaşanmasına sebep olmuştur. Bu tarihlerde enflasyon anormal artışlar görülmüştür. Enflasyon artışının nedenleri arasında rublenin tedavülde olması Merkez Bankasının ekonomiye müdahalesine olumsuz etki yaratmıştır. 1997 yılında enflasyon ancak kontrol altına alınabilmiştir.

12 Aralık 1995 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) tarafından "Tarafsız Devlet" statüsü kazanılması dış ekonomik politikalarının belirlenmesinde ve yabancı Ülkelerin de Türkmenistan ile ekonomik ilişkileri ve politikalarında önemli faktör olmuştur.

1997 yılında Rusya'da yaşanan ekonomik kriz dolayısıyla diğer BDT etkilemesi, Rusya üzerinden BDT ülkeler gaz verilmesinin durdurulması milli gelirde azalma görülmüştür. 1997-1998 yılları Türkmen doğal gaz ihracatının azalması ülkede döviz sıkıntısı yaratmış ve resmi kur ile piyasa kur arasında fark açılmıştır. Bu yıllarda dış ticaret, döviz kuru ve enflasyonla mücadelede reformlar gerçekleştirmek kaçınılmaz

olmuştur. Hükümetin dış politika uygulamalarında ihracatı artırılması ve çeşitlendirmesi konuları ele alınmış ve özellikle tekstil ve petrol ürünlerinin işlenerek ihracatı artırılmıştır.

Bütün bu gelişmeler sürecinde Ukrayna'ya doğalgaz ihracatının yeniden başlaması ile; 1999 yılının Ocak-Ağustos döneminde gerçekleştirilen ihracat, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 135 artış göstermiş, aynı dönemde ithalattaki artış ise yüzde 9.2'de kalmıştır. Bu olumlu gelişmeler sonucunda cari işlemler açığı 1999 yılında önemli ölçüde azalmıştır. 1999 yılının ilk 7 ayında petrol ve sanayi üretimleri yüzde 18 artmıştır. Ülke ekonomisinde yaşanan bu olumlu gelişmeler sonucu milli gelirinin yüzde 10 oranında arttığı tahmin edilmektedir.¹

Türkmenistan ekonomisinin gelişmesi halkın refah düzeyine de yansımaları görmeye başlamıştır. Dünya devletleri içinde doğal gaz, elektrik, su ve yemeklik tuzun ücretsiz sağlandığı sadece Türkmenistan'dır. Şehir içi ulaşım ve telefon hizmetleri ve benzin fiyatları ücretsiz denecek kadar düşüktür. 2008 yılı itibarı ile 720 litre benzin 6 aylık kupon şeklinde her araba sahibine ücretsiz verilmektedir. Bu tarihten itibaren benzin fiyatları ücretsiz yıllık 1440 litrelik kısmı haricindeki alımlarda dünya fiyatlarını uyarlamak için yükseltilmiştir. Bu uygulama diğer hizmetlerin fiyatlarına da uygulanması beklenmektedir. Görüldüğü gibi hane-halkın temel ihtiyaçlarından bazıları ücretsiz devlet tarafından sağlanmaktadır.

Türkmenistan'ın ekonomik yapısı, doğal gaz, petrol ürünleri, pamuk ve tekstil sanayi, buğday ve gıda işleme sanayi üzerine şekillendirilmiştir. GSYİH'nın sektörel dağılımında en fazla hizmetler daha sonra tarım ve sanayi yer almaktadır.

Tablo 1 : Türkmenistan'da Gayri Safi Milli Hasılanın Sektörel Dağılımı (%)

Sektörler	2003	2004	2005	2006	2007
Hizmetler	34.4	39.3	42.5	44.1	47.7
Sanayi	44.6	40.8	40.6	39.3	40.8
Tarım	21	19.9	16.9	16.6	11.5

Kaynak: Economist Intelligence Unit, Turkmenistan Country Profile, 2008

¹ Evren Subaşı(hzl.), “Türkmenistan Ülke Profili”, Türkmenistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2009, s.4

Sektörler bazında incelemelerimizi yapacak olursak tarım sektörü emek yoğun sektör olduğundan istihdam bakımından ekonomide önemini korumaktadır. Tarım sektöründe pamuk ve buğday üretimi en fazla olandır. Pamuk üretiminde Orta Asya içersinde Özbekistan'dan sonra en fazla Türkmenistan'da üretilmektedir. Tarım sektörünün ortalama %70 kısmını pamuk üretimi yer almaktadır. Ülke'de son yıllarda yapılan önemli yatırımların içinde tekstil sektörü gelmektedir. Üretim her aşamasında devlet tarafından sübvansede edilmekte ve devletin belirlediği fiyattan satmak zorundadır. Türkmen hükümeti hammadde ihracatına sıcak bakmamakta ve ihracat son mamul şeklinde yapılmakta böylece katma değeri daha fazla olmasını sağlamaktadır.

Türkmenistan sanayisi enerji ve tekstil alanında şekillenmektedir. Ülke doğal gaz ve petrol bakımından zengin olması ve pamuk üretimin tarımda en fazla yer alması sanayinin bu alanlarda fazla yoğunlaşması gayet tabidir.

Ticaret ve hizmetler bakımından hükümet gaz üretimine önem vermesi ve ithal ikameci politikalar izlemiş olması sözü geçen alanlarda yoğunlaşma olmasını beraberinde getirmiştir. Bütün gelişmeler devletin kontrol mekanizması tarafından denetlenmektedir.

Türkmenistan'da en fazla doğal gaz ve petrol rafinelerin yenilenmesi, tekstil ve inşaat sektörünü yatırım çekmektedir. İnşaat sektöründe Türk, Ukrayna ve Fransız yatırımcılar ön plana çıkmakta ve başarılı projelere imza atmaktalar.

Dış ticaret dengesi enerji ihracatı sebebiyle olumlu bakiye vermektedir. 2007 yılında dış ticaret dengesi 4 milyar \$ üzerinde fazla vermiştir. Türkmenistan'ın ihracatının % 80'ini doğalgaz, % 10'unu petrol ve petrol ürünleri, % 8'ini pamuk ve tekstil ürünleri, %2'sini diğer ürünler oluşturmaktadır. Türkmenistan'ın ithalatının % 21'ini makine, % 11'ini tekstil aksamı, %11'ini ulaşım araçları, %9'unu metal ürünler, % 7'sini kimyasal ürünler ve %41'ini diğer ürünler oluşturmaktadır.²

---

² Subaşı, s.9

Türkmenistan'ın dış ticarete en önemli ilişkilerde başta Rusya, Ukrayna, Türkiye ve Çin yer almaktadır. Sözü geçen ülkeler iç yatırımlarda da aktif rol almakta olması Türkmenistan'ın en iyi ticari partneri olduğu söylenebilir.

Tablo 2 : 2008 yılı Türkmenistan'ın Başlıca Ticaret Partnerleri

İHRACAT	(Bin USD)	İTHALAT	(Bin USD)
Ukrayna	5,631,673	Rusya	808,928
Türkiye	389,305	Çin	802,192
İtalya	292,304	Türkiye	662,937
Romanya	247,394	Ukrayna	376,944
Kazakistan	220,322	Almanya	264,158
Diğerleri	6,636,563	Diğerleri	845,327

Kaynak: www.trademap.org

Tabloda görüldüğü gibi ihracatın yarısına yakını Ukrayna'ya gaz ihracatı ve ithalatının büyük bölümü Rusya ve Çin'i Türkiye takip etmektedir.

2008 yılında Türkmenistan'ın ihracatının en büyük payı doğal gaz ihracatının artması sonucu 11.9 milyar USD olarak gerçekleşmesine ve ihracatın % 34 artmasına neden olmuştur. İthalat 2007 yılına göre % 39 artış ile 5.9 milyar USD olarak gerçekleşmiştir. Başlıca ithal ürünleri makina-teçhizat, hazır gıda ürünleri ile alkollü ve alkolsüz içecekler dahil tüketim malları, ulaşım araçları ve kimya sanayi ürünleridir. Toplam dış ticaret hacmi 18 milyar USD olarak gerçekleşmiştir.³

2008 ve 2009 yılları ekonomide hareketli bir yıl olmuştur. En belirgin reform döviz piyasasında ve ulusal para manatın değerini korumak amaçlı yapılan uygulamalardır. Türkmenistan 2008 yılına kadar sabit döviz kuru politikasını benimsemiş ülke olması dolayısıyla 1 ABD doları 10 yıl boyunca 5 200 manata sabitlenmiş ve sıkı döviz politikası izlenmiştir. Bu uygulama sonucu doların piyasa fiyatı 25 000 manata kadar yükselmişti. Ortalama fiyatlar 20 000 ile 25 000 manat arasında değişmekteydi. Çifte döviz fiyatı resmi kur arttırılarak ve piyasa fiyat düşürülerek 14 215 manat olarak belirlenmiştir. Ödemeler resmi kurdan yapıldığı ve piyasa fiyatı düşmesi sonucu fiyatlar aynı oranda düşürülmediği için fiyat artışı görülmüştür.

³ T.C. Aşgabat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2008 Yılı Türkmenistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari ve Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Aşgabat, s.10

Bir diğ er uygulama ulusal paranın değ erinde yapılmıştır. G unumuzde eski 5000 manat ile aynı değ erde yeni 1 manat ve katları tedavüle s urulmüş. Eski ile yeni manat aynı anda 2010 yılına kadar kullanılmaya devam edecek ve 2010 yılından itibaren yeni manat ile işlem yapılabilecektir. D öviz fiyatlarında eski para ile 14 250 manattan 2.85 manat d üşmüştür.

Tablo 3 : Türkmenistan'da Temel D öviz Kurları

09.10.2009		
	ABD DOLARI	TÜRKMEN MANATI
USD	1,00	2,85
EUR	1,4750	4,2038
GBP	1,5991	4,5574
RUB	29,7819	9,5696

Kaynak: Türkmenistan D ıř İktisadı Devlet Bankası. (www.tfeb.gov.tm)

Türkmenistan ekonomisine baktığımız zaman bilinen dünya doğal gaz rezervlerinde dördüncü olması, petrol rezervlerinin yüksek olması, pamuk üretimi ve tekstil sektörünün büyümesi göze çarpmaktadır. Ekonomide devletin payı yüksek olduğu özel girişimciliğin daha tam gelişmediği için projeler yabancı şirketler ile devlet kurumları veya şirketleri ortaklaşa (joint veture) şeklinde gerç ekleşmektedir. Yatırımlar özel sermaye birikimi yeterli olmadığından devlet tarafından finanse edilmektedir. Diğ er Orta Asya Cumhuriyetleri ile karşılaştırıldığında hayat pahalılığı düşüktür. Devlet tarafından ücretsiz sağlanan doğalgaz, elektrik, su ve benzin (yıllık 1440 Lt.) ve şehir içi telefon, ulaşımın çok düşük fiyatlar ile sağlanması en önemli faktördür.

Reform sürecinin kaçınılmaz sonuçlarından bir tanesi de, sürecin temel unsurlarından olan fiyatların serbestleştirilmesi nedeniyle, enflasyon oranlarının yükselmesidir. Enflasyonu aşağıya çekebilmek ve makro ekonomik istikrarı sağlamak üzere Türkmenistan haricindeki tüm geçiş ekonomileri IMF destekli istikrar programı uygulamıştır. Türkmenistan, Rusya krizine ilave olarak bölge içi enerji ticaretindeki aksamaların ekonomide yol açtığı sorunların IMF desteğini gerektirmesine karşılık, diğ er ülkeler ile aynı şekilde hareket etmemesinin nedeni, 1999 yılında IMF ile yapılan görüşmelerde temel konular üzerinde anlaşma sağlayamamasıdır.⁴

⁴ Mustafa Cesar, “Bağımsızlığın Onuncu Yılında Türkmenistan'da Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci” Dış Ticaret Müsteşarlığı Türk Dünyası Çalışma Grubu, 2001, s.9.

Diğer geçiş ekonomilerinin bir çoğunun aksine, bağımsızlıktan sonraki dönemde yaşam standartlarında keskin bir dūřuř gerçekleşmeyen, gōreceli olarak kōçük ve zengin doğal gaz ve petrol yatakları ile desteklenen bir nūfusa sahip olan Tōrkmenistan'da, serbest piyasa ekonomisi ve demokrasiye geçişte zorlayıcı faktōrler olmaması, devletin ekonomideki kontrolünü elden bırakmak istemeyişi, hōkōmetin serbest piyasa ekonomisine geçişte “kademeli bir strateji takip etme” eğilimine itmiştir.⁵ Bağımsızlıktan sonraki dönemde GSYİH'da gerçekleşen dūřuřlere karşın ũlkede fakirliğin boyutları diğer bōlge ũlkelerine gōre oldukça kōçüktür. Rusya krizinin yaşandığı ve bōtün BDT ũlkelerin fakirlik dōzeyinin yōksek olduğu yıl 1998'de Dōnya Bankası verilerine gōre ũlkedeki fakirlik oranı % 7 dōzeyindedir. Nūfusun fakirlik seviyesinin altında yaşayan kesimin diğer BDT ũlkelerinden çok dūřōk olması ũlkede ne siyasal kargaşalar yaşanmış ne de demokrasiyi bahanesiyle ũlkede çıkacak istikrarsızlık yaşanmıştır. Bōtün bu gelişmeler merkezi planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş sōrecinde uygulanacak politikalarda hōkōmetin aceleci davranmamasını beraberinde getirmiştir.

2.1.2. Tōrkmenistan Bankacılık Sektōrüne İlişkin Genel Bilgi

Bağımsızlığın ilanından sonra Tōrkmenistan'da iki seviyeli bankacılık sistemi oluşturulmuştur. Birinci seviyede Tōrkmenistan'ın Merkez Bankası, ikinci seviyede ise bōtün ticari bankalar yer almaktadır.

Tōrkmenistan'da bankacılık faaliyetleri; Merkez Bankası Kanunu, Bankalar ve Bankacılık İşlemleri Kanunu, Dōviz Rejimi Kanunu ve Milli Para Birimi Kanunu ile dōzenlenmektedir.

Bankacılık sektōrō toplam aktifleri 2007 yılında 23523 milyar manat olarak gerçekleşmiştir. Toplam aktifler bir ũnceki yıla gōre %38,1 bōyōmüřtōr. Toplam aktiflerin GSYİH'ya oranı %20 olarak gerçekleşmiş ve bu oran bir ũnceki yıl %16 olması aktiflerin GSYİH'ya olan oransal artışta iyi performans gōsterdięini sōyleyebiliriz. Bankacılık sektōrō kredi toplamı 16688,2 milyar manat olarak gerçekleşmiş ve geçen seneye gōre % 32,1 artış gōstermiřtir. Ödeme sōresi geçen

---

⁵ Cesar, s.19.

krediler % 4 azalmıştır. Kredilerin ekonomideki önemi GSYİH'ya olan oranı ile ölçülmektedir. 2007 yılında kredilerin GSYİH'ya oranı %14'tür. 2007 yılında özel sektörü geliştirmek ve KOBİ'leri desteklemek amaçlı 1808,3 milyar manat kredi verilmiştir. Bu rakam geçen seneye göre %19,2 daha fazladır. 2007 yılında sağlanan kredilerin en önemli kaynağını işletmelerden alınan mevduatlar oluşturmaktadır. Toplanan mevduat miktarı yüzde 1,9 artış göstererek toplamda 8697,8 milyar manat olmuştur. Bankaların toplam sermayesi 1272,7 milyar manat olarak gerçekleşmiş ve geçen seneye nazaran yüzde 8,1 artmıştır. Öz sermaye aynı zamanda yüzde 4,8 artarak 705,8 milyar manat olarak gerçekleşmiştir. 2007 senesinde bankaların bilanço karı yüzde 11,6 artmış ve öz sermaye karlılığı yüzde 22'ye kadar yükselmiştir.⁶

Merkez Bankası ve diğer ticari bankalarda kamunun ağırlığını koruması dikkat çekmektedir. Devlet Başkanı'na bağlı olan Merkez Bankası, banka kurma ve dış operasyonlar için lisansları vermekte, bankaların mevzuat kapsamında hareket etmelerini denetlemekte, döviz kurunu ve faiz oranlarını da belirlemektedir.⁷

Türkmenistan'da mali sistem kamuya ait kurumlarca ya da devletin etkisi altında kalmış kurumlarca yürütülmektedir.1997 yılına kadar Türkmenistan Merkez Bankası hükümetin emriyle para basmak, eksi reel faizli krediler vermek ile yükümlüydü. 1997 yılında istikrar girişimleri doğrultusunda kısıtlı bir özerkliğe sahip oldu. Fakat pratikte hükümet Merkez Bankası üzerinde hala otorite sahibidir.⁸ Merkez Bankası 1 Kasım 1993 yılında ulusal para manatı tedavüle sürmüştü ve Ruble para alanından çıkarak Gosbank'tan tamamen bağımsız politikalar izlemeye başlamıştır.

Ulusal para sınırlı konvertibilitesi olan ve Merkez Bankası sıkı döviz politikası sonucu 2008 yılına kadar 1 USD 5 200 manata sabitlenmiş olması resmi kur (sabit kur) ile piyasadaki kur (oynak kur) arasında büyük fark oluşmuş. 2008 yılında Merkez Bankası döviz piyasasında reform gerçekleştirerek aradaki farkı kapatmış ve ülkede tek kur hakim olması sonucu 1 Mayıs 2008 tarihinde 1 USD, 14 250 manat olarak işlem

---

⁶ A.Atayewa, "Türkmenistan'da Bankacılık Sektörünün Gelişimi", Yeşil Bayraklı ve Yeni Kalkınmalı Ülkemizde İktisadi Büyüme, Türkmenistan'ın Kahramanı Atamyrat Niyazov Bankacılık Okulu Yayınları, 2009, Aşkabat, s.232

⁷ T.C. Aşkabat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, 2008 Yılı Türkmenistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari ve Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Aşkabat, s.8

⁸ Subaşı, s.14.

görmeye başlamış. 2008 yılına kadar olan döviz işlemlerinde sıkı politikalar bırakılmış ve ülkede günümüzde 147 döviz büfesi ile serbestçe hizmet verilmektedir.

Döviz reformunun ardından ulusal para manatta ‘‘Denominasya Reformu’’ ile eski banknotların yerine 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren yeni banknotlar ihraç edilmiştir. Eski 5000 Manat yeni banknotlarda 1 Manata denk gelmektedir. Ödemelerde 2010 yılına kadar yeni banknotlar ile beraber eski banknotlarda geçerlidir.

Kamu ödemelerinin geliştirilmesi, muhasebe, mali raporlama ve mali sistemin idaresi gibi hususlarda hükümete önemli hizmetler sunan hazine sistemlerinin geliştirilmesi konusunda eski SSCB ülkeleri arasında yapılan bir kategorizasyonda Türkmenistan önemli ölçüde ilerleme kaydeden ülkeler arasında yer almaktadır.⁹

Bireysel mevduat bakımından bireyler tasarruflarını bankaya yatırmaktansa nakit olarak saklamayı tercih etmektedirler. Küçük bankalar sıkı bir hukuki çerçeve içerisindeki uygulamalara izin vermiştir. 1998 yılı ortalarından beri Merkez Bankası kontrol ve denetleme rolünü arttırmaya yönelik çalışmaktadır. Asgari anapara şartları yüksektir. Başlıca ticari bankalar tarafından uluslararası muhasebe standartları benimsenmiştir.¹⁰

Bankalar başkent Aşgabat'ta yoğunlaşmış olup bütün bankaların merkezi ve yabancı bankalar tamamı başkentte hizmet vermektedir. Bu da diğer vilayetlerde bankacılık hizmetleri bankaların bölgesel şubeleri sunmaktadır.

Kredilerin önemli kısmı kamu kurumlarına gitmekte özel sektöre mali aracılık kamuya göre göreceli azdır. Ticari bankacılığın gelişimi devletin sektör üzerindeki kontrolü gölgesinde gerçekleşmektedir. Kredilerin yüzde 95'inden fazlası hala kamu sektörüne giderken, özel sektöre açık mali aracılık asgari düzeydedir. Verilen kredilerin çoğu hükümetin emrindeki kamu bankaları tarafından temin edilmekte ve petrol, doğal gaz ve tarım gibi tercih edilen sektörlerle gitmektedir.¹¹ Dayhan Bank tarım sektörünü desteklemek amaçlı düşük faizli kredi vermektedir. Hem kamu kesimi finansmanında

---

⁹ Cesar, s.17

¹⁰ Pazarla İlgili Bilgiler, <http://www.tekbyrak.com/turk-cumhuriyetleri/turkmenistan.html>, (26.10.2009)

¹¹ T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA), Türkmenistan Ülke Raporu, Ankara, 2005, s.21.

hem de çiftçileri destekleme bakımından bankanın kredi piyasasında önemli yere sahiptir. Borç, iflas, teminat, kefil ve ipotek mevzuatının geliştirilmeye ihtiyaç vardır.

1 Ocak 2008 tarihinde bir yıl boyunca Türkmenistan ekonomisine toplam 20.354,7 milyar manat kredi sağlanmış ve bir önceki yıla göre gerçekleşen rakam yüzde 31,1 fazladır. Kredilerin yüzde 65,3'ü olan 13 284,7 milyar manatı ulusal parada, yüzde 34,7 kısmı olan 7070,0 milyar manat yabancı parada sağlanmıştır. Bu kredilerin yüzde 48,4'lük kısmı kısa vadeli, yüzde 51'i uzun vadeli ve yüzde 0,6 süresi geçen krediler oluşturmaktadır. Türkmenistan finans sistemini bankacılık sektörü oluşturduğunu dikkate alırsak kredilerin tamamına yakını banka sektörü tarafından sağlanmıştır. Ekonomiye sağlanan toplam kredilerin yüzde 61,1'i Türkmenistan Merkez Bankası tarafından finanse edilmiştir.¹²

Devlet kurumları veya bakanlıklar tarafından kurulan yüksek kaliteli binalardan konut edindirme programı kapsamında Türkmen vatandaşlarına 30 yıl vadeli, 5 yıl ödemesiz ve %1 faizli krediler verilmeye başlanmıştır. Bu programın uygulayıcısı olarak Prezidentbank Ticari Bankası görevlendirilmiştir. Program kapsamında 1819 kişiye toplam 501,2 milyar manat kredi verilmiştir.¹³

2.1.3. Türkmenistan'da Bankacılık Ve Mali Kurumların Tarihi Geçmişi

Türkmenistan bankaları bağımsızlıktan önce diğer Orta Asya Cumhuriyetlerde olduğu gibi eski SSCB bankaların bölgesel şubeleri hükmündeydi. Merkezi planlı ekonominin mali sistemde de diğer sektörler gibi Moskova merkezli alınan kararların uygulamasında sorumluydular. Bağımsızlığın ilanından itibaren devlet ihtisas bankaları millileştirildi ve Türkmenistan devlet bankalarına dönüştürüldüler. Gosbank'ın Aşgabat'taki kanuni uzantısı Türkmenistan Merkez Bankı olarak bağımsızlıktan sonra merkezden irtibatı kesilmiştir.

Türkmenistan'da tam anlamıyla 1993 yılında "Türkmenistan Merkez Bankası hakkında", "Ticari Bankalar ve bankacılık faaliyetleri hakkında", "Türkmenistan'ın

---

¹² M.A.Saparow, "Bankaların Milli Para Tasarrufları Türkmenistan'ın İktisadi Gelişmesinin Hizmetinde", Yeşil Bayraklı ve Yeni Kalkınmalı Ülkemizde İktisadi Büyüme, Türkmenistan'ın Kahrımanı Atamyrat Niyazov Bankacılık Okulu Yayınları, 2009, Aşgabat, s.15

¹³ Saparow, s.18

para birliği hakkında”, “yabancı para düzenleme hakkında” kanunları peş peşine çıkartılmasıyla bankacılık faaliyetleri Sovyet rejiminden bağımsız olarak yapılmaya başlanmıştır. Bu kanunların yürürlüğe girmesiyle dünya bankalarının deneyimleri bankacılık sisteminde geniş kullanılmaya başlanmış ve iki seviyeli bankacılık sistemi oluşturulmuştur.¹⁴

2.1.4. Türkmenistan Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar

Ticari bankaların sermaye yapısına bakıldığında devletin bankacılık sektöründe önemli paya sahip olduğunu görüyoruz. Türkmenistan’da faaliyet gösteren bankaların 5’i devlet ticari bankası, 3 adet kısmen devlete ait ve 2 adet yabancı sermaye katılımlı banka ve bankacılık sektöründe küçük ticari banka vardır. Türkmenistan bankacılık sistemini 3 grupta toplayabiliriz;

- Türkmenistan Merkez Bankası
- Türkmenistan Devlet Ticari Bankaları (Dayhan Bank, Dış Ekonomik İlişkiler Bankası, Halk Bankası, Türkmenbaşı Bank, Türkmenistan Ticaret Bankası)
- Hisselerinin Büyük Bir Bölümü Kamuya Ait Olan Bankalar (Senagat Bank, Prezident Bank, Garaşsızlık Bank, Garagum Uluslararası Anonim Bankası, İran Sadoraz Bankası, Pakistan Bankası Aşgabat şubesi ve T.C Ziraat Bankasının ortak olduğu Türkmen-Türk Ticari Bankası gibi bankalar).

2.1.4.1. Türkmenistan Merkez (Milli) Bankası

Türkmenistan Merkez Bankası faaliyetlerini 8 Ekim 1993 tarihinde kabul edilen “Türkmenistan Merkez Bankası” hakkında kanun ve diğer ilgili kanunlar esasında yürütmektedir.

Merkez Bankası, Türkmenistan devleti adına veya görevlendirilmesi esasında uluslararası ilişkiler kurulmasında, yurtiçi kredi-para ilişkilerini düzenlenmesinde, tedavüle para çıkarmaya ve geri çağırmaya yetkili ve bankacılık faaliyetlerine lisans

---

¹⁴ Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan’ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, 2008, Aşgabat, s.3

verilmesinde yetkili olarak hareket etmektedir. Türkmenistan Merkez Bankası diğer devlet idarelerinden bağımsızdır.¹⁵

TMB'sının temel amaçları:

- Ulusal paranın istikrarını korumak
- Fiyat istikrarını korumak ve desteklemek
- Banka sektörünün istikrarlı çalışmasını kazanmak
- Bankalar Kurulunun “Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň” ekonomi politikalarının finansal desteğini sağlamak.

TMB'sının esas görevleri:

- Para ve kredi politikasını oluşturmak ve uygulamak
- Ulusal para siyasetini oluşturmasına, kabul edilmesine ve uygulanmasına katılmak
- Bankalara lisans vermek ve banka sektörünün gözetimini gerçekleştirmek
- Devletin uluslar arası ihtiyat fonlarını korumak
- Banka hesaplaşmalarının verimli çalışmasını desteklemek.

Bunların haricinde TMB'sı Bakanlar Kurulunun “Türkmenistanyň Ministrler kabineti” bankası, danışmanı ve mali acentasıdır.(Fiscal Agency)

Merkez Bankası önceden belirlenen hedeflere ulaşmak için bankacılık faaliyetlerini düzenleyici tedbirler almak, yasal mevzuatın geliştirilmek, kredi teşkilatlarının mali hesaplarını uluslar arası raporlama standartlara göre geliştirmek, yasadışı kazanılan gelirin yasallaştırılmasına karşı tedbir almak ve terör finansmanına

---

¹⁵ Türkmenistan Merkez Bankası, Banka Hakkında, <http://www.cbt.tm>, (12.09.2009)

karşı mücadele etmek gibi mevzuatları düzenlemek ve bankalar tarafından verilen hizmet kalitesinin yükseltilmesi meselelerinde çalışmalar yapmaktadır.¹⁶

Türkmenistan Merkez Bankası tarafından uygulanan bankacılık sisteminin güçlendirilmesi politikası neticesinde bankaların aktif kalitesini arttırmak ve mali bünyenin güçlendirilmek amaçlı önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu anlamda Türkmenistan Devlet Başkanı tarafından imzalanan ‘Türkmenistan Bankalarının Asgari Öz Sermayesinin Yükseltilmesi Hakkında Karar’ esasında sermayenin en az miktarı Özel Ticari Bankalar için 5 milyon USD, Devlet Ticari Bankalar(DTB) için ise 10 milyon USD olarak belirlenmiştir.¹⁷

2.1.4.2. Türkmenistan’da Faaliyet Gösteren Ticari Bankalar

Bağımsızlıktan sonra Türkmen bankacılık sektöründe önemli yapısal değişiklikler yapılmıştır. Günümüzde Türkmenistan’da Merkez Bankası ile beraber toplamda 12 banka ve 119 şube faaliyet göstermektedir. Bunların dışında 399 Banka hizmet birimleri faaliyet göstermektedir. Bankacılık sektörünün hizmet ettiği müşteri sayısı 1,7 milyon kişidir.¹⁸

Türkmenistan’da bankalar 119 şube ile hizmet vermektedir. Bunlardan 50 tanesi Dayhanbank DTB’ye, 23 tanesi Türkmenbank DTB’ye, 20 tanesi Halkbank DTB’ye, 16 tanesi Türkmenbaşybank DTB’ye, 8 tanesi Senagatbank PTB’ye aittir. Şube sayıları yüzde olarak dağılımı sırasıyla %42,7, %19,7, %17,1, %13,7 ve %6,8’dir. Şubelerin vilayetler bazında dağılımı; Lebap vilayeti %23,1, Mary vilayeti %19,7, Balkan vilayeti %17,9, Daşoğuz vilayeti %11,1 ve başkent şehri Aşgabat %11,1 olarak ayrılmaktadır.¹⁹

Türkmenistan faaliyet gösteren bankaların büyük kısmını Devlet Ticaret Bankaları (DTB) oluşturmaktadır. Bankacılık sektörü krediler incelendiğinde bunu net

---

¹⁶ Atayewa, s. 231

¹⁷ D.G. Bekiyew, ‘‘Türkmenistan Bankacılık Sektörü; ,Yeni Başlangıçlara Doğru Büyüme’’, Yeşil Bayraklı ve Yeni Kalkınmalı Ülkemizde İktisadi Büyüme, Türkmenistan’ın Karamanı Atamyrat Niyazov Bankacılık Okulu Yayınları, 2009, Aşgabat, s.186

¹⁸ Atayewa, s.228

¹⁹ Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan’ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, 2008, Aşgabat, s.3

olarak görmekteyiz. 2008 yılında ulusal parada sağlanan kredilerin yüzde 76,1 kısmı Dayhanbank DTB, yüzde 6,9 kısmı Halkbank DTB, yüzde 6,4 kısmı Türkmenbaşı DTB, yüzde 4,8 kısmı Türkmenbank DTB tarafından sağlanmıştır. Görüldüğü gibi bankacılık hizmetleri devletin kontrolünde kalmış bankalar, başka ifadeyle devletin yönlendirdiği sektörlerle göre kredi vermekte ve uygulanan devlet politikalarının doğal sonucudur. Krediler sektörleri elinde bulunduran dev devlet işletmeleri olan, Türkmenpagta DK (Türkmen Pamuk DK) işletmesine % 49 kısmı, Türkmenobahyzmat Assosiasiyasına (Türkmen-Tarım Birliği) %11,6 kısmı, Türkmenallaönümleri Assosiasiyasına (Türkmen Hububat Ürünleri Birliği) %8,5 kısmı ve Türkmenistan Dokma Senagat Ministirliğine(Türkmenistan Dokuma Sanayi Bakanlığı) %7,8 kısmı gitmiş ve hane-halkına sadece yüzde 8,2'lik kısmı kullanılmıştır. Kredilerin yüzde 76'sı Dayhanbank Devlet Ticaret Bankası tarafından sağlanmıştır. Dayhanbank, tarım ve sanayi sektörlerini kredilendiren devlet bankasıdır. Kredileri incelediğimizde Türkmenistan'da faaliyet gösteren bankaların yapısını daha iyi anlıyoruz.²⁰

2.1.4.2.1. Devlet Bankaları

Türkmenistan Bankacılık sisteminin özünü günümüzde Devlet Ticari Bankaları oluşturmaktadır. Dış Ekonomik İlişkiler Bankası, Türkmenbank, Halkbank, Türkmenbaşybank ve Dayhanbank DTB'sı kredilerin önemli bölümünü elinde tutmaktadır. Bu bankalar merkezleştirilmiş kredilerden devlet yardımı olarak kullanmakta ve kamu yararı olan sektörlerle yönlendirmektedirler. Türkmenistan Devlet Başkanının 'Türkmenistan Bankacılık sektörünü güçlendirme amaçlı çareler hakkında karar' esasında Türkmenbank, Dayhanbank ve Türkmenbaşybank DTB'lerinin sektörel hizmetlerinin çerçevesi çizilmiştir.²¹

2.1.4.2.1.1. Dış Ekonomik İlişkiler Bankası (Vneshekonombank)

Merkez Bankasından sonra bankacılık sektöründe Türkmenistan'ın Dış Ekonomik İlişkiler Bankası (Vneshekonombank) önemli yere sahip ikinci bankadır. Bankanın misyonlarının içinde modern bankacılık ve uluslararası standartların Türkmen bankacılık sektörüne getirilmesi vardır. Batı tarzı bankacılık sistemini getirilmesi ve

---

²⁰ Saparow, s.16

²¹ Bekiyew, s.187

eski Sovyet sisteminden kalan alışkanlıklarının yerini çağdaş, şeffaf ve hesap verilebilir uluslararası muhasebe standartlarında uygun bankacılık sisteminin oluşturulmasında önemli görev düşmektedir.

27 Ocak 1992 tarihinde devlet başkanı sayın Saparmurat Türkmenbaşı tarafından alınan UP-278 numaralı karar ile SSCB Vneshekonombank, Türkmenistan Vneshekonombank olarak yeni statüde kurulmuştur.

Banka uluslar arası finans piyasalarda hükümetin sözcüsü hükmünde yabancı yatırımları ülkeye çekmek ve uluslararası yatırım kuruluşları ile Türkmen hükümeti arasında aracılık hizmeti vermektedir.

Vneshekonombank en önemli görevi yabancı sermayeyi çekmektir. Bankanın aktiflerini oluşturan kredilerin kaynağı yabancı sermayeden finanse edilmektedir. Uzun vadeli yabancı krediler yurtiçine çekerek büyük kapsamlı projeler finanse etmek amaçlanmaktadır. Buna en önemli örnek günümüzde Çin Halk Cumhuriyetinden alınan uzun vadeli krediler gösterilebilir. Alınan krediler ile ülkenin kalkınması amaçlı özellikle Petrol-Gaz projelerinde, Hava alanı yapım projelerinde, Elektrik Üretim Santral projelerinde, Tekstil fabrika toplumlarının yapım projelerinde ve benzeri devletin öncelik tanıdığı sektörlerde kullanılmaktadır.²²

Banka faaliyetlerini Türkmenistan Merkez Bankasının 20 Şubat 2003 tarihinde verilen no:97 lisansı ve yabancı para ile işlemlerini ise aynı tarihte no:32 lisansı esasında gerçekleştirmektedir.

Banka 1993 senesinde ‘routers dealing’, 1994 senesinde ‘visa international’, ve 1997 senesinde ‘swift’ ile üyelik anlaşması imzalanmıştır. Bankanın dış denetimini 1995-2004 yıllarında “PricewaterhouseCoopers” şirketi, 2005 senesinden sonra ise ”KPMG” şirketi yapmaktadır.

---

²² Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan’ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, 2008, Aşgabat, s.13

Vneshekonombank, faaliyet alanları dış ticaret işlemlerinin mali düzenlemelerini yapmak, yatırım finansmanı, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi ve kredi işlemleridir.

Devlet bankalarından biri olan Vnesheconombank Türkmen hükümetinin mali sistem içindeki en önemli kurumu olarak faaliyet göstererek, hükümetin tüm ticari işlemlerinin finansmanını sağlamakta ve döviz işlemlerini yürütmektedir.

Devlet, Dış Ekonomik İlişkiler Bankası olan Vnesheconombank, yabancı yatırımcılara, işadamlarına ve yerli ihracatçılara hizmet veren bankadır. İhracat-ithalat ve yatırım işlemlerinin tamamına yakını bu banka üzerinden yapılmaktadır. 1997 yılı itibarıyla Vnesheconombank'ın ödenmiş sermayesi 843.7 milyon dolardır.²³

Devletin bir diğer büyük bankası olan Sberbank Vnesheconombank'dan sonra en önemli bankasıdır. Sberbank ülkedeki toplam mevduatın % 95'ine sahiptir. Hükümetin ödeme amirliği olarak hizmet vermektedir.

2.1.4.2.1.2. Türkmenbaşı Bank

Bankın geçmişi Türkmenistan'ın bağımsızlık aldığı yıla dayanmaktadır. 1991 yılında ilk kurulan bankalar içinde İnvestbank PTB kuruldu ve 2001 yılında ismi Türkmenbaşibank olarak değiştirilmiştir.²⁴

Ocak 2007 tarihi itibarı ile toplam 892,9 milyar manat Türkmenistan ekonomisine kredi sağlamıştır. Bir önceki yıl ile karşılaştırıldığında bu rakam oldukça yüksektir.²⁵

Türkmenbaşı bank, dünya standartlarında günümüz bankacılık sisteminin Türkmen bankacılık sistemini ileri teknoloji ve hizmet yelpazesinin geniş hizmet

---

²³ T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı(TİKA), Türkmenistan Ülke Raporu, Ankara, 2005, s.21

²⁴ Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan'ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, 2008, Aşgabat, s.13

²⁵ Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan'ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, s.13

anlayışını getirilmesi sonucu entegrasyonu için çaba gösteren bir diğer bankadır. Banka aşağıdaki sektörlerde hizmetlerini yoğunlaştırmıştır;

- Doğal gaz ve petrol sanayisi
- Elektrik enerji sanayi
- Ulaşım sektörü
- İnşaat ve inşaat malzemeleri sanayisi
- Kimya sanayisi
- Ticaret sektörü

Özellikle Türkmenistan'ın ekonomisinin belirleyici sektörleri olan doğal gaz, petrol, elektrik enerjisi ve son yıllarda inşaat sektörü alanlarında faaliyet gösteren orta ve küçük şirketlerin kredilendirilmesi amacı ile kurulmuştur.

2.1.4.2.1.3. Türkmenistan Devlet Bankası (Türkmenbank)

Türkmenbank, SCCB Jilsosbank'ın Türkmenistan'daki bölgesel bankaya dönüştürülmesi ile kurulmuştur. Bankanın geçmişi 6 Ekim 1987 yılında SSCB 'Bakanlar Soveti' 1118 kararı ile 1 Ocak 1988'den itibaren 'Jilsosbank' isminde, 25 Ekim 1990 tarihindeki kararlar 1082 numaralı kararı ile 31 Ocak 1991 tarihinden itibaren 'Türkmenistan Aksioner-kommersiya Bankı' isminde, ve son olarak bağımsızlıktan sonra Türkmenistan devlet başkanı tarafından alınan 3970 numaralı ve 3 Aralık 1998 tarihli kararı ile 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren 'Türkmenbank' isminde faaliyetine devam etmiştir.

Türkmenbank, Türkenistan'da kurulan ilk ortak hisseli (PTB) Banka olma özelliğini taşımaktaydı ama 2001 yılında Devlet Başkanın kararı ile tamamen devlet Ticari bankasına (DTB) dönüştürülmüş ve hisselerinin tamamı devlete devredilmiştir.²⁶

---

²⁶Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan'ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, 2008, Aşgabat, s.25.

Günümüzde banka Türkmenistan hükümetinin en önemli bankalarından biri olmakla beraber ülkede hükümetin ödeme işlemleri ve iktisadi kalkınma projelerin kredilendirilmesi ve sosyal hizmetlerin finansörü hükmünde faaliyet göstermektedir. Bankaya Türkmenistan'ın Ticaret Bakanlığı ile Tekstil Sanayi (Dokma Senagati) Bakanlığının desteklenmesi ve kamu kurumlarına hükümetin veznesi hükmünde ödeme görevleri verilmiştir. Hükümetin Sosyal Programlarını hayata geçirmede aktif rol almaktadır. Türkmenistan'ın 5 vilayetinde toplam 23 şubesi ile hizmet vermektedir.

2.1.4.2.1.4. Dayhanbank

Türkmenistan doğal gaz, petrol ve elektrik ihracat gelirlerini bir tarafa bırakacak olursal tarım ülkesidir. İstihdam bakımından ülkede önemi büyüktür. Tarım sektörünün finansman ve çiftçilerin kredilendirme ve ödeme alanlarında faaliyet göstermektedir. Dayhanbankın 2009 yılında toplam 50 şube ve 396 hizmet noktası ile hizmet vermektedir.

Dayhanbank, Türkmenistan'da en eski banklarından birisidir. Kuruluş senesi Sosyalist rejimin Orta Asya'ya yayıldığı yıllara dayanmaktadır. 1923 senesinde Orta Asya Poltarask'ın Acentası, olarak faaliyete başlamış olup, 1925-1930 yılları 'TSSR Obahojalıkbank', 1930-1931 yılları 'Soyuzkolhozbank', 1931-1933 yılları 'Soszembank', 1933-1959 yılları arasında 'Selhozbank' gibi çeşitli isimlerde kolektif tarım sektörünün mali işlemlerini düzenlemede faaliyette bulunmuştur. 1987 yılında bankacılık alanında yapılan reformlar ile devlet ihtisas bankaları kurulmuş. Diğer devlet ihtisas bankaları ile beraber Türkmenistan'da 6 Ekim 1987 tarihli ve 1118'nolu kararla 'Agrosenagat' bankası kuruldu.

Türkmenistan bağımsızlığını kazandığında tarım sektöründe ihtisas bankası Agrosenagat bankasını miras almış ve daha sonra 10 Mart 1995 tarihinde Dayhanmerkezibank olarak değiştirilmiştir. 53 birbirinden bağımsız dayhanbankları tek çatı altında Dayhanmerkezibank olarak toplanmıştır. Dayhanbankın bölgelerdeki acentaları kurulmaya başlandı. Bu yıllarda bankanın esas görevi çiftçi maaş ödemelerini gerçekleştirmek olarak belirlendi. 1997 yılında Dayhanbank ajentaları çiftçiler için hesap işlemleri başlattı. Çiftçiler için 'çiftçi hesap cüzdanı' çıkartarak bütün işlemler bu

defterle yapılmaya başlandı. Görüldüğü gibi bu tarihlerde Dayhanbank bankacılık işlemlerinin gerçekleştirmekten uzak sınırlı tarım sektörünü ilgilendirilen işlemler yapmaktaydı.

1998 yılında Türkmenistan da bankacılık sektörünün geliştirmek için yapılan reform sonucu Türkmenistan'ın 'Dayhanbank Devlet Ticari Bankası' şimdiki ismi ile kurulmuş oldu. Yasal altyapısını diğer bankalar ile beraber Türkmenistan'ın Devlet Başkanı'nın N3970'nolu ve 3 Aralık 1998 tarihli ' bankacılık sektörünü sağlamlaştırma çareleri' hakkında kararından almakta olup Dayhanbank tekrar yeniden yapılandırıldı. 1 Ocak 1999 yılında Devlet Başkanın kararı ile Dayhanmerkezibank ismi Dayhanbank olarak değiştirilmiştir.²⁷

Dayhanbank, günümüzde özellikle tarım kredileri vermek ve tarım için gerekli sanayinin geliştirilmesi gibi görevlerinin yanında bankacılık hizmetleri vermektedir. 2005 senesinde Fransız şirketi tarafından yapılan yeni binaya taşınmış ve bu bina çağdaş ihtiyaçları karşılayacak teknoloji ile donatılmıştır.

Dayhanbank kırsal kesimde yaşayanların ekonomik bakımdan güçlendirmek ve tarım sektörünü kalkındırma amaçlı alınacak tarım araçlarının kredilendirilmesi için yıllık %1 faiz oranlı, 10 yıl vadeli ve her yıl eşit taksitli geri ödemeli kredi sağlamıştır.²⁸

2.1.4.2.1.5. Halkbank

İsminden de anlaşılacağı üzere müşterilere çeşitli bankacılık hizmetleri vermektir. Bireysel ve kurumsal hizmetlerin en yaygın olarak Halk Bankasında verilmektedir. Ülkede bireysel ve kurumsal mevduat bu bankada toplanmıştır. Ticari işletmelere ve bireysel müşterilere ulusal parada 70, yabancı parada 58 ve toplamda 128 çeşit hizmet vermektedir. Bütün il ve ilçeler de en yaygın ağa sahiptir. Konut, vergiler ve sağlık sigortası gibi ödemelerin % 80'i bu banka aracılığı ile yapılmaktadır.²⁹

---

²⁷ Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan'ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, 2008, Aşgabat, s.17

²⁸ Atayewa, s.230

²⁹ Jemile Yusubova, 'Halkbank Halkın Hizmetinde' Halkbank Yayınları, 2008, Aşgabat, s.1

Ülkede Mevduatların büyük kısmı Halk Bankasında toplanmakta ve faiz oranları yıllık %8 ve %10 olarak açtıracığı hesap türüne göre değişmektedir.

Bireysel ve kurumsal kredilerde Halkbankası 2000 yılına göre 27 kat artmıştır. 2007 yılına göre ise %5,3 artmıştır. Kredilerin % 78,9'u işletmelere gitmektedir. Bu durum bireysel kredilerden ziyade ülkenin ekonomik kalkınması için kurumsal kredilerin payı yüksektir. Türkmenistan'da KOBİ'leri desteklemek amaçlı EBRD ile birlikte program yürütülmektedir.

Halkbankasının verdiği bazı bireysel kredilere; %16 faiz oranlı 3 yıl süreli tüketici kredisi, %12 faiz oranlı 5 yıl süreli 'awtokarz' araba satın alma kredisini sayabiliriz.

2.1.4.2.2. Hisselerinin Büyük Kısmı Kamuya Ait Olan Bankalar

2.1.4.2.2.1. Senagat Bank

Senagatbank (Sanayi Bankası), Türkmenistan'da 18 Ekim 1989 yılında PTB (Paydarlar Ticari Bankası) şeklinde kurulan ilk bankadır. Kuruluş yılında toplamda sadece 22 hisse sahibi tarafından kurulmuştur. Günümüzde hissedar sayısı 22'den 1100'e yükselmiştir. Günümüzde bankanın kuruluş sermayesi 31,2 milyar Manattır.³⁰

Bankanın Türkmenistan'ın 5 vilayetindeki şubelerinde toplam 272 personel istihdam edilmekte ve 12 bin civarında sabit müşterisi vardır. Bankanın günümüzde toplam aktifleri 451,9 milyar manat olarak gerçekleşmiş ve verilen kredilerin miktarı 150 milyar manata denktir.³¹

2.1.4.2.2.2. Türkmen-Türk Bankası

Türkmen-Türk Bankası 2 Mayıs 1992 yılında Türkmenistan ve Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan anlaşma esasında 31 Mart 1993 yılında yabancı sermaye katılımlı kurulan ilk bankadır. Agroprombank (şimdiki ismi Dayhanbank) ve

---

³⁰ Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan'ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, 2008, Aşgabat, s.29

³¹ Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan'ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, s.29

T.C Ziraat bankası ortaklaşa kurduğu bankanın sermaye dağılımı her iki banka için %50'dir.

Türkmen-Türk Bankası resmi olarak 21 Eylül 1993 senesinde faaliyete geçmiştir. Bankanın kuruluş sermayesi 1 milyon ABD dolarıdır. Sermayenin 500 bin doları Agroprombank ve 500 bin doları ise T.C.Ziraat bankasına aittir. Günümüzde bankanın sermayesi 5 milyon Dolara yükselmiştir ve her iki bankaya eşit paya bölünmüştür.³²

2.1.4.2.2.3. Garagum Bank

Garagum Uluslararası Bankası eski devlet başkanın 9 Mart 1993 tarihinde çıkartılan ‘Türkmenistan özel girişimciliğini destekleme hakkında’ karar esasında kurulmuştur. Bankanın kurulmasının temel nedeni Türkmenistan’da özel girişimciliği desteklemek ve geliştirmektir.

Türkmenistan Merkez Bankasının tanıdığı yetkiler esasında banka müşterilere hesap açmak ve yönetmek, ödeme ve kasa işlemler yapmak, hane halkı tasarruflarını yatırımlara ve mevduata çekmek, üretim ve ticaret amaçlı uzun ve kısa vadeli krediler sağlamak, bankacılık danışmanlık hizmeti vermek, leasing ve bankacılığa ait hukuk bilgileri sağlamak gibi hizmetlerini sunmaktadır.³³

2.1.4.2.2.4. Prezidentbank

Prezident Bank günümüzde Türkmenistan vatandaşlarının konut edindirme programının kredilendirilmesi için kurulan özel ihtisas bankasıdır. Özel statüde kurulmuş olmasına rağmen 5 büyük devlet ticari bankaları içinde yer almamış bu yüzden hisselerinin büyük kısmı devlete ait olan bankalar içinde incelenecektir.

Türkmenistan Devlet Başkanı Sayın Gurbangulu Berdimuhammedov’un “Türkmenistan vatandaşlarının taşınmaz emlak satın alması için krediler hakkında”

---

³² Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan’ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, 2008, Aşgabat, s.37

³³ Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan’ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, 2008, Aşgabat, s.29

kararı esasında 1 Ocak 2008 yılından itibaren Aşgabat şehrinde yeni yapılan binalardan satın almak isteyen vatandaşlar için kredi sağlamak amaçlı Prezident Bank görevlendirilmiştir. Devlet Başkanının kararı esasında önceleri kredi vadesi 15 yıl olan süre 30 yıla çıkartılmış, 5 yıl ödemesiz ve faiz oranı yıllık %1 olarak belirlenmiştir.³⁴

Prezident Bank, kredi talep eden Türkmen vatandaşları ve binayı yaptıran kurum, kuruluş veya bakanlıklar arasında üç tarafın yararına olacak şekilde anlaşma yapılarak hane halkın yaşam seviyesini iyileştirmek amaçlanmaktadır. Özellikle Aşgabat'ta yaptırılan yeni yapılan binalar Türkmenistan'da lüks binalardır.³⁵

2.1.4.2.3. Yabancı Bankalar

Ülkede T.C. Ziraat Bankası'nın Dayhanbank'la kurduğu Türkmen-Türk Ticaret Bankası ve Halk Bankası iştiraki ile kurulan Uluslararası Yeniden Yapılanma, Kalkınma ve Girişimciliği Destekleme Bankası (Garagum Uluslararası Ortak Bankası), Rus-Türkmen Rossiysky Credit Bank, Pakistan Milli Bankası ve İranlı Saderat Bank olmak üzere, 5 yabancı sermayeli banka mevcuttur. 2002 yılında Halk Bankası'nın ortaklığı sona ermiştir. Türkmen-Türk ticaret bankası ve Garagum bankası hisselerinin büyük kısmı devlet bankaları ile ortak olması sonucu hisselerinin büyük kısmı kamuya ait bankalar grubunda incelenmiştir. Ekim 2000'de Alman Deutsche Bank Türkmenistan ile 1996 yılında imzalanmış işbirliği anlaşmasının yürürlük süresini uzatmıştır. Aşgabat'ta bir şubesi de bulunan Alman bankası ile Türkmenistan Devlet Başkanı tarafından imzalanan anlaşma uyarınca, petrol ve doğal gaz sektöründe aralarında ithal edilen ekipman ve hizmetlerin finansmanı da bulunan bir dizi yatırım projesini finanse etmek için bir kredi ön anlaşması imzalanacaktır. Anlaşma orta vadeli ticari işlerin finansmanı maksadı ile Türkmen Vnesheconombank'a kredi tahsis edilmesinin yanı sıra Türkmen bankacıları proje finansmanı ve banka murakabesi konularında eğitilmelerini de öngörmektedir. Deutsche Bank Türkmenistan'a kısa ve uzun vadeli ticari işlemler için kredi hatları da açacak ve bazı projelerde danışmanlık yapacaktır.³⁶

---

³⁴ Atayewa, s.229

³⁵ Bekiyew, s.188

³⁶ T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı(TİKA), Türkmenistan Ülke Raporu, Ankara, 2005, s.21

Hem ülkeye yönelik hem de ülkeden sermaye transferleri Merkez Bankası'nın onayına tabidir. lkeye döviz getirmek isteyen yatırımcılar için herhangi bir kambiyo kısıtlaması bulunmamaktadır. Yabancı yatırımcılara karlarını Türkmenistan'da tekrar yatırıma dönüştürebilme, ülke dıŐına transfer edebilme veya Manat olarak döviz hesabına yatırabilme hakkı tanınmıştır³⁷

Bankacılık sistemini oluşturan bankaları sonuç olarak keskin gruplara ayırmak zordur. Burada bankaların hepsinde kamu hisseleri vardır. Yukarıdaki bankaların açıklanmasından sonra bankaları 4 gruba ayırabiliriz. Bunlar; 5 adet ve hisselerinin tamamı devlete ait olan Devlet Ticari Bankaları (DTB), 3 adet hisselerinin büyük bölümü devlete ait bankalar 'joint-venture' Şeklinde yapılanmış ve (paydarlar ticari bankalar) olarak adlandırılan bankalar, 1 adet ticari banka (Prezident Bank) ve 2 adet yabancı banka olarak ayırabiliriz.³⁸ Türkmenistan bankacılık sistemini 11 adet banka ve Merkez Bankası olmak üzere iki seviyeli bankalardan oluşmaktadır.

---

³⁷ Cesar, s.17

³⁸ Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan'ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, 2008, AŞgabat, s.3.

2.2. Kazakistan

2.2.1. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'ın Ekonomik Durumu

Kazakistan, Orta Asya Türk cumhuriyetlerin içinde bağımsızlık kazandıktan sonra sahip olduğu zengin kaynaklar olması nedeniyle ekonomik istikrarı sağlamış ve özel sektörün canlandırılması konularında daha yüksek ilerleme kaydetmiştir. Dolayısıyla diğerlerine göre en yüksek kişi başı milli gelir ve aylık ücrete sahiptir. Ekonomik göstergelere baktığımızda bunu daha iyi anlayabiliriz

Tablo 4 : Kazakistan Genel Ekonomik Göstergeler

	2005	2006	2007	2008
GSYİH (milyar Tenge)	7,453	10,214	12,850	15,907
GSYİH (milyar \$)	56	80.4	103.8	132.23
Reel GSYİH Artış Oranı (%)	9.40	10.60	8.50	3,80
Kişi Başına (GSYİH-MG)(\$)	3,680	5,048	6,671	8.380
Üretici Fiyat İndeksi Yıllık Artış (%)	20.30	18.4	22.7	18,60
Tüketici Fiyat İndeksi Yıllık Artışı (%)	7.50	8.4	18.0	9,50
İşgücü (faal nüfus)	7,901.70	8,028.9	8,259.2	8.421,40
İşsizlik oranı (%)	8.10	7.80	7.30	8,0
Dış Ticaret (milyon \$)	45,201.00	61,900	72,349	109.073
İhracat	27,849.00	38,200	42,579	71.184
İthalat	17,352.00	23,600	29,770	37.889
Denge	10,497.00	14,600	12,809	33.295
İç Borç Stoku			6,20	6,79
Dış Borç Stoku (Milyar \$)	41.50	73.45	96.91	107,81
Sabit Yabancı Sermaye Yatırımları (milyon \$)	6,416.40	10,437.1	10,669.1	19,809.00
Emisyon Hacmi (Milyar Tenge)	411,800	524,700	686,100	857.840
Seçilmiş Oranlar (%)				
İhracat/İthalat	160.49	161.86	143.03	187,80
İhracat/GSYİH	49.73	49.48	41.02	53,80
İthalat/GSYİH	30.99	30.57	28.68	34,80
Cari İşlem Dengesi/GSYİH	-1.96	-2.33	-6.36	-5,28
Dış Borç/GSYİH	77.50	74.014	96.914	81,67

Kaynak: Kazakistan Devlet İstatistik Ajansı

Görüldüğü gibi GSYİH ve kişi başına milli gelir de diğer Türk Cumhuriyetlerden daha yüksektir. Bunun neticesinde aylık ücretler yüksek olmasından dolayı diğer Orta Asya devletlerinden özellikle Özbekistan'dan işgücü gelmektedir.

GSYİH, kişi başına mili gelir yüksek ve dış ticaret hacmi yüksek olması olumlu gelişmedir, yalnız yukarıdaki tabloya baktığımızda başka bir gerçeği yani Kazakistan'ın dış borç stokunun çok yüksek olduğunu görüyoruz. Bu da küresel krizlerde veya dış şoklarda ülke ekonomisinin istikrarını sağlanmasında güçlük çekilecektir. Çünkü dış borcun GSYİH'ya oranı 2005 ile 2008 yılları arasında % 74 ile % 97 gibi yüksek seviyede olması anapara veya faiz ödenmesinde yaşanacak aksamalar yeni borçlanmaya veya ekonomik istikrarsızlığa neden olacaktır.

Tablo 5 : Kazakistan Dış Borç Stoku(milyon dolar)

TARİH	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>TOPLAM</i>	18 251,50	22 920,20	32 713,20	43 402,70	73 454,70	81 635,70
<i>KISA VADELİ</i>	1 842,10	2 812,90	3 942,80	8 121,40	12 372,90	11 168,80
<i>UZUN VADELİ</i>	16 409,50	20 107,30	28 770,40	35 281,30	61 081,80	70 466,90
<i>KAMU ve Kamu garantili</i>	3 481,00	3 622,60	3 132,90	2 175,00	3 124,60	4 122,90
<i>BANKALARIN</i>	1 405,70	3 519,30	7 681,50	15 316,30	33 346,80	38 382,60
- kısa vadeli	648,1	1 354,70	2 290,20	6 297,20	7 453,20	5 265,40
- Uzun vadeli	757,7	2 164,60	5 391,30	9 019,10	25 893,60	33 117,20
- Bonolar ve başka yük.ler	54,2	120,2	754,1	1 824,80	2 974,50	3 206,30
- Krediler	703,5	2 044,40	4 436,50	6 885,90	22 431,80	29 299,00
<i>Başka Sektörler</i>	13 901,70	16 327,70	22 532,10	26 503,90	37 536,00	39 695,40
<i>Kısa Vadeli</i>	1 194,00	1 458,20	1 651,00	1 722,60	3 806,10	3 739,90
<i>Uzun Vadeli</i>	12 707,70	14 869,50	20 881,10	24 781,40	33 729,90	35 955,50
<i>Yabancı Direk Yatırı (FDI)</i>	10 656,70	11 805,60	14 973,30	17 181,10	22 113,20	23 181,00

Kaynak: http://kazakhstanconsulting.com/finance_files/disboretmarch2007.doc

2007'ye kadar Kazakistan dış borç stoku katlanarak artmıştır. Borçlanma ayrıntısına yukarıdaki tabloda bakıldığında bankaların borçları toplam borcun yarısını teşkil etmektedir. 2007 yılı sonu itibarıyla dış borç 96.91 milyar, 2008'de ise 107,81 milyar dolar olan dış borç stoku kazak ekonomisi için büyük yüküdür.

Kazakistan Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla 1990-1995 yılları arasında GSYİH her yıl küçülmüş, ilk defa 1996 yılında büyüme geçen Kazak ekonomisi aynı yıl enflasyon belli ölçüde kontrol altına almayı başarmıştır. Bu iki önemli gelişme de 1993 ulusal para birimi Tengenin tedavüle girmesiyle uygulanan politikalardır. Yalnız 1998 Asya ve Rusya krizi Kazak ekonomisini etkilemiştir. Kriz sonrası alınan önlemler ve 2000'den sonra enerji fiyatlarındaki artışlar ve büyük yabancı şirketlerin petrol kaynaklara yatırım yapması 2000-2007 yıllarında GSYİH'nin sürekli artmasını beraberinde getirmiştir.

Kazakistan Merkez Bankası 2000'den 2006 yılına kadar tek haneli enflasyon oranı hedefleri tutturmuş, 2005 yılından günümüze enflasyon oranı artış göstermiş. 2007'de %10.8 oranına, 2008'de ise üretici fiyat endeksi % 18,6 oranına çıkmıştır. Maaşlarda medya gelen yüksek artış, petrolle ilgili sektörlerin yüksek gelirleri ve banka kredilerindeki yüksek artış enflasyonu son yıllarda tetiklemiştir.³⁹

Kazakistan'da ekonominin son sekiz senede istikrarlı büyümesi ve yabancı yatırımların artmasının halka yansımada veya gelir dağılımında adil dağılımdan söz etmek mümkün değildir. Ancak Orta Asya devletleri içinde en yüksek maaş ve Tengenin gösterdiği istikrar yaşam standartlarını arttırmıştır.

Kazakistan ihracatının büyük çoğunluğunu petrol ve ana metaller oluşturur. Ülkenin ihracat gelirleri bu ürünlerin dünya fiyatlarındaki değişimlerinden önemli ölçüde etkilenmektedir. 1998-2008 yılları dış ticaret verilerini inceleyecek olursak 1998 de Asya kriz sonucu Kazakistan'ın ihracat yaptığı ülkelerde fiyat düşüşü sonucu dış ticaret dengesi 801,2 milyon \$ açık vermiştir. 1999 yılının ikinci çeyreğinden itibaren dünya petrol fiyatlarındaki yükselme ve batılı petrol şirketlerinin üretimlerindeki artış, ihracat gelirlerinin artmasına yardımcı olmuştur. 2000 yılından itibaren petrol üretim artışı sonucu dış ticaret dengesi fazla vermeye başlamış.2008 yılında ihracat 71.184 milyon \$,ithalat 37.889 milyon \$ ve dış ticaret dengesi 33.295 milyon fazla vermiştir. Rusya krizinin sonu 2000'li yıllardan itibaren Kazakistan ekonomisi zengin doğal kaynaklarının ihracatındaki artış neticesinde ülke ekonomisi istikrara kavuşmuştur.

Ekonomi politikalarının oluşturulmasında Cumhurbaşkanı en önemli rolü üstlenmektedir. Ana ekonomi politikalarının çoğunluğu Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile yürürlüğe konmaktadır. Ekonomi politikalarında müdahaleci stratejiler izleyen hükümet temel hedefi petrol ve diğer doğal kaynaklarını kullanarak, ekonominin enerji dışındaki sektörleri de kalkındırarak ekonomide çeşitlilik sağlamak ve petrole ve daha doğrusu dünya petrol fiyatlarındaki değişime olan aşırı bağımlılığı kırmaktır.

Doğrudan yabancı sermaye girişinde Kazakistan diğer orta Asya cumhuriyetlerine göre daha fazladır. Sermayelerini kazak ekonomisine yönlendirmiş

---

³⁹ Konya Ticaret Odası, Kazakistan Cumhuriyeti Ülke Raporu, Konya, Şubat 2009, s.9

olan ülkeler başında ABD, Hollanda, İngiltere, İtalya ve Fransa başta gelmektedirler. Petrol, doğal gaz ve maden rezervleri en çok yabancı yatırım çeken sektörlerdir.

Rusya, Kazakistan'ın en önemli müttefiki konumundadır. Günümüzde Kazak petrollerini dünya pazarına ulaştırma konusunda geçiş ülkesidir. Kazakistan'ın en büyük ticaret ortağıdır. 2008 yılında ithalatın % 35.4 kısmı Rusya'dan gelen mallar kapsamaktadır.⁴⁰ İki ülke arasında geçmişten gelen ekonomik bağlar günümüzde de korunmaktadır.

Kazakistan bağımsızlığı kazandığı yıllarda tüm varlığın devlet mülkiyetinde olduğu 1991 yılından günümüze özel sektörün ağırlık kazandığı piyasa ekonomisine geçmeye çaba harcamıştır. Pek çok büyük-küçük ölçekli kamu işletmeleri özelleştirilmiş durumdadır.

1997 yılında Kazakistan Menkul Kıymetler Borsası (KASE) kurulmuş. 1998 yılında bir emeklilik reformu uygulamaya konulmuş. 1999 yılında pay sahiplerinin özel sektör tarafından yönetilen yatırım fonlarına katkılarının devlet elindeki fona katkılarından daha fazla olduğu gözlenmiştir.⁴¹

Bağımsızlık kazanılmasıyla merkezi planlı ekonomiden, serbest piyasa ekonomisine geçmenin doğal sonucu kazak sermaye birikimi oluşmaya başlamıştır. Kazak sermayesinin yurtdışı yatırımlarına örnek vermek gerekirse Bank Turan Alem'in Türkiye'de Şekerbank'ın %34 hisse satışına en yüksek teklifi vererek, Mart 2007'de satışın onaylanmasıyla sonuçlanmıştır.

Son on sekiz yıl içinde Kazakistan'ın ekonomik düzeni ciddi biçimde değişim göstererek yeni piyasa ekonomisi ihtiyaçlarını karşılayabilecek sistem oluştu. Özelleştirmeler yapıldı, yeni vergi sistemi oluşturuldu, müteşebbislik şartları geliştirildi, bankacılık sistemi geliştirildi ve kırsal kesim ekonomisi yeniden yapılandırıldı. Bütün bu gelişmeler sonucu günümüzde büyüme trendini yakalamış ve ekonomik istikrar sağlanmış oldu.

---

⁴⁰ The Economist Intelligence Unit, Country Report, 2 Haziran 2008.

⁴¹ Konya Ticaret Odası, Kazakistan Cumhuriyeti Ülke Raporu, Konya, Şubat 2009, s.11

2.2.2. Kazakistan Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi

Kazakistan bankacılık sistemini, birinci seviyede Kazakistan Merkez Bankası, ikinci seviyede kamu ve özel ticari ve özel statülü Kazakistan Kalkınma Bankası (DBK) oluşturur. Görüldüğü gibi Kazakistan’da da iki seviyeli bankacılık sistemi hakimdir.

Kazakistan bankacılık sistemi Orta Asya Türk Cumhuriyetleri içinde en gelişmiş düzeyde olan sistemdir. Türkiye ile karşılaştırdığımızda en gelişmiş olmasına rağmen Türk bankacılık sisteminden çok alt düzeydedir. Kazak Merkez Bankasının uluslararası standartlara uyum çalışması Kazak bankacılık sisteminin gelişmesinde önemli aktör olarak rol oynamaktadır. Merkez Bankası ülkedeki bankacılık sisteminin denetimden ve para politikalarından sorumludur. Çalışmalarını uluslar arası modern bankacılık normlarına göre yapmaya gayret etmesi altını çizilmesi gereken önemli noktadır. Çünkü Orta Asya devlet kurumları içinde hala eski Sovyet rejimi alışkanlıklar olarak belirteceğimiz düzen az da olsa vardır. Uluslar arası standartlara uygun bankacılık sistemini geliştirmesi bankaların daha şeffaf ve yolsuzluklardan arınmış güvenli sistem olmasını sağlayacaktır.

Bankacılık sisteminin uluslar arası standartlarda faaliyet göstermesini teminen muhasebe, nakit yönetimi, sermaye yeterliliği, sorunlu kredilerin zamanında fark edilmesi, ayrıcalıklı işlemlerde kısıtlamaya gidilmesi gibi konularda yeni düzenlemeye gidilmiştir⁴². Kazakistan’da SWIFT ağına üye ülkelerden para transferi yirmi dört saat içinde gerçekleşmektedir.

Kazakistan Kalkınma Bankası, özel statüde Nisan 2001’de kurulmuş ve Merkez Bankası denetimine tabi olmayıp devlet tarafından kontrol edilmektedir. Bankanın stratejilerini belirlemede Kazak hükümeti tarafından alınan kararlar etkili olmaktadır. Kalkınma Bankasının kurulmasının temel amacı petrol dışı sektörlerde ekonomik kalkınma ve ihracatının geliştirilmesidir. Söz konusu sektörler gelişmemiştir. Yabancı sermaye özellikle petrol ve gaz sektörüne yatırım yapmaktadır.

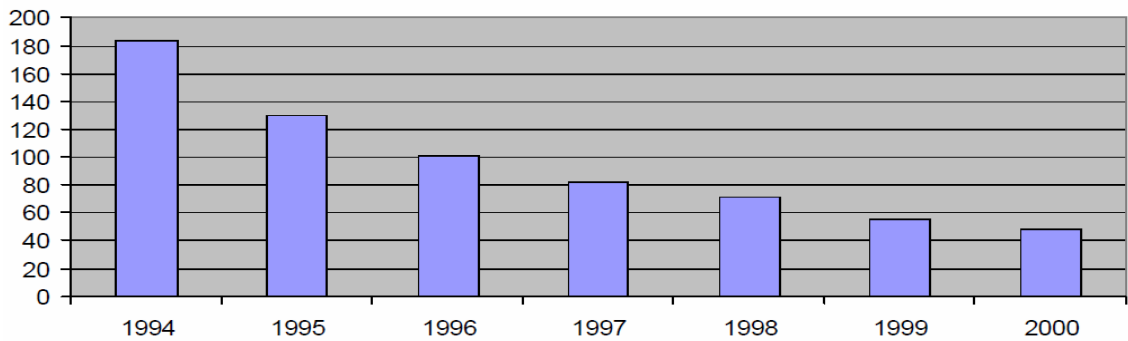
⁴² Ayşe Oya Benli (hızl.), ‘‘Kazakistan Ülke Profili’’,Kazakistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2009, s.29

1 Ağustos 2009 tarihinde ülkede toplam 37 ikinci seviyeli banka faaliyet göstermektedir. Bunlardan 1 tanesi yüzde yüz devlet sermayeli bankadır. 37 banka 376 şube ile hizmet vermekte ve yurtdışında 17 temsilcilik bulunmaktadır. Yerleşik yerel banka olmayan yabancı bankaların Kazakistan'da 32 adet temsilci şubeleri faaliyet göstermektedir. Yabancı bankalar içinde T.C. Ziraat Bankası, KZİ Bank adı altında faaliyet göstermektedir.

Toplam banka sektöründe aktifler 1 Ocak 2008 yılından, 1 Ocak 2009 yılına kadar %1.8 oranda, başka ifadeyle 205 milyar Tenge artmıştır. 2008 yılında 11.684,6 milyar Tenge olan toplam aktifler 2009 yılında 11 889,6 milyar Tengeye yükselmiştir⁴³.

Kazakistan bankacılık sistemi bağımsızlığı aldığı yıllardan itibaren gelişimini inceleyecek olursak, ilk yıllarda sadece devlet ihtisas bankaları daha sonra mali yapısı zayıf yüzlerce banka ve banka dışı kredi kurumlar kurulmuştur. 1993 yılında sektörde 200 banka mevcut durumdayken 2003 yılında 38 banka, 2006 yılında 35 banka, 2009 yılında ise 37 bankaya kadar düşmüştür. Bu hızlı banka sayısındaki azalmanın temel nedeni Kazakistan Merkez Bankasının uyguladığı bankacılık faaliyetlerinde bulunan kuruluşlarının asgari sermaye yükümlülüklerinin yıllar itibariyle yükselten politikası etkili olmuştur. Bankaların kurulması için gerekli koşullar ve izinler sıkılaştırılmıştır. Asgari sermaye yükümlülüğünü sağlayamayan bankalar zamanla birleşerek güçlendiler veya bunların lisansları iptal edildiler.

Tablo 6 : Kazakistan Banka Sayıları (1994-2000)

Kaynak: Kazakistan Merkez Bankası

⁴³ Agency of the Republic of Kazakhstan on regulation and supervision of financial market and financial organizations, Banking Sector Status as of 01.January.2009 with Closing Data, Almaty, 2009, s.2

Bağımsızlıktan günümüze kadar banka sayılarını inceleyecek olursak yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere 1994 yılı ile 2000 yılları arasında uygulanan politikalar sonucu azalmıştır. 1991-1993 yıllarında banka sayısında patlama yaşanan yıllar, 1994-2000 yıllarında banka sayısında önemli azalmanın olduğu, 2000-2009 yıllarında ise ortalama kırk ile otuz arasında olduğundan sayısal olarak banka sayısının çok değişmediği yıllar olarak göze çarpmaktadır.

Bankacılık faaliyetleri 31 Ağustos 1995 tarihinde çıkartılan “Kazakistan Cumhuriyeti Bankalar ve Bankacılık Kanunu”na ve bu kanuna uygun olarak düzenlemiş Merkez Bankası normlarına ve bankaların kendi iç tüzüğüne tabi olarak yürütülmektedir. Yasal düzenlemeler ile batılı normlarda hizmet verecek bir ticari bankacılık sistemi hedeflenmiştir. Bu da mevcut finansal sistemin modernize edilmesi ve yeniden yapılandırılması, Merkez Bankası ve ticari banka kanunlarının düzeltilmesi, denetimin güçlendirilmesi, daha etkili ödemeler sistemi ve tahvil piyasasının geliştirilmesi gerekiyordu.⁴⁴

Bankacılık eski Başkent Almatı’da yoğunlaşmış bulunmakta ve Merkez Bankası da Kazakistan yeni Başkenti Astana’ya taşınmasından söz edilmemektedir.

Kazakistan bankacılık sisteminde üç bankada yoğunlaşma görülmektedir. Bu bankalar Turan Alem Bankası, Kazkommerts Bankası ve Halyk Bankasıdır. Toplam bankacılık varlıklarının %60 kısmını kontrol etmektedirler. 1 Ocak 2009 yılında bankacılık sektörünün toplam aktiflerin % 57.8, yükümlülüklerin %58.3’ini içine almaktadır.⁴⁵

Kazakistan’da hala bankacılık sektörüne kazak halkının güveni tam değildir. Birikimlerinin hala banka mevduatı yerine yastık altı tutmayı tercih etmektedirler. Bunun nedenlerinden en önemlileri mevduat faizlerin düşük olması ve bankacılık sektörüne olan güvenin olmamasıdır. Bireysel mevduatlar toplam mevduat içinde

---

⁴⁴ Elif Yüksel Oktay ve Nimet Çakır, “Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan’da Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Çözüm Yolları”, Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 6 (2003), s.86

⁴⁵ Agency of the Republic of Kazakhstan on regulation and supervision of financial market and financial organizations, Banking Sector Status as of 01.January.2009 with Closing Data, Almatı, 2009, s.9

şimdiye kadar %50 üzerine çıkmamıştır. 2000 yılında %32 den günümüze % 40'lara ancak çıkmıştır.

Merkez Bankası, bankalara karşı güven yaratılması ve tasarrufların bankacılık sistemine çekebilmek için 2000 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Programı başlatmış ve en iyi performans gösteren 16 bankayı sisteme dahil etmiştir. Programdan 4 yabancı banka yararlanmakta olup, bu bankalar; ABNAMRO Bank Kazakistan, HSBC Bank Kazakistan, Demir Bank ve Citibank Kazakistan'dır. 2003 yılı haziran ayı itibari ile program kapsamında 21 banka bulunmakta ve bireysel mevduatın % 60'ı garanti altındadır.⁴⁶

Banka krediler konusunda önemli gelişme sağlanmış olup hala yeterli düzeyde değildir. Krediler çoğunlukla petrol, gaz, perakende ticareti, gıda ve inşaat sektörlerine gitmektedir. Küçük ölçekli şirketler için kredi faizler yüksektir. Dolayısıyla küçük ölçekli şirketler banka kredi kullanamamaktadır. 4 Ocak 2009 yılında Tenge % 20 oranında devalüe edilmesi beraberinde faizleri düşürmüştür. Faizlerin düşürülmesi ticari krediler ve tüketici kredilere erişimi kolaylaştırmış yalnız kazak bankalarının dış borç ödemelerinin maliyetini arttırmıştır.

2.2.3. Kazakistan'da Bankacılık Ve Mali Kurumların Tarihi Geçmişi

Kazakistan'da mali kurumlar 1987 yılından beri yapılan reformlar çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır. İki düzeyli bankacılık sistemi, eski ve yeni bankacılık yapılarının birlikte kullanıldığı geçiş döneminde kurulmuştur. Dolayısıyla kazak bankacılık sistemini daha iyi anlayabilmek için bağımsızlığı kazandığında miras alınan mali kurumlar incelenmesinde yarar vardır.

Bankacılık sistemi 1985 yılına kadar önemsenmeyecek kadar küçük değişimler haricinde mevcut varlığını sürdürdü. Kazak banka yöneticileri Moskova merkezli planların sadece bölgesel uygulayıcıları hükmindeydi. 1987-1988 yıllarında SSCB'de bankacılık reformu gerçekleştirildi. Reform sonucu SSCB Merkez Bankası olan Gosbank'ın merkez bankacılığı fonksiyonu dışındaki bütün işlemler iptal edildi ve

---

⁴⁶ Konya Ticaret Odası, Kazakistan Cumhuriyeti Ülke Raporu, Konya, Şubat 2009, s.24

bütün diğer bankacılık işlemlerini gerçekleştirmek için devlet ihtisas bankaları yeniden yapılandırıldı. Bu tarihte Gosbank ve Stroybank işlemleri eş fonksiyonlu Promstroybank, Agroprombank, Jilsotbank kuruldu. Gosbankın tasarruflarını yönetmesi için Sberbank (Tasarruf Bankası) kuruldu. Vneshtorgbank devamı olan Vneshekonombank faaliyetlerine başlamış oldu.

Kazakistan bağımsızlığını kazandığında yukarıdaki devlet ihtisas bankalarını devraldı ve bu bankalar belli bir süre aynı fonksiyonlarını devam ettirmiştir. Çünkü bağımsızlıktan sonra belli bir süre parasal birlik devam etmekteydi ve para Moskova'da basılmaktaydı. Merkez Bankasının tam anlamıyla bağımsız hareket etmesi 1993 yılında ulusal para birimi olan Tengenin basılmasıyla gerçekleşmiş oldu. Diğer ihtisas bankalarda da durum farklı değildir. Bu ihtisas bankalarının fonksiyonlarına bakacak olursak Vneshekonombank dış ticaret prosedürleri, Sberbank ise halka hizmet alanları iç piyasa ile ilgilenmekteydi. Sanayi, inşaat, ulaştırma ve iletişim alanlarında Promstroybank, zirai faaliyetlerin bankacılık işlemleri için Agroprombank, sosyal alanda ve ticarete Jilsotsbank faaliyet gösteriyordu.

Bu bankaların aktiflerin büyük bölümü zarar açıklamış devlet fabrikalara verilmiş kredilerden oluşuyordu. İhtisas bankalarının fonksiyonlarının çalışmadığını göstermekteydi. SSCB'nin çözülmesinde diğer sektörler gibi bankacılık da gelmektedir. Çünkü tek çözüm banka sisteminin modern batıdaki bankaların örnekleri ile tekrar organize edilmesi gerekliliği düşüncesi idi. İşte bütün bu gelişmeler eşliğinde Kazakistan bağımsızlığı kazanmış ve aynı zamanda bu mali kurumları devralmış oldu.

Bağımsızlık ilanından itibaren Kazakistan kendi bankacılık sistemine piyasa şartlarına uygun düzenlemeye başlamıştır. Devlet bankaları Kazakistan devlet bankalarına dönüştürülmeye başlanmış ve 1989 yılından itibaren ilk ticari, kooperatif ve özel bankalar oluşmaya başlamış. Bu yıllarda Gosbank'ın bölgesel şubeleri dahil Kazakistan milli bankasına dönüştürülmüş. Devlet bankalarından Promstroybank, yeni ismiyle Turanbank anonim şirket bankasına, Vneshtorgbank yeni ismiyle Alembank anonim şirket bankasına, Sberbank ilk önce Kazakistan Sberbankı daha sonra 1993 yılında Kazakistan Halk anonim şirket bankasına, Agroprombank da hakeza Kazakistan Cumhuriyeti Agroprombank anonim şirket şekline dönüştürülmüşlerdir.

Bağımsızlık ilanından 1992 yılına kadar bankacılık sistemini altı banka: Gosbank, Agroprombank, Kredsotsbank, Promstroybank, Sberbank ve Vneshekonombank oluşturuyordu. Bu yıllarda bütün bankacılık işlemleri Rus Ruble ile yapılmaktaydı. 1992 yılından itibaren yasal ve Merkezi bankacılık alanında yaşanan boşluk beraberinde banka sayısı anormal ve enflasyon kontrol dışı artmıştır. Bütün bu gelişmeler sonucu Kazakistan Merkez Bankası 15 Kasım 1993 yılından itibaren Rus Rublesi bölgesinden çıkarak kendi ulusal parası Tengeyi tedavüle sürmüş ve banka kurulmasındaki yasal boşluk giderilmiştir. Merkez Bankası ikinci seviyedeki bankaların denetim ve gözetimini sıkılaştırmıştır. 2000 yılına kadar uyguladığı bağımsız politikalar neticesinde irili ufaklı bankalar azalmış ve mali bünyesi zayıf bankalar ortadan kalkmıştır.

2004 yılından itibaren Merkez bankasının uyguladığı uluslar arası standartlara uyum çabaları yeni bir kurum olan Finans piyasalarını kontrol ajansı olan AFN kurularak merkez bankasının bazı yetkileri devredilmiştir. Bu tarihten itibaren finans kuruluşlarının düzenlenmesi ve denetlenmesi Merkez Bankası ve Finans Piyasalarının Kontrol Ajansı (AFN) tarafından yapılmaktadır. Ajans devletin bankacılık sisteminin denetim ve gözetim fonksiyonunu yerine getirmektedir.

2.2.4. Kazakistan Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar

Kazakistan Cumhuriyet’inde iki seviyeli bankacılık sistemi vardır. Birinci seviyede Merkez Bankası, ikinci seviyede Kazakistan bankaları ve bunların dışında Merkez Bankasının denetimine tabi olmayan Kazakistan Kalkınma Bankası sistemin kurumlarıdır. Bankacılık sisteminin denetim ve düzenlenmesinde AFN (Finans Piyasalarının Kontrol Ajansı) da faaliyet göstermektedir.

2.2.4.1. Kazakistan Merkez Bankası

Merkez Bankasının yasal altyapısını 30 Mart 1995 yılı çıkartılmış 2155’ nolu “Kazakistan Cumhuriyeti Milli Bankası” kanunu oluşturmaktadır. Merkez bankası faaliyetlerini bu kanun esasında yürütmektedir. Söz konusu kanundan önce 14 Nisan 1993 yılında kabul edilen Milli Banka kanunu yürürlükteydi. Bu kanun Kazakistan’da iki seviyeli bankacılık sisteminin oluşmasında yasal dayanak olması bakımından

önemlidir. Milli banka ile ikinci seviyeli bankalar arasındaki ilişkiler düzenini belirlemiştir.

Yetmiş yıllık Sovyet rejiminden sonra devlet yeni kanunlar ile reform süreci başlatmıştır. Bunlardan biri de Merkez Bankası kanunudur. Reform sürecinde eski kanunlar iyileştirilmiş, yeni düzenlemeler eklenmiş veya eski rejimden tamamen farklı maddeler oluşturulmuştur. Yasal altyapının oluşturulması ile Kazakistan Merkez bankası Kredi ve Para politikalarında daha bağımsız hareket edebilmiş ve milli paranın istikrarını ve bankacılık sektörünü yönetmesinde daha başarılı olunmuştur.

Kazakistan Merkez Bankasının asıl görevleri; ulusal para Tengenin istikrarını sağlamak, para-kredi politikasını izlemek, para dolaşımını düzenlemek, banka hesaplaşmaları organize etmek ve döviz alım-satım işlerini organize etmek ve bankacılık sisteminin istikrarını sağlamak gibi sayabiliriz. Ayrıca devletin dış ve iç borç ödenmesinde iştirak eder ve devlet ait kıymetli evrakların ihracını gerçekleştirir. Bankaların kuruluş, faaliyet ve tasfiye süreçlerinde aktif rol oynar. Bankaların istikrarı için denetiminden sorumludur. Bu yüzden bankaların yasal mevzuatlarını da Merkez Bankası belirler.

Kazakistan Merkez Bankasının bağımsızlığını değerlendirecek olursak 1995 yılında kabul edilen kanunda bankanın sadece Kazakistan Cumhurbaşkanına hesap vermesi gerektiği ve bir tek Cumhurbaşkanı'nın talimatıyla Milli Banka faaliyetlerinin denetlenebileceği belirtilmiştir.

2.2.4.2. Kazakistan'da Faaliyet Gösteren Bankalar

Günümüzde Kazakistan'da toplam 37 adet ikinci seviye ticaret bankası ve Kazakistan Kalkınma Bankası faaliyetlerini sürdürmektedir. Bunlardan sadece bir tanesi tamamen devlet sermayeli banka olan Jilstroysber Bank (Housing Construction Savings Bank of Kazakhstan, JSC)'dir. Toplam bankacılık sektöründe üç bankada % 60'ın üzerinde yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Bu bankalar; Turan Alem Bankası, Kazkommerts bank ve Halyk bankasıdır. Aşağıdaki tabloda yoğunlaşma ayrıntılı görülmektedir.

Tablo 7 : Kazakistan Bankacılık Sektöründe Yoğunlaşma

Toplam bankacılık sektöründe 3 bankanın yüzdesi	01.01.08	01.01.09
Üç bankanın aktif toplamı	%59.3	%57.8
Üç bankanın toplam yükümlülüğü	%59.6	%58.3
Üç bankanın özsermaye toplamı	%57	%54
Üç bankanın toplam kredi portföyü	%61.4	%61.8
Üç bankanın toplam mevduatı	%65.	%56

Kaynak: Kazakistan Finans Piyasaları Denetim Ajansı (Agency of the Republic of Kazakhstan on regulation and supervision of financial market and financial organizations. Banking sector status as of 1 January 2009 with closing data)

2.2.4.2.1. Devlet Bankaları

2.2.4.2.1.1. Kazakistan Jilstroysberbank

Kazakistan Jilstroysberbank (Kazakistan Konut İnşaat Tasarruf Bankası) sermayesinin tamamı devlete ait olan tek bankadır. Banka orta ve uzun vadeli konut kredisi verilmesi amacıyla kurulmuştur. Kazakistan bankacılık sistemini 1991 yılında toplam 6 devlet ihtisas bankası oluştururken günümüzde otuz yedi bankanın sadece biri devlet bankasıdır. Jilstroysberbank 16 Nisan 2003 yılında hükümet kararı ile anonim şirket hükmünde kurulmuştur. Bankanın kuruluş amacı düzenli gelir sahibi kişilerin ev alımında uzun vadeli kredi sağlamaktır. Özel tasarrufların birikimi ve devlet desteği eklenerek konut edindirme programı uygulanmaktadır. Konut edindirme programı Kazakistan'ın ekonomik ve sosyal yapısına önemli katkısı vardır.

2.2.4.2.2. Özel Ticari Bankalar

2.2.4.2.2.1. Turan Alem Bankası

Turan Alem Bankası (BTA) Kazakistan'ın en köklü bankalarından biridir. Geçmiş SSCB'ye dayanmaktadır. Egemenliğin kazanılması ile bankaların millileştirilmesi sonucu Promstroybank ismi Turan Alem Bankası olarak değiştirilen banka günümüzde hem aktif büyüklüğü hem bankacılık hizmet yelpazesinin en geniş bankasıdır.

1 Temmuz 2008 yılında bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin % 27.6 kısmı olan 3,360.7 milyar Tenge bu bankada birikmiştir. Bankanın toplam aktifleri

bankacılık sektörünün görüldüğü gibi büyük kısmını diğer iki banka olan Kazkommerts Bank ve Halyk Bank ile paylaşmaktadır⁴⁷.

Banka'nın müşteri portföyü de diğer bankalara göre geniştir. Banka ülkenin en büyük sanayi şirketlerini müşteri ağına almayı başarmış, bu şirketler petrol, doğalgaz, maden, gıda, tarım, toptan-perakende sektörü, gıda, hizmet sektöründen faaliyet gösteren işletmelerdir. Büyük ve orta boy şirketlere kaynak yaratmak ve bu şirketlere kredi sağlamak için Kazakistan'ın yurtdışına en çok Euro tahvil ihraç eden bankası olması bankanın yurtdışı müşteri ağı da geniştir. Bu kadar geniş müşteri ağına sahip olmasının en önemli nedeni bütün bankacılık hizmeti sunmasıdır. Banka bankacılık hizmetleri yanında sigortacılık, emeklilik fon yönetimi, leasing hizmetleri, kıymetli evrak alım-satımı, ipotek kredi hizmetleri alanında ihtisaslaşmıştır.

2.2.4.2.2.2. Kazkommertsbank

Kazkommertsbank'ın aktif büyüklüğü itibarıyla en büyük üç banka içinde yer almaktadır. 1 Temmuz 2008 itibarıyla toplam bankacılık aktiflerinin %23.6'lık kısmı olan 2,874.7 milyar Tenge bu bankada birikmiştir.⁴⁸ Üç bankanın toplam varlık ve yükümlülüğü aşağıdaki tabloda bankacılık sektörü içinde daha net görülmektedir. Bankacılık sektörünün aktiflerinin % 65.71 kısmı olan 7,990.1 milyar Tenge sözü geçen bankalarda birikmiştir.

Kazak bankaları içinde güçlü ticari pozisyonu itibarıyla hem fon bulma hem fonların kullanılması bakımından bu banka avantajlıdır. Yabancı danışmanlar sayesinde banka yönetim sistemini değiştirmiş olması bankanın başka özelliğidir.

---

⁴⁷ Agency of the Republic of Kazakhstan on regulation and supervision of financial market and financial organizations, Update on bank conglomerates as of July 1, 2008, s.2

⁴⁸ Agency of the Republic of Kazakhstan on regulation and supervision of financial market and financial organizations, Update on bank conglomerates as of July 1, 2008, s.3

Tablo 8 : Kazakistan'da Üç Büyük Banka'nın Bankacılık Sektörü İçindeki Payı

Tarih	01.04.08		01.07.08	
	<i>Milyar</i>	<i>%</i>	<i>Milyar</i>	<i>%</i>
Varlıklar	7 706.0	65.24	7,990.1	65.71
BTA Bank, JSC	3 164.4	26.7	3,360.7	27.6
Kazkommertsbank, JSC	2 874. 1	24.2	2,874.7	23.6
Halyk Bank of Kazakhstan, JSC	1 667.6	14.0	1,754.6	14.4
Yükümlülükler	6 755.0	65.47	6,981.6	66.30
BTA Bank, JSC	2 701.3	26.2	2,883.9	27.3
Kazkommertsbank, JSC	2 557.4	24.8	2,554.3	24.3
Halyk Bank of Kazakhstan, JSC	1 496.3	14.5	1,543.4	14.6
Denge	951.0	61.97	1,028.5	62.46
BTA Bank, JSC	463.0	30.2	476.8	28.96
Kazkommertsbank, JSC	316.6	20.6	340.5	20.68
Halyk Bank of Kazakhstan, JSC	171.3	11.2	211.2	12.83

Kaynak: Kazakistan Merkez Bankası

2.2.4.2.2.3. Halyk Bank

Halyk Bank (Halk Bankası) bir diğer önemli Kazak bankasıdır. Sberbank ilk önce Kazakistan Sberbankı daha sonra 1993 yılında Kazakistan Halyk anonim şirket bankasına dönüştürülmesiyle oluşmuştur. Halyk Bank özelleştirilmesinden sonra da devlet tasarruf bankasının sağladığı sosyal hizmet fonksiyonunu muhafaza etmiştir. Bu da devlet kurumları ve hükümet ile sürekli işbirliği içinde olmasına yol açmıştır.

Banka bütün bankacılık faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasında Kazakistan'ın en etkin bankasıdır. Halyk Bankanın en taşra eyaletler de bile şubesi olan binin üzerinde kasa-hesap birimleri ile geniş ağa sahip tek banka olma özelliğiyle bilinmektedir. Buna somut örnek vermek gerekirse emeklilik ödemelerinin en geniş ödeme merkezleri bu banka tarafından sağlanmaktadır.

1 Temmuz 2008 tarihinde toplam bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin % 14.4 lük kısmı Halyk Bankada yer almakta olup, bankanın toplam aktif büyüklüğü 1,754.6 milyar Tengedir.⁴⁹

Kazakistan ulusal posta (Kazak Potça) sisteminin 1 Mart 2000 yılından itibaren Halyk Bankasının yönetimine devredilmiş ve Kazpoçta, Halyk Bankasının bir şubesi

⁴⁹ Agency of the Republic of Kazakhstan on regulation and supervision of financial market and financial organizations, Update on bank conglomerates as of July 1, 2008, s.2

gibi taşra yerlerde ve banka şubesinin bulunmadığı yerlerde emekli maaşları dağıtımı gibi hizmetler vermeye başlamıştır. Bu posta hizmetinin ve çeşitlenmesine yol açmıştır. Banka tarımsal programlarda sağladığı kredi çeşitliliği ve portföyü ile dikkat çekmektedir.

2.2.4.2.3. Kazakistan Kalkınma Bankası

Kazakistan Kalkınma bankası 2001 yılı nisan ayında kurulmuştur. Banka Merkez Bankası denetimine tabi olmayıp özel statülü bankadır. Kalkınma bankasının stratejilerinde devlet ve hükümet kararları etkilidir. Kalkınma Bankasının kurulmasının temel amacı petrol dışı gelişmemiş sektörlerin ekonomik kalkındırılması ve ihracatının geliştirilmesidir. Dolayısıyla sosyal önemi olan ve diğer ticari bankaların hizmetlerinin zayıf olduğu veya hiç olmadığı sektörlerle uzun vadeli düşük faizli kredi hizmeti vermektedir.

Reel sektörün ihtiyacı olan orta ve uzun vadeli kredilerin sağlanması ve ülkenin kalkınması amaçlanmaktadır. Kazakistan Kalkınma Bankası fon ihtiyacını Euro tahvillerden ve milli bütçeden ayrılan krediler ile sağlamaktadır. Bu kaynaklar uzun vadeli kredilere dönüştürülmekte ve projelerin finansmanında kullanılmaktadır.

2.3. Kırgızistan

2.3.1. Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan'ın Ekonomik Durumu

Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinden sonra, merkezi planlamaya sahip ülkelerin piyasa ekonomisine geçmeyle ilgili çabaları geçiş ekonomisi olarak adlandırılmaktadır. Eski SSCB sınırının en uç noktası olan Kırgızistan, bunun en özel örneklerinden birisidir. Bunda yeraltı yerüstü kaynaklarının zenginliği kadar, ülkenin çalkantılı bir siyasi süreçten geçmesinin de etkisi vardır. Kırgızistan, BDT içinde 1998'de Dünya Ticaret Örgütü'ne kabul edilen ilk üye ve piyasa ekonomisine geçişte en kararlı ülkelerden birisi olarak farklı bir konum arz etmektedir.⁵⁰

Kırgızistan, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine nazaran en liberal ve demokratik ülke olması yanında ulusal paranın ilk önce tedavüle sürülmesi ile bilinmektedir. Egemenlikten sonra politik istikrarsızlıkların yaşanması diğer özelliğidir.

Kırgız ekonomisi de diğer Orta Asya Cumhuriyetlerinde olduğu gibi bağımsızlıktan sonra ülkede ekonomide daralma ve hiperenflasyon dönemi başlamış. Bunun sonucunda hükümet 1994 yılından itibaren uyguladığı reformlar ile 1998 Asya krizine kadar ülke ekonomisi iyileşme sürecine girmiştir. Asya krizinden Kırgızistan olumsuz etkilenmiş ve ekonomik sonuçları ile beraber siyasal gelişmeler de beraberinde ileriki yıllarda getirmiştir. Siyasal istikrarsızlık yönetim değişikliğine kadar uzamaktadır. 2005 yılı patlak veren siyasi kargaşa ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmuştur.

2007 yılında tüketim harcamalarında artış ekonomide düzelmeye sağlamış. Kırgız ekonomisi hala kırılganlığını korumaktadır. Bunu 2002 yılında yaşanan Kumtor altın madeninin üretimini durdurması GSYİH'nin %0.5 daralmasına neden olmuş. Ülkede altın sanayi, giyim ve tekstil sanayi dışında önemli gelişme yoktur.

Altın üretimi GSYİH'nin %7 sine denk gelmektedir. Bağımsızlıktan sonra altın hariç sanayinin bütün sektörleri GSYİH içindeki yüzdesi azalmıştır. Kumtordaki

---

⁵⁰ Geybulla Ramazanoğlu ve İbrahim Atilla Acar, “Bir Geçiş Ekonomisi Örneği Olarak Kırgızistan: Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Yanaşım”, Review of Social, Economic & Business Studies, Vol.7/8, 385-402, s.387

ülkenin en büyük altın rezervi 1997 faaliyete geçmesiyle altın madenciliği ekonomide önemini arttırmıştır. Kumtor'da altın madeni Kanada menşeli şirket CAMECO ile Kırgız hükümeti tarafından işletilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlarda Kırgızistan başarısızdır. Orta Asya Cumhuriyetler içinde en liberal ve demokratik ülke olmasına rağmen kayda değer doğrudan yabancı yatırım miktarı azdır. Yapılan yatırımlar da büyük bölümü altın madenciliğine gitmiştir. Kırgız ekonomisine iç tasarruflar yeterli değildir. Bu yüzden dış kaynaklara olan ihtiyaç borçlanma ile giderilmeye çalışılmakta olması ekonomiye yük olmaktadır.

1995-2008 yılları arasında toplam yabancı yatırımların kümülatif toplamı 2,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiş olup 2008 yılında kazak yatırımcılarının finans piyasasına yaptığı yatırımlar % 20 lik artışa neden olmuş ve parasal tutarı 653 milyon dolardır. 2005 yılında yaşanan siyasal istikrarsızlık yabancı yatırımcıyı ürkütmüş olup 2007 yılından itibaren düzelme görülmektedir. Ülkede en fazla Kanada, İngiltere, Türkiye, Almanya ve ABD'nin yatırımı vardır.⁵¹ Yabancı yatırımlar mevzuat bakımından Orta Asya devletleri içinde en liberal olan cumhurbaşkanı kararnamesi gelmektedir. Yabancı yatırımcılar ile yerli yabancılar arasında ayırım yapılmamakta ve bütün sektörler yabancılar için açıktır. Herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiş olması yabancı yatırımcılar, yapacakları yatırımları % 100 yabancı sermayeli yapabilirler yani yerli yatırımcı ile ortaklaşa yatırım (joint venture) gibi kısıtlamalar yoktur. Bu özelliği diğer Orta Asya cumhuriyetlerinden ayıran özelliğidir.

Kırgızistan dış ticaretine baktığımızda sürekli açık vermekte ve ithalata bağımlı ülkedir. Özellikle 2005 yılından sonra gıda ve enerji fiyatlarının artması dış ticaret açığı anormal artış göstermiştir.

---

⁵¹ Ayşe Oya Benli (hızl.), “Kırgızistan Ülke Profili”, Kırgızistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2009, s.9

Tablo 9 : Kırgızistan Dış Ticaret Göstergeleri (milyon \$)

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	590	733	687	811	1 337	1 847
İthalat	723	904	1 106	1 792	2 636	3 754
Hacim	1 313	1 637	1 793	2 603	3 973	5 601
Denge	-133	-171	-419	-981	-1 299	-1 907

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Kyrgyz Republic Country Report May 2009

İhracatının büyük bölümünü altın oluşturmakta ve dünyada fiyat değişikliklerinden ihracat olumsuz etkilenmektedir. Enerji bakımından doğal gaz ve petrol iç piyasa ihtiyacını karşılayacak kadar olmayıp gaz ithalatını Özbekistan'dan elde etmekte. Enerji ihracatında ise elektrik önemli yer tutmaktadır. Ülkeler bazında en fazla Rusya'dan ithalat yapmakta, ihracatında en büyük payı İsviçre yer almaktadır.

Tablo 10 : Kırgızistan'ın Ülkeler Bazında Dış Ticareti.(2008)

İhracat	%	İthalat	%
İsviçre	26,8	Rusya	36,7
Rusya	19,3	Çin	18
Özbekistan	14,2	Kazakistan	9,3
Kazakistan	11,2	Türkiye	3,7

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Kyrgyz Republic Country Report May 2009

Merkez Bankasının uyguladığı para politikaları neticesinde 2001-2006 yılları arasında enflasyon tek rakamlı gerçekleşmiş ve ulusal para Sum değer kazanmıştır. 2007 yılında Özbekistan'dan gaz ithalat fiyatı artması enflasyonun artmasına neden olmuş. Dünyada gıda ve petrol fiyatlarının artması sonucu tüketici fiyat endeksi 2008 yılında %24.5'e kadar yükselmiştir.⁵²

1990'lı yıllardan itibaren mal ve hizmet ihracatının GSYİH'nin içinde payı ortalama %45 olması ekonominin ticarete dayalı olduğunu gösteriyor. 2008 yılında GSYİH sektör dağılımı % 50 hizmetler, % 30 tarım ve hayvancılık ve % 20 de sanayi gelmektedir.

Tablo 11 : Kırgızistan'da 2008 yılı GSYİH Sektör Dağılımı

Hizmetler	% 50,6
Tarım Ve Ormancılık	%29,8
Sanayi	%19,7

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Kyrgyz Republic Country Report May 2009

⁵² Benli, s.3

Kırgızistan'da doğal kaynakların değerlendirilmesine ilişkin çalışmalardan başarılı sonuçlar alınmasıyla beraber, başka sektörlerin de geliştirilerek ülke ekonomisinin, geniş tabanlı ve dengeli bir kalkınmaya doğru yönelmesine daha fazla önem verilmeye başlanmıştır. Bu yönde başta ABD, Kanada ve AB (özellikle Almanya) çaba gösterdiği gibi uluslararası kuruluşların da kendi çalışmaları bulunmaktadır. Kırgızistan, IMF, Dünya Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD), Asya Kalkınma Bankası (ADB) gibi uluslararası kuruluşlarla da gelişen diyaloglarını sürdürmektedir.⁵³

Kırgızistan ekonomisinin şekillenmesinde 1994 yılından itibaren IMF de yer almış ve iktisadi politikalarda hem danışmanlık hem de finansal destek sağlamıştır. Kırgızistan iktisadi gelişiminde en aktif IMF ile birlikte diğer uluslararası kuruluşların da yer almasına önem vermiştir.

2.3.1.1. IMF İle İlişkiler

IMF Türk Cumhuriyetlerinin içinde ilk kapsamlı programı Kırgızistan'da uygulamaya koymuştur. Kırgızistan'ın IMF'ye olan ihtiyacı diğer cumhuriyetlere nazaran daha fazladır. Çünkü doğal kaynak zenginlikleri diğerlerine göre az olması ve bu yeraltı zenginlikler ile beraber ekonomik kalkınmayı daha geniş tabana yayma politikası neticesinde IMF ile 1994 yılından itibaren ilişkiler başlamıştır. Bağımsızlık sonrası ekonomik daralma, yüksek enflasyon, işsizlik ve borç yükü gibi sorunlar ile mücadelede hükümet politikaları yanında IMF'nin program hazırlaması istenmiş ve bu çerçevede 1994 yılından itibaren ilk program hazırlanmış ve enflasyon ve bütçe hedeflemesine gidilmiştir.

Bu dönemde 3 yıllık yapısal program karşılığı IMF'den 70,95 milyon SDR'lik kredi kullanılmıştır. IMF 1997'de %8'lik enflasyon hedefine ulaşılmamış olmasına rağmen gelişmeleri olumlu bularak kredinin son dilimi olan 21,9 milyon doları da vermiştir. IMF ile iyi ilişkiler neticesinde, yeni bir yapısal reform için, 1998 Haziran'ında, 3 yıllık 73,3 milyon SDR'lik bir kredi daha kullanılmıştır. IMF'nin 2003 için özellikle üzerinde durduğu KUMTOR altın madenlerinin katma değerinin

---

⁵³ Ramazanoğlu ve Acar, s.392.

arttırılması ve bu bağlamda KOBİ'lerin desteklenerek yeni ürünler ile çeşitlendirilmeye gidilmesi konusu son derece yerindedir. Çünkü Rusya krizi ile 2002 yılları arasında yaşanan kaza sonucu üretim aksaması dışında ülke ekonomisi büyümüştür. Yine IMF'nin bütün dünyada standart önerileri haline gelen borç yükünün indirilmesi, mali disiplinin sağlanması ve yoksullukla mücadeleye gereken önemin verilmesi önerisi de ciddi bir sorun olarak Kırgızistan'ın önündedir.⁵⁴

Yukarıdaki bütün gelişmelere bakacak olursa IMF'nin önerilerini şu başlıklarda toparlanabilir⁵⁵;

- Ülke kaynakları son derece dikkatli kullanılarak makro ekonomik istikrar korunmalı
- Yatırım olanakları geliştirilmeli ve özelleştirmeye hız verilerek tüm sektörlerde istihdam olanağı yaratılmalı,
- Bankacılık sistemi geliştirilmeli, yabancı bankaların ülkeye gelmesi teşvik edilmeli ve devlet bankaları özelleştirmeli,
- Yolsuzlukla mücadele edilmeli,
- Kamu hizmetleri, vergi, gümrük alanlarında reform yapılmalı,
- Devletin düzenleyici ve ticari rolleri yeniden gözden geçirilmeli çatışmalar önlenmelidir.

IMF'nin reformları gözetimi, finanse etmesi ve finansal danışmanlık hizmet vermesi Kırgız ekonomisinin diğer Orta Asya cumhuriyetlere nazaran daha az doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen daha liberal ve demokratik ülke olması avantajdır. Dünya Bankasının Doing Business reytinginde Kırgızistan en aktif reformatör ülkeler sıralamasında ilk 10'un içinde kalmaya devam etmesi bunun ispatıdır. Ancak ülkenin dış borcunun yüksek olması ülke ekonomisi için en büyük yüküdür. Özelleştirme konusunda Orta Asya'da Kırgızistan çok başarılıdır. Ülkedeki küçük işletmelerin

---

⁵⁴ Ramazanoğlu ve Acar, s.393

⁵⁵ Ramazanoğlu ve Acar, s.392

hemen-hemen hepsi 1998 yılına kadar, büyük işletmeler ise 2000 yılına kadar büyük kısmı özelleştirilmiş, yalnız bu gelirlerin % 75'lik kısmı dış borç için kullanılacak olunması dış borcun azaltılması gereken önemli kalem olduğunu gösteriyor.

2.3.2. Kırgızistan Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi

Kırgızistan'da günümüzde bankacılık sistemini Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Bankası ve 22 adet ticari banka oluşturmaktadır. Ülkede 2 seviyeli bankacılık sistemi mevcut olup birinci seviyede Kırgız Merkez Bankası ve ikinci seviyede ise diğer ticari bankalar yer almaktadır. Kırgızistan Merkez Bankası belirli seviyede bağımsızlığa sahiptir. İkinci seviyeli bankalar kazançlarını dış işlemler ve hazine kağıtlarının ticaretinden elde etmektedir.

Kırgız Cumhuriyeti, tedricen azalmakta da olsa, hala nakde dayalı bir piyasadır. Halihazırda ticari bankalardaki tasarrufların GSYİH'nin %16,9'u, toplam kredi stokunun GSYİH'nin %15,4'sı seviyesinde bulunduğu gözlemlenmektedir. Piyasaya sunulan krediler genellikle kısa vadeli olmakta, fiziki varlıklar ile teminat altına alınmakta, ancak teminat değerlendirme ve kredi talep edenlerin geri ödeme potansiyellerinin tespit edilmesinde yaşanan güçlükler nedeniyle bankalar kredilendirme yerine hükümet bonolarına yatırım yapmayı tercih etmekte ve dolayısıyla ticari banka finansmanından yararlanma imkanı daralmaktadır.⁵⁶

İki seviyeli bankacılık sistemini 1993 yılında Merkez Bankasının yetkileri artırılması ve bağımsızlığını göreceli olarak artması sonucu oluşmaya başlamıştır. Kırgızistan egemenliğini ilan ettiği zamanda Kırgızistan Merkez Bankası, Sovyet Gosbank'ın kanuni uzantısı hükmünde faaliyetlerine devam ettirmekteydi.

Bağımsızlıktan sonra bankacılık sisteminin gelişimi sancılı olmuştur. Hükümet bankacılık sisteminin ani çöküşünü önlemek için reformlar üretmek zorundaydı. Çünkü uluslar arası dolaşımı olmayan sadece SSCB içinde dolaşımı olan Ruble yerine ulusal para tedavülüne ihtiyaç vardı, diğer taraftan bankacılık sisteminin düzenleme ve denetimini yapabilecek tam bağımsız Merkez bankası ne nitelikli personel bakımından

---

⁵⁶ T.C. Bışkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Kırgızistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkiler, Mayıs 2009, Bışkek, s.25.

ne de sermaye bakımından yeterli gücü vardı. İlk yıllarda banka kuruluşunda lisans verme de başarısızlık sonucu mali bünyesi zayıf bankaların türemesini beraberinde getirmişti. Bağımsızlık yıllarında ülke de eski düzenden yeni Pazar ekonomisine geçişte hala eski alışkanlıklar devam etmiş, merkez bankası yüksek enflasyon, kredi ve para politikalarını yeni serbest piyasa ekonomiye uyarlama gibi sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Bankacılık sektöründe de sorunlar yaşanmakta, aktiflerin büyük kısmı devlet bankalarında olması ve bankaların aktif yapısı devlet kurumlarına verilen geri dönüşümü çok zayıf olan kredilerden oluşmaktaydı. Bütün bu olumsuz gelişmeler sonucu finansal sistemin güçlendirilmesi amacıyla bankacılık sisteminde reformlara ihtiyaç duyulmuştur.

Bu anlamda Orta Asya Cumhuriyetleri içinde yaşanan sorunları ilk sezen ve ulusal parayı ilk 1993 yılının mayıs ayında tedavüle çıkaran ve reformları başlatan ve günümüzde sözü geçen ülkeler arasında en çok reform gerçekleştiren Kırgızistan Cumhuriyetidir. Bankacılık sistemini bağımsızlıktan hemen sonra devlet için maliyet olmasına rağmen iki aşamalı reform gerçekleştirilmiş. 1993-1994 yıllarında bankacılık otoriteleri asgari sermaye yeterliğini yerine getiremeyen küçük ve rekabet gücü zayıf bankaları kapatma kararı almış. 1995-1997 yılları arasında bankacılık denetimi sıkılaştırılmış ve ödeme güçlüğü çeken bankalar sektörden temizlenmiştir. IMF'ye göre reformu tamamlanabilmesi için bankaların yatırım finansmanında merkez olması gerekmektedir yalnız Kırgız banka sektöründe bu günümüzde bile ulaşılabilmemiş değildir.

Kırgızistan cumhuriyeti bankacılık sistemini sıkı denetimi sonucu ve bu anlamda geliştirdiği stratejiler ile 1996 yılından beri verimsiz kredilerin oranında çarpıcı bir azalma kaydedilmiştir. Buna rağmen IMF'nin belirttiği gibi yatırım finansmanında merkez olabilmiş değildir. Bankacılığın sağlıklı büyümesine rağmen kredi piyasası çok yetersiz kalmış, bankaların işletmelere sağladığı krediler milli gelirin %5'inden az rakama tekabül etmektedir. Dolayısıyla orta ve uzun vadeli sermaye gereksinimlerinin karşılanmasında uluslar arası finans kurumları önemini hala korumaktadır.⁵⁷

---

⁵⁷ Selda Özdenoğlu(hzl.), “Kırgızistan Cumhuriyeti”, Kırgızistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı(TİKA),Ankara, Temmuz 2005, s.52.

Bağımsızlığını kazandığı 1991 yılında Kırgızistan'da Gosbank'ın bölgesel şubesi olan Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Bankası, 4 adet özel konumlu devlet ihtisas bankası ve özel girişimciler tarafından kurulan bankalarda oluşmaktaydı. Banka sayısında bağımsızlıktan sonra artış görülmüştür. 1993 yılında 14'e, 1994 yılında 16'ya, 1995 yılında ise 19'a kadar yükselen bankalar, Merkez Bankası'nın sıkı denetimi ve 1998 krizin etkisiyle banka sayısındaki artış durmuştur.

Kırgız finans piyasası dolayısıyla bankacılık sektörü dış piyasalardaki gelişmelere çok duyarlıdır. Buna en iyi örnek 1998 Rusya krizinde Kırgızistan'da 1997-2001 yılları arasında toplam 13 banka iflas etmiştir. Kriz sonrası 1999-2001 yılları arasında İnsan Bank, Akıl Invest Bank, Bişkek Bank, Maksat Bank, Kramds Bank, Mercury Bank ve Kurtuluş Bank iflas etmiş ve işlemlerini askıya almıştır. Kramds Bank Merkez Bankası'nın özel yönetimi altına alınmış olup, Bankanın incelemesi altındadır. İflas eden diğer bankalar ise kapatılmıştır. Tüketici fiyatları endeksi %18'den %36'ya kadar artarken, ulusal para ABD Doları karşısında %36 oranında değer kaybetmiştir. Bütün bu gelişmeler akabinde ulusal para som'un değer kaybetmesi Kırgız bankaları dış borç döviz ödemelerinde güçlüklerle karşı karşıya kalmışlardır. 1997 krizi, Kırgız finans ve bankacılık sektörünün ne kadar zayıf olduğunu göstermektedir.

Kriz döneminde Merkez Bankasının ticari bankalara sermaye artırımını zorunluluğu getirmesi sektör için kötü olmuş, yaprak dökümü gibi banka kapanışlarının maliyeti ekonomiye yüklenmiştir. Merkez Bankası bu uygulamalar ile bankacılık sektöre olan güvenin sağlanması sonucu bankacılık sektörüne katılımı daha geniş halk kitlelerine yayılmasını hedeflemiştir.

1997 Rusya krizinden sonra günümüz 2008 yılında da durum farklı değildir. 2008 yılı sonuçlarına göre son yıllarda ilk defa milli paranın (Som) Dolara karşı değer kaybettiği görülmüştür. Bu olaya diğer etkenlerin yanı sıra ödemeler dengesine olumsuz etki gösteren küresel finans krizinin derinleşmesi sebep olmuştur. Yılsonunda ulusal para dolar karşısında %11'lik değer kaybederek 39.42 Som olmuştur. 2008 yılında bankacılık sisteminde mevduatların artışı trendi devam etmiş, ancak artışlarda önemli ölçülerde yavaşlama gözlenmiştir. Yavaşlamaya etki eden başlıca faktörler Kırgızistan'ın önemli ekonomik partnerleri olan Kazakistan ve Rusya başta olmak

üzere, uluslararası finans piyasalarındaki kriz etkili olmuştur. Genel olarak 2008 yılında bankacılık sisteminin mevduat tabanı %25,9 oranında artış göstererek 29,8 milyar Som olmuştur. Kredi portföyü ise %22,1 oranında artış göstererek 26,3 milyar Som olmuştur. Mevduat tabanının GSYİH'ye oranı 2008 yılında %0,8'den %0,6'ya inmiştir.⁵⁸

2008 yılında mevduatların korunması hakkında kanun kabul edilmiş. Kanuna uygun olarak yarısını ticari bankalar (mevduatın %0,2'si) ve diğer yarısını devletin karşılayacağı mevduat koruma fonu oluşturulmuştur. Kırgız bankacılık sektörüne güvenin sağlanması, sermayeleşmenin artırılması, denetim sistemin iyileştirilmesi sonucu tasarrufa teşvik edilmesi için mevzuat genişletilmiştir.

Ülkede ne ticarete ne de yatırımlarda döviz kontrolü uygulanmamaktadır. Döviz büfeleri bütün bölgelerde piyasa fiyatından hizmet vermektedir. Bazı Orta Asya Cumhuriyetlerinde görülen döviz kontrolü sonucu karaborsa piyasa oluşmasının önü alınmıştır.

Bankacılık dışında 16 sigorta şirketi faaliyet göstermekte ve 1995 yılında kurulan menkul kıymetler borsasında uluslararası muhasebe standartlarına uygun olarak faaliyet gösteren 23 şirket yer almaktadır. Ayrıca, özel emeklilik sisteminin 2010'a kadar kurulması yönündeki çalışmalar devam etmektedir.⁵⁹

2.3.3. Kırgızistan'da Bankacılı Ve Mali Kurumların Tarihi Geçmişi

Kırgızistan'da da diğer Orta Asya Cumhuriyetlerinde olduğu gibi mali kurumlarının geçmişi SSCB'de faaliyet gösteren kurumların bölgesel şubeleri idi. Bankacılık sektöründe Gosbank'ın Kırgızistan'daki kanuni uzantısı olan şimdiki ismiyle Kırgızistan Merkez Bankası ve bankalardan oluşmaktaydı. Moskova merkezli devlet ihtisas bankaların bölgesel şubeleri hükmündeydi. Özel banka girişimciliği 1988 yılında çıkartılan kooperatifler kanunu ile düzenlenmekte olan mevzuat ile kurulan bu bankaların çoğu egemenliği ilanından sonra kurulan bankalardan oluşmaktaydı. Bağımsızlığını kazandığında Merkezi planlı sistemin bölgelerde karar verme yetkisi

---

⁵⁸ T.C. Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Kırgızistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkiler, Mayıs 2009,Bişkek, s.25.

⁵⁹ T.C. Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Kırgızistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkiler, Mayıs 2009,Bişkek, s.25.

olmayan bölgesel uygulayıcıları idi. Gosbank'ın bölgesel şubesinin Kırgızistan Merkez Bankasına dönüştürülmesi ve diğer bankaların millileştirilmesi ileriki yıllarda özelleştirilmesi sonucu günümüz Kırgız bankacılık sistemi oluşmuştur.

2.3.4. Kırgızistan Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar

Kırgızistan Bankacılık sistemini Kırgızistan Merkez Bankası ve 2009 yılı verilerine göre 22 adet ticari bankalardan oluşmaktadır. Bankacılık hizmetleri, yerli ve yabancı ticari bankalar tarafından verilmektedir. Kırgız Bankacılık sisteminde yabancı sermayeli bankalar önemli yer almaktadır.

2.3.4.1. Kırgızistan Merkez Bankası

Kırgızistan Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kanuni alt yapısını 28 Haziran 1991 tarihinde kabul edilen “Devlet Bankaları, Bankalar ve Banka Operasyonlarına İlişkin” kanunla kuruldu. Bu kanundan önce Gosbank'ın Kırgızistan şubesi idi. Merkez Bankası Parlamento “Jogorku keneş” tarafından denetlenmekteydi. Kuruluş sermayesi 50 milyon Som olan Banka bağımsızlıktan sonra tam anlamıyla Merkez bankacılığı yapmaya başlamıştır.

Aralık 1992 yılında “Kırgızistan cumhuriyeti Milli Bankası hakkında kanun” kabul edilmesiyle bağımsız Merkez Bankacılığının temeli atılmış oldu. Kanun kabul edilmesiyle Merkez Bankası parlamentodan göreceli özerklik sağladı. Altın rezervlerinin yönetimi ve ulusal para Som'un Mayıs 1993 yılında ilk olarak Orta Asya'da tedavüle sürülmesi ile kredi ve para politikalarının yönetimi Merkez Bankası tarafından yerine getirilmeye başlandı.

Merkez Bankacılığı kanunu 1997 yılında tekrar değiştirilerek modern bankacılık standartlarına uyarlanmaya çalışılmıştır.

Kırgızistan Milli Bankası para ve döviz kuru politikasından, hükümetin bankacılık işlemlerinden, yabancı merkez bankalarıyla olan ilişkilerden, ticari bankaların lisans almalarından ve gözetiminden sorumludur. Ayrıca bankaların rezervlerini saklamakta ve takas işlemlerini gerçekleştirmektedirler. Bankalar kanununu

geliştirmekte ve uygulanmasını sağlamaktadırlar.⁶⁰ Merkez Bankasının temel amacı ülkede fiyat istikrarını sağlamaktır. Bunun yanında bankacılık sistemini yönetir ve bankalar için kayıt, raporlama ve normları belirler.

Merkez Bankası yönetim kurulu başkanını Parlamento “Jokorku Keneş” teklifiyle cumhurbaşkanı tarafından yedi yıl süreyle atama yapılır. Yönetim kurulu başkan, üç yardımcı ve beş kurul üyeleri olmak üzere toplam dokuz kişiden oluşur.

1999 yılında bankacılık sektöründe stratejik kararlar ile birçok bankaların faaliyetlerine son vermiştir. Bankacılık sektörünü güçlendirmek ve yeni yatırımcılar çekmek amaçlanmaktadır. Ağustos 2001’de Kırgızistan Merkez Bankası SWIFT Uluslararası Elektronik Transfer Sistemi’nin üyesi olmuştur.

2.3.4.2. Kırgızistan’da Faaliyet Gösteren Bankalar

Kırgızistan’da 1 Ekim 2009 tarihinde Pakistan Ulusal Bankasının Bişkek’teki şubesi dahil 22 adet ticari banka faaliyet göstermektedir. Aşağıda listede de görüldüğü gibi bunların içinde yabancı bankalar ağırlığını görmek mümkündür.

Tablo 12 : Kırgızistan’da Faaliyet Gösteren Bankalar Ve Şube Sayıları

No	BANKALAR	Şube	No	BANKALAR	Şube
1	OJSC RK “AMANBANK”	7	12	OJSC “EcoBank”	9
2	OJSC “Kazkommertsbank Kyrgyzstan”	2	13	Bishkek branch of the National bank of Pakistan	-
3	OJSC “Commercial bank KYRGYZSTAN”	30	14	OJSC “Kyrgyz Credit Bank”	3
4	OJSC “ATFBank Kyrgyzstan”	13	15	OJSC “BANK-BAKAI”	5
5	OJSC IB “Issyk-Kul”	6	16	OJSC “Aiyl Bank”	18
6	CJSB JSCB “Tolubai”	2	17	CJSC “Bank of Asia”	4
7	OJSC “RSK Bank”	51	18	CJSC “BTA Bank”	14
8	Kyrgyz Investment and Credit Bank	8	19	OJSC “Finance Credit Bank KAB”	8
9	CJSC “Demir Kyrgyz International Bank”	5	20	OJSC “Halyk Bank Kyrgyzstan”	7
10	OJSC “Dos-Kredobank”	9	21	CJSC “Manas Bank”	1
11	OJSC “AsiaUniversalBank”	36	22	OJSC “Akilinvestbank”	-

Kaynak: Kırgızistan Merkez Bankası

⁶⁰ Özdenoğlu, s.52.

Kırgız Yatırım ve Kredi Bankası (KICBank) bankacılık sektörüne önemli yere sahip bankadır. Banka 2001 yılında dönemin cumhurbaşkanı Askar Akayev tarafından açılışı yapılmıştır. 7 milyon \$ sermaye ile Kırgız hükümeti tarafından kurulmuştur. Günümüzde sekiz şubesiyle özel sektör işletmeleri için orta dönemde borç finansmanı sağlama, bunun yanı sıra para piyasaları, uluslararası para transferi, döviz değişim işlemleri hizmetleri vermektedir. Banka ticari kredi sağlama yanında batı tarzı bankacılık uygulamalarını yerleştirme, bankacılık sistemine yeni bankaların girmesini sağlama amacıyla kurulmuştur. Özellikle yabancı yatırımcıların ülkeye çekmek için bankanın özel yeri vardır. Liberal kambiyo rejimi, yüksek faiz oranları sektörün tercih edilmesine sebep oluşturmaktadır. Bankanın %10 hissesine Kırgız hükümeti, % 30 hissesine Ağahan Fonu, diğer % 20'şer hissesine ise IFC, EBRD ve Alman Kalkınma ve Yeniden Yapılandırma Bankası sahiptirler.

2.3.4.2.1. Yabancı Bankalar

Yürürlükteki bankacılık mevzuatı yabancı banka ile Kırgız banka ayrımı yapmamaktadır. Demir bank, Bank of Asia, Pakistan Milli Bank Kırgızistan şubesi gibi bankalar kayıtlı yabancı bankalardır. Bunların haricinde yabancı sermaye ortaklığı ile piyasada faaliyet gösteren Aman bank (%30 yabancı sermayeli), Reidan bank (%30 yabancı sermayeli) ve Asia Universal Bank (%70 yabancı sermayeli) gibi bankalar sayabilir.

2005 yılında Kırgızistan'da %90 hissesi İngiltere'ye ait bir banka, bir İsviçre bankası, iki Rus bankası ve bir Kazakistan bankası da faaliyet göstermekteydi. Kırgızistan'da özellikle yabancı yatırımcıların güvendiği ve sık kullandığı bankalardan biri olan Demir Kyrgyz International Bank, ülkeye modern bankacılık hizmetlerini getiren ilk bankadır. Başlangıçta sadece havale, saklama, döviz işlemleri gibi operasyonel hizmetleri sunan ve böylece gelirini komisyonlardan elde eden banka, faaliyetlerini zamanla arttırarak, vadeli mevduat konusuna da girmiştir.⁶¹

2005 yılı sonu itibariyle Kırgızistan'da Kazkommertsbank Kırgızistan, Ineximbank, Energobank, Halyk Bank Kırgızistan, AsiaUniversalBank, Demir Kırgız

---

⁶¹ Özdenoğlu, s.57.

International Bank, Kırgızkredit, Bishkek Affiliate of National Bank of Pakistan, Kırgız Investment and Credit Bank ve Bank of Asia gibi 10 adet yabancı sermayeli banka ve toplam 19 banka mevcuttur. Yabancı sermayeli bankalar bankacılık sektöründeki varlıkların %65'ini oluşturmaktadır. Bankacılık sektöründeki Kazak sermayesi varlıkların %27'sine tekabül etmektedir. Yabancı sermayeli bankalar için öncelikli alanlar ticaret ve bireysel kredilendirme(sanayi, inşaat, nakit krediler) ile banka kartlarının sunulması olmuştur. Kazak bankaları Kırgızistan kredi piyasasında %40 paya sahiptir.⁶²

Kırgızistan'da yabancı banka açabilmek için işlem ücreti olarak 700 \$ para yatırarak, yapacağın bankacılık hizmetlerini ayrıntılı liste halinde sunulması yeterlidir. Banka açmak için Kırgız Dış İşler Bakanlığı ile yapılan yazışmaya bağlıdır. Başvurular kabul edildiği takdirde üç yıllık izin verilir ve süre bitiminde tekrar uzatmak zorunluluğu vardır.

---

⁶² Özdenoğlu, s.53

2.4. Özbekistan

2.4.1. Bağımsızlık Sonrası Özbekistan'ın Ekonomik Durumu

Özbekistan 1 Eylül 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan ederek Sovyetler Birliğinden ayrılmıştır. Merkezi planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçişte diğer Orta Asya devletleri gibi kendine özgü politikaları ile reformlar geçirmektedir. Özbekistan bölge olarak Orta Asya'nın ortasında yer almakta ve 27.6 milyon nüfusla Orta Asya'nın en kalabalık ülkesidir. Taşkent şehri aynı zamanda 2.5 milyon nüfusla diğer Türk Cumhuriyetlerinde en kalabalık şehridir.

Sovyet döneminde yapılmış sanayi yapıları ile diğer Türk cumhuriyetlere göre avantajlıdır. Bununla birlikte yeraltı zenginlikleri ile de dikkat çekmektedir. Özbekistan ekonomisi iç talebi karşılayacak ölçüde enerji üretimine sahiptir. Ülkede tarım sektörünün geliştirilmesi için çalışmalar yapılmakla birlikte ürünü hükümetin belirlediği fiyattan devlet veya devletin şirketlerine satmak zorundadır. Halkın %60'dan fazla kesimi kırsal kesimde yaşadığı için tarım ülke ekonomisi için istihdam bakımından önemini korumaktadır. İhracat kalemlerinde en fazla payı altınla birlikte pamuk almaktadır. BDT içinde en fazla pamuk üreticisi ve dünyada altıncı sırayı korumaktadır. Altın üretiminde de BDT içinde Rusya'dan sonra en fazla altın üreticisi durumundadır. Yabancı yatırımlar en fazla altın üretimi, 'UzDAWEOOavto' örneği araba sanayisi, tekstil sanayi ve diğer maden sanayi alanında yoğunlaşmıştır.

Özbekistan bağımsızlığının ikinci senesi 1994'de ekonomik reform programını hazırlamış. Bu program çerçevesinde, sıkı malî politikalar uygulamaya konulmuş, fiyat kontrolü kaldırılmış, uluslararası finansal kuruluşlarla işbirliğine gidilmiş, Sum millî para birimi olarak tedavüle sokulmuş, kamuya ait işletmeler özelleştirilme kapsamına alınmış ve fiyatlar serbestleştirilmiştir. Özbekistan'ın kamu harcamalarında kısıtlamaya gitmesi IMF, Dünya Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) gibi diğer borç veren kuruluşlardan destek almasını sağlamıştır. 1996'da büyüme oranı 1991-95 arasındaki düşüşün ardından yeniden yükselişe geçmiştir.⁶³

---

⁶³ Asım Çalış(hzl.), "Özbekistan Ülke Profili", Özbekistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2005, s.5.

Özbekistan, eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında 1990-1996 döneminde sanayi üretiminde reel artış sağlayan tek ülke olmuştur. Ancak Özbekistan, 1996 yılında ithal ikameci politika çerçevesinde döviz ve ithalat kontrolünü benimsemiştir. Özbek Hükümeti tarafından uygulanan bu politika IMF tarafından eleştirilmiş ve sonuç olarak 185 milyon dolarlık stand-by kredisi dondurulmuştur.⁶⁴

IMF ile Özbekistan hükümet ilişkilerde sorunlar yaşanmış. Bunun temel nedeni Özbek hükümetinin ekonomik reformları gerçekleştirmede ağır hareket etmesidir. Bunun sonucunda 2001 yılında IMF, ülkedeki bürosunu kapatmış, yalnız Özbekistan'ın stratejik konumu 2001 yılında ABD'nin bölgeye müdahale etmek istemesiyle tekrar ilişkiler 2002 yılında başlamıştır.

Liberal ekonomiye geçmede hükümetin olumsuz tavrı ve devletin ekonomideki ağırlığını korumak isteği IMF ile ilişkileri zedelemiştir.

Hükümetin açıkladığı resmi veriler ile IMF'nin açıkladığı veriler birbirinden farklıdır. Bağımsızlıktan sonra GSYİH 1996 yılına kadar doğal olarak diğer Orta Asya Ülkelerinde olduğu gibi küçülmüştür. GSYİH'da Kazakistan da bile % 30 azalma meydana gelirken Özbekistan'da % 14 gibi azalma kuşku uyandırmaktadır. 1996 senesinden sonra ekonomik durgunluk sona ermiş bunun temel nedeni Özbekistan'ın önemli ihracatı altın ve pamukta fiyat artışı, ithal ikameci sanayi politikası ve enerjide kendi kendine yetecek kadar üretilmesi için üretimin artırılması gibi faktörlerdir. Hükümet verilerine GSYİH'da artış 1997 yılında %5.2, 1999 yılında 4,3 gerçekleşmiş olmasına karşın IMF verilerinde aynı yıllarda %2,5 ve %4.1 oranında artış görülmektedir. 2001 yılı meydana gelen IMF ile kötü ilişkiler sonucu sadece resmi veriler vardır. Resmi verilere göre ülke ekonomisi 2000-2003 yıllarında ortalama % 4 üzeri artış görülmüştür. 2005 yılından itibaren GSMH da istikrarlı artış görülmüş ve enflasyon hala yüksek olmasına rağmen 1990'lı yıllardaki üç ve dört haneli rakamlar geride kalmıştır.

---

⁶⁴ T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Taşkent, s.21

Tablo 13 : Özbekistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri

	2005	2006	2007	2008
GSMH (Milyar Sum)	15.210	20.759	28.186	36.839
GSMH (Milyar \$-piyasa fiyatları)	13,7	17,0	22,3	20,46
Reel GSMH Artış Oranı (%)	7,0	7,3	9,5	9,0
Kişi Başına (GSMH-MG)(\$)	511	638	823	742
Enflasyon Oranı				
Toptan Eşya Fiyat İndeksindeki Yıllık Artış (%)	28,1	24,0	10,9	7,7
Tüketici Fiyat İndeksindeki Yıllık Artış (%)	7,8	6,8	6,8	7,8
Dış Ticaret (Milyon \$)	9.500	10.786	14.227	19.077
İhracat	5.409	6.390	8.992	11.573
İthalat	4.091	4.396	5.236	7.504
Denge	1.318	1.994	3.756	4.069
Dış Borç Stoku (Milyar \$)	4.1	3.8	3.9	3.9
Sabit Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon \$)	520	598	988	1.571

Kaynak : Özbekistan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi

Son dört seneye baktığımızda GSMH'nin %7 ile % 9 arasında artış görmekteyiz. Bunun temel nedeni altın ve hidrokarbon ihracat gelirlerinin fiyat artışı sonucu yükselmesi ve yurtdışı işçilerin döviz gelirleri artmasıdır. 2008 sonu finansal krizin etkisiyle 2009 yılında GSYİH'nin artış hızında azalma olması beklenmektedir.

GSYİH'nin sektörler bakımından inceleyecek olursak artış hızı sanayide artarken tarım sektöründe düşüş görülmüştür. Su kaynaklarının azlığı, teknoloji ve sermaye yetersizliği, ekolojik sorunlar üretimi olumsuz etkilemektedir. Toplanan tarım hasatın %40 pamuk oluşturmaktadır. Uluslararası Pamuk İstişare Komitesi (ICAC) ve ABD Tarım Bakanlığı verilerine göre, son üç sezonda , Çin, Hindistan, ABD, Pakistan ve Brezilya'dan sonra dünyadaki altıncı büyük pamuk üreticisi olarak 1.2 milyon ton üretim gerçekleştiren Özbekistan, 2008/09 sezonunda 1.0 milyon ton üretimle altıncı sırayı korumaktadır. Aynı kaynaklar pamuk ihracatında ABD'den sonra ikinci sırada durmaktadır.⁶⁵ Tarım sektörü Özbekistan'ın ekonomisine hem istihdam hem de pamuk ihracatından dolayı önemli katkı sağlamaktadır.

⁶⁵ T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Taşkent, s.11.

Sanayi bakımından Özbekistan diğer Orta Asya Cumhuriyetleri içinde en şanslı olanıdır. Çünkü Sovyet zamanında sanayi tesisler bütün SSCB devletlerini ihtiyacını karşılayacak şekilde inşa edilmekteydi. Özbekistan’da kurulan sanayi sektör büyüklüğü ve çeşitliliği ile ön plana çıkmaktaydı. Sanayi günümüz ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde modernize edilmeye ve yeni teknoloji ile donatılmaya ihtiyaç vardır. Bu bakımdan yabancı şirketlere olan gereklilik hükümet tarafından teşviklere yol açmaktadır. Yabancı yatırımcıların ilk önce ilgisini çeken otomotiv üretimi gelmektedir. Özbekistan’ın otomotiv sektöründe Özbek Otomotiv Girişimcileri Derneği’nin (Uzavtosanoat) kurduğu ortak girişimlerle (joint venture) birlikte Alman Daimler-Benz ve Güney Kore’nin Daewoo firmalarının katkısıyla ülkede bu alanda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Daimler - Benz firması 1995 yılında 400 adet otobüs üretimiyle ülkedeki ilk Mercedes otobüs üretimini gerçekleştirmiştir. Bu üretimin önemli bir kısmı Uzavtosanoat tarafından oluşturulan Asaka Bank vasıtasıyla satılmıştır.1996 yılında UZDAEWOO fabrikası kurulmuş ve Chevrolet lisansı ile da otomobil üretimine geçen fabrikanın 2008 yılı üretimi 195.038 adettir. Ayrıca Taşkent-Çikalov Uçak Fabrikasında İlyuşin tipi Rus uçaklarının montajı yapılmaktadır.⁶⁶

En önemli sanayi kolu araba imalatı olmakla beraber Tarım makinaları ve ekipmanları üretiminde önemli bir kapasiteye sahiptir. Yabancı şirketlerden ABD menşeli CASE bu alanda faaliyet göstermektedir. Özbekistan üretilen pamuğu işlemek için tekstil sanayisi de potansiyel alanlarından biridir.

İnşaat ve hizmetler istikrarlı artış yakalamıştır. Resmi veriler ile diğer uluslar arası kurumların verileri arasında bazı farklılıklar olmasına rağmen sektörlerin GSMH içindeki payı paralelliğini korumaktadır. GSYİH’nın sektörel dağılımı tabloda görülmektedir.

---

⁶⁶ T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Özbekistan’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Taşkent, s.11.

Tablo 14 : Özbekistan’da GSYİH Ve Sektörel Dağılımı (%)

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
GSYİH (Milyar Sum)	7.469	9.664	12.189	15.210	20.759	28.186	36.839
Sanayi	%14,5	%15,8	%17,5	%20,7	%22,1	%24,0	%27.04
Tarım	%30,1	%28,8	%26,4	%25,0	%24,1	%21,7	%12.41
İnşaat	%4,9	%4,5	%4,8	%4,9	%5,1	%5,5	%5.95
Hizmetler	%38,2	%38,1	%37,0	%38,4	%39,5	%39,3	%45.3
Net Vergi	%12,1	%13,4	% 14,1	%11,0	%9,2	%9,5	%9.3

Kaynak : Özbekistan Devlet İstatistik Komitesi

Özbekistan ekonomisi Orta Asya Cumhuriyetleri içinde nüfus yoğunlu ve ekonomik potansiyeli bakımından durumu daha iyidir. Ülke ekonomisine katkı katan kolların çeşitliliği bakımından daha elverişlidir.

Özbekistan’ın yeraltı zenginlikleri ile de ön plana çıkmaktadır. Özbekistan’da en önemli maden kaynağı altın yataklarıdır. Özbekistan, altın madenleri bakımından dünyada dördüncü, altın üretiminde ise BDT ülkeleri içinde Rusya’dan sonra ikinci, dünyada dokuzuncu sırada yer almaktadır.⁶⁷

Özbekistan’da bütün sektörlerde yabancı yatırımlarına ihtiyaç vardır. 2008 yılında yabancı ülke firma sayısı itibariyle, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Güney Kore ilk sıralarda yer almaktadır. Güney Kore imalat sanayisinde, Rusya ağır sanayide, Türkiye ise inşaat sektöründe yoğunlaşmış durumdadır. Yabancı sermaye çekmek için hukuksal güvence altyapısını güçlendirmek amaçlı 11 Nisan 2005 senesinde ferman çıkartılmıştır.

Piyasa ekonomisinin henüz yeterince gelişmediği Özbekistan’da en büyük alıcı ve satıcı devlet kuruluşlarıdır. Özellikle ithalat ve ihracat yapmak belli kuruluşların elinde bulunmaktadır. Yabancı şirketler yatırımlarını devlet şirketleri ile ortak (joint-venture) gerçekleştirmektedir.

Devletin ekonomideki payını azaltmak ve verimsiz çalışan şirketlerin özelleştirerek atıl kapasiteyi azaltmak amaçlı Devlete ait kuruluşların özelleştirilmesine yönelik olarak ilk adım 19 Kasım 1991 tarihinde çıkarılan Özelleştirme Yasası ile

⁶⁷ T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Özbekistan’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Taşkent, s.20.

atılmıştır. 2001 ve 2002 yıllarında yapılan düzenlemeler ile yabancı yatırımcıları kapsam içine alınarak birtakım teşvik politikalar izlenmiştir.⁶⁸

Dış ticarete Özbekistan'ın başlıca partneri Rusya gelmektedir. Özbekistan ihracatına baktığımızda Rusya Federasyonu % 17.2, İsviçre % 8.9, Ukrayna % 8.4, İran % 4.6, Türkiye % 4.6, Afganistan % 4.5, Kazakistan % 4.0, Çin % 2.2, ABD % 1.8 ve Kırgızistan % 1.6 olarak görülmektedir. İthalatını ülkeler bazında incelediğimizde sırasıyla Rusya %24.8, Çin % 13.8, Güney Kore % 12.8, Almanya % 5.3, Türkiye % 3.4 ve ABD % 2.3 olarak gerçekleşmiştir.⁶⁹

2.4.2. Özbekistan Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi

Özbekistan bankacılık sistemi Sovyetler Birliği Merkez Bankası olan Gosbank'ın Özbekistan şubesinin Cumhuriyetin Merkez Bankasına dönüştüren ve ticari bankaların kurulmasına olanak veren yasanın kabulü ile oluşmaya başlamıştır. Bankacılık sisteminde yasalar ve uygulamalar bağımsızlıktan sonra da Sovyet bankacılık sisteminin paralelinde olmuş ama ileriki yıllarda yeni düzenlemeler ile batı tarzı bankacılık sistemi örnek alınmıştır.

Özbekistan'da hükümetin liberal ekonomiye geçişte ağır hareket etmesi sonucu bankacılık reformlar da yavaş gerçekleşmiştir. Kazakistan ve Kırgızistan'da olduğu gibi bankacılık sistemi gelişmemiştir. Merkez Bankasının sıkı para politikaları özellikle döviz de uyguladığı politikalar başarısızdır. Merkez Bankasının uyguladığı katı döviz kur politikası sonucu resmi kur ile karaborsa kur arası açılmıştır. Bu durum iktisadi zorluklar ile beraber istatistiki verilerin hesaplanmasında yanıltıcı sonuçlar çıkmasına ve Özbek hükümet verilerine olan güveni zedelemektedir. Özbek yetkililerin açıkladığı ekonomik performans ile uluslar arası veriler farklılık görülmektedir.

1998 yılından itibaren Batı tipi bankacılık sistemi kurulması yönünde adımlar atılan Özbekistan'da Bankaların çoğu devlet mülkiyetindedir ve devletin yürüttüğü

---

⁶⁸ Faruk Uysal (hızl.), “Özbekistan Ülke Raporu”, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı(TİKA), Aralık 2004, s.34.

⁶⁹ T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Taşkent, s.31.

politikaya uyum sağlamak zorundadır. Devlet, hangi sektörlerin, ne miktarda kredi alacağını belirledikten sonra bankalar tarafından kaynak aktarılmaktadır. Bankacılık sektörü daha çok başkent Taşkent'te bulunmaktadır. En büyük banka, Özbekistan Millî Bankası'dır. Bu banka tüm ticari bankaların mülkiyetinin %45'ine sahiptir. Özbekistan'da faaliyet gösteren en büyük yabancı banka Hollanda'nın ABN-AMRO Bankasıdır.⁷⁰

2008 yılı sonu itibarı ile ülkede toplam 30 ticari banka 2161 şubesi hizmet vermektedir. Bunların 5'i yabancı yatırımlı, 25'i yerli bankalardır. 11'i özel, 3 tanesi devlet ve diğerleri anonim şirket olarak faaliyet göstermektedir. Sektörde en büyük banka devler ihtisas bankalarının anonim şekline dönüştürülen 'Tarım-Sanayi Bankası' ve 'Ticaret-Sınai Yapı Bankası'dır. Bu bankalar içinde Türk sermaye katılımlı Özbek-Türk ortak bankası UTBANK faaliyetine devam etmektedir.⁷¹

Özbekistan bankacılık sistemi çoğu ülkede olduğu iki kademeli sistemdir. Birinci kademedede Özbekistan Merkez Bankası, ikinci seviyede ise diğer ticari bankalar ve kredi birlikleri ve mikro-finance şirketleri gibi finansal kurumlardır. Merkez Bankası para politikasının uygulanması, finansal sistemin yönetiminden ve bankacılık işlemlerinin denetiminden sorumludur.

Özbek yasal düzenleme göre bankalar aşağıdaki kategorilere ayrılmaktadır;

- Devlet bankası – devlet, banka hisselerinin %50'den fazlasına sahip ise
- Özel banka – özel kişiler, hisselerin en az %50'sine sahip ise
- Yabancı sermaye katılımlı bankalar – yabancı hissedar en az % 30'una sahip ise
- Ortak sermayeli ticari banka (JSCB) – devlet payı %50 den az, özel sektör %50 den az ve yabancı payı %30 dan az bankalardır.

---

⁷⁰ Çalış, s.5.

⁷¹ Ebru Gülsoy (hızl.), "Özbekistan Ülke Profili", Özbekistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2009, s17.

Özbek bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin % 88'i ve sermayenin %80'i, 4 büyük banka olan Özbek Milli Bankası (NBU), Asaka Bank, Pahta Bank, Uzpromstroybank'ta toplanmaktadır. Bankacılık sektöründe yoğunlaşma görüldüğü gibi devletin bankalarında gerçekleşmekte ve diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de devletin payı yüksektir. ABN Amro Bank Özbekistan (ortak girişimcili-joint venture olan ABN AMRO Nederlands, NBU, IFC, EBRD), UzKDB Bank(Özbek-Kore ortak girişimcili), Özbek-Türk Bankası, Özbek-Alman Savdogar Bankası ve İran Saderat bankası şubesi Özbekistan'da faaliyet gösteren 5 yabancı bankalardır. Büyük yabancı yatırımcılar için Özbek bankacılık sektörü en fazla ilgi çeken sektör olmakta ve bu anlamda ülkenin en büyük devlet bankalarından NBU ve Asaka Bankın yakın tarihte özelleştirilmesi beklenmektedir.⁷²

2007 yılında bankacılık sektöründe toplam varlıkları (aktifler) % 28,7 artış göstererek 9,276 trln. Sum olarak gerçekleşmiştir. 2008 Eylül ayında ise bankaların toplam aktifleri %27,2 artış ile 11,798 trln. Sum olarak gerçekleşmiştir. Aynı tarihte en büyük 3 banka olan NBU, Asaka bank ve Promstroybank toplam banka aktiflerin % 68,9'luk kısmını kendi içine almış, başka ifadeyle adı geçen üç bankanın toplam aktifleri 8,123 trln. Sum olarak gerçekleşmiştir.⁷³

Özbekistan'da finansman ve kredilendirme hemen-hemen tümüyle bankacılık içerisinde gerçekleştirilmektedir. Bağımsızlıktan sonra her düzeydeki ekonomik örgütlere belirli düzeyde otonomi ve özerklik verilmesi sonucunda, şirket, birlik, kooperatif, "konsern" gibi isimler altında faaliyet gösteren "ekonomik birimlerin" finansman ve kredi ihtiyaçları için iki kademeli bir bankacılık düzeni kurulmuştur. İkinci kademedede yer alan Ticari bankaların tüm faaliyetleri birinci kademedede yer alan Merkez Bankasınca tescil edilmektedir. Merkez Bankasının izni ile diğer ülkelerde şube ve kredi kurumları açma hakları bulunmaktadır.

Özbekistan'da bankacılık sektörü finansal hizmetleri verebilmekte yetersizliğini korumaktadır. Bankacılık sektörünü geliştirmek amacıyla 2000 yılından itibaren cumhurbaşkanı İslam Karimov'un daha fazla önem vermesiyle ve alınan

⁷² Uzbekistan Investment Gateway, <http://investment.uz/contentview13031>, (13.11.09)

⁷³ Avesta Investment Group, Review of Main Economic Events, <http://www.ag.uz/lib/ud/08/en/10/ud081024e.pdf> (24.10.2008), s.2

tedbirler sonucu 2009 yılına gelindiğinde önemli ilerleme sağlanmıştır. Yasal mevzuatın sürekli güncellenerek yasal altyapının yetersiz olduğu veya hiç olmayan alanlarda düzenlemeler yapılmakta ve güvenilir, mali yapısı güçlü bankacılık sistemini geliştirmeye çalışılmaktadır. 5 Ağustos 2005 tarihinde çıkartılan ‘Bankalardaki mevduat (deposito) hesaplarından kesintisiz nakit ödenmesinin sağlanmasının garantisi hakkında’ Devlet başkanının PP-147 numaralı emri örnek olarak verebiliriz.

Halkın bankalara güveninin olmaması birikimlerini mevduat yerine yastık altı tutmalarını getirmiş ve yukarıdaki kanun çıkartılarak mevduatları bankaya çekmek amaçlanmıştır. Kredilerde de durum farklı değildir. Kredi piyasasında da bankacılık sektörü yeterli değildir. İcra İflas yasasının olmaması bankalar kredi açmaktan kaçınmaktadır.

Alınan tedbirler ve hedeflerin gerçekleşmesi için yapılan çalışmalar sonucu 2008 yılında ticari bankaların toplam sermayesinin $\frac{3}{4}$ 'üne sahip ilk sekiz büyük bankanın sermayesinin yüzde 42 oranında artış gösterdiği ve 2010 yılına kadar toplam sermaye hacminin iki kat artırılmasının hedeflendiği, bankacılık sisteminin toplam sermayesinin Ocak-Haziran 2009 döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 1.5 kat artış gösterdiği ve 1 Temmuz 2009 tarihi itibarıyla iki trilyon 335 milyar suma ulaştığı, bankaların sermaye yeterliliği oranının yüzde 23.4 olarak gerçekleştiği ve bunun Basel Komitesi tarafından belirlenen rakamdan (yüzde sekiz) üç kat daha fazla olduğu, bankaların cari likiditesinin 1.7 milyar dolara denk olduğu, Ocak-Haziran 2009 döneminde kredi kuruluşlarındaki mevduat hacminin 1.8 kat artış ile 01 Temmuz 2009 tarihi itibarıyla iki trilyon 190 milyar suma ulaştığı, ticari bankaların aktiflerinin 14 trilyon 865 milyar Sum’u aştığı, ticari bankalardaki tüm mevduat hesaplarının yüzde yüz devlet tarafından güvence altına alındığı, Krize Karşı Tedbirler Programı kapsamında iflas durumuna düşen işletmelerin mali yapılarının desteklenmesi, üretim sektörünün geliştirilmesi ve ihracatın artırılması süreçlerine ticari bankaların katılımının etkinleştirildiği ve bu çerçevede 78 işletmenin ticari bankalara bağlandığı ve bunun 30’nun yeniden yapılandırılarak yabancı yatırımcılara satıldığı, söz konusu dönem içerisinde küçük ve orta ölçekli özel girişimcilere 937 milyar Sum’luk banka kredisi

verildiği ve özel girişimcilere verilen mikro kredi hacminin 190 milyar suma ulaştığı açıklanmıştır.⁷⁴

Buraya kadar olan açıklamalar ışığında yıllar itibari ile Özbek bankacılık sektörünün gelişiminin dönüm noktalarını sıralayacak olursak;

- 1991 yılı öncesi Özbek bankacılık sistemi Sovyetler Birliğinin bankalarının bölgesel şubeleri hükmindeydi.

- 15.02.1991 tarihinde çıkartılan ‘‘Bankalar ve Bankacılık Faaliyetleri Hakkında Kanun’’uyarınca Merkez Bankası’nın kurulması ile başlamıştır. Bu dönemde ulusal paranın olmadığı tedavülde Sovyet rublesi geçerli olduğu ve ticari bankaların hukuki statüsü belirlenmemiştir.

- 01.07.1994 tarihinde milli para Sum tedavüle çıkartılmış. 1994-1996 yılları arasında iki yeni kanunla Merkez Bankası’nın teşkilat ve görevleri ve ticari bankaların faaliyetleri yasal statüye kavuşturulmuştur. Sovyetler döneminden gelen ve bankaların varlıkları toplamının yüzde %60’ına sahip olan Özbekistan Dış Ekonomik Faaliyetler Milli Bankası’na (NBU) ilave olarak yeni ihtisas bankalar kurulmuştur. Otomobil sanayisini desteklemek üzere Asakabank, tarımsal üretimi desteklemek üzere Gallabank, en önemli ihraç ürünü pamuk üretimini desteklemek üzere Pahtabank, küçük ve orta boy şirketleri desteklemek için Tadbirkorbank, ve haberleşme telekomünikasyon desteklemek üzere Alaka Bank gibi ticari bankalar kurulmuştur.

- 1997 senesinde yapılan reformlar ile batı tarzı bankacılık sistemini oluşturulmak amaçlanmıştır. 1997-2000 yıllarında yasal düzenlemeler ile ticari bankaların halka sunduğu hizmetlerin çeşit ve kapsamı genişletilmiş olup bankalara özel sermaye katılım oranı arttırılmıştır.

- 2000’de bankacılık faaliyetlerinin daha serbest hale getirilerek geliştirilmesi için bazı yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Bu dönemde Özbekistan’daki bankaların sermayelerinde ve mevduatlarda artışlar görülmektedir.

---

⁷⁴ T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, ‘‘Özbekistan’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Taşkent, s.16

- 2002 Mart ayında kabul edilen Bankacılık Reformu Kararnamesi uyarınca 2'si tamamen devlet olmak üzere 5 bankanın özelleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Özbekistan bankacılık sektörü içerisindeki paylarının toplamı yüzde 70 civarında olan 2 devlet bankası Dış Ekonomik Faaliyetler Milli Bankası (NBU) ile Otomotiv Sanayi Bankası (Asaka Bank)'tır. Yakın gelecekte bu iki bankanın hisselerinin yüzde 40'ının ihale yoluyla sadece stratejik yabancı yatırımcılara satılması planlanmaktadır. Hisselerinin yüzde 85'ine kadar özelleştirmeye konu edilmesi planlanan diğer üç banka ise Sanayi Bankası (Uzpromstroy Bank), Pamuk Bankası (Pahtabank) ve Emlak Kredi Bankası (Uzjilsber Bank)'tır. Özelleştirmeler sonucunda yabancı yatırımcılara yönetimde daha fazla hak tanınabilmesi yönünde de çalışmalar yapılmaktadır.⁷⁵

- 2003 yılı başlarından itibaren Mevduat Sigorta Fonu uygulamaya geçilmiş. Halkın tasarruflarını bu tarihe kadar mevduat yerine hazine bonoları ve devlet tahvillerine yatırılmaktaydı. Bunun nedeni halkın kriz halinde devletin bankalardaki mevduata el koyabileceği özellikle vadeli mevduatın bundan kaçamayacağı yönündeki endişeleri gelmektedir. Banka mevduatlarına tasarrufları çekmek amaçlı Mevduat Sigorta Fonu uygulaması getirilmiştir.

- 2005 yılında 'Bankalardaki mevduat (deposito) hesaplarından kesintisiz nakit ödenmesinin sağlanmasının garantisi hakkında' Devlet başkanının emri yayınlanmıştır.

- Günümüzde dünyada görülen Finansal Krizin de etkisiyle Özbekistan'da Krize Karşı Tedbirler Programı kapsamında iflas durumuna düşen işletmelerin mali yapılarının desteklenmesi süreçlerine ticari bankaların katılımının etkinleştirildiği ve aynı zamanda mali bünyesi zayıf olan bankaların da bu kapsamda güçlendirme çalışmaları yapılmıştır.

---

⁷⁵ Uysal, s.45.

2.4.3. Özbekistan’da Bankacılık Ve Mali Kurumların Tarihi Geçmişi

Özbek bankaları da aynı şekilde 1991 yılına kadar Sovyetler Birliğinin bankalarının Özbekistan şubeleri veya kanuni uzantısı hükmündeydi. Bağımsızlığa kadar diğer Orta Asya Cumhuriyetlerinde açıklanan bilgiler ile paralellik göstermektedir. Bağımsızlıktan sonra Sovyet devlet ihtisas bankaları yerel mevzuatlar çıkartılması ile merkezi yönetimden ayrılmış ve ulusal bankalara dönüştürülmüştür. Devlet ihtisas bankaları hala toplam bankacılık varlıklarının büyük kısmını içine almaktadır.

2.4.4. Özbekistan Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar

2.4.4.1. Özbekistan Merkez Bankası

Özbekistan Cumhuriyeti Merkez Bankası 15 Şubat 1991 tarihinde 234-12 sayılı ‘Bankalar ve Banka Faaliyetleri Hakkında Kanun’ esasında Sovyet Merkez Bankası Gosbank’tan bağlarını koparmış ve Özbekistan Cumhuriyeti Meclisine bağlanarak faaliyetlerine başlamıştır.

Bağımsızlığı kazandıktan sonra 15 Ağustos 1992 tarihinde Özbekistan Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu çıkartılmış olup Merkez Bankası’nın yasal altyapısı oluşturuldu. 1992 yılında Bankalar Yasasının çıkarılması ve Merkez Bankası’nın kurulmasını müteakiben, ülkedeki para arzı ile döviz dolaşımının kontrolü ve ticari bankaların faaliyetlerinin gözetimi Merkez Bankası tarafından yapılmaya başlanmış ve Merkez Bankası ülkedeki nakit ve döviz çok sıkı bir takibe almıştır.⁷⁶

Özbekistan Merkez Bankası kanunu 1995 yılında Özbek Meclisi tarafından onaylandı ve Merkez Bankası uluslararası standartlara uyumlu, daha özerk bir yapıya sahip oldu. Temel amacı milli para olan Somda istikrarı sağlamak olan Merkez Bankası, Özbekistan Merkez Bankası 2000 yılından itibaren aylık kur ilân edeceğini duyurdu. 10 Şubat 2004’de Özbekistan sınırları içerisinde para transferini düzenleyen yeni bir kanun çıkarıldı. Yeni kanunla Özbek Merkez Bankası para denetim ve yönetiminde yetkili kurum haline geldi, hakları ve yükümlülükleri belirtildi. Buna göre Merkez Bankası Özbekistan’daki yabancı para dolaşım düzenini belirliyor ve döviz karşı resmî para

---

⁷⁶ Uysal, s.27.

birimi olan Somun kur ayarını düzenliyor. Merkez Bankası kanunda yer alan ekonomik istikrara tehdit oluşturan durumlarda döviz işlemlerini durdurma ve sınırlama yetkisine sahiptir.⁷⁷

2.4.4.2. Özbekistan’da Faaliyet Gösteren Bankalar

Özbekistan’da 9 Ekim 2009 tarihi itibari ile Merkez Bankasının lisansını almış toplam 30 banka faaliyet göstermektedir. Bu bankalardan en büyük olan bankalar Dış İktisadi Faaliyet Milli Bankası (NBU), Asaka Bank, Agrobank (Pahta Bank) ve UzPromstroy Banktır. Özbek bankacılık sektörünün %88 varlıkları bu bankalarda yoğunlaşmış olup sadece %12’lik dilim diğer 26 bankalardadır. Özbek bankacılık sektörünün daha iyi anlaşılabilmesi için bu bankalar önemlidir.

Tablo 15 : Özbekistan’da Merkez Bankasından Lisans Almış Ticari Bankalar (2009)

No	Banka İsmi	Lisans No Ve Tarih	No	Banka İsmi	Lisans No Ve Tarih
1	NBU	22 (25.10.1991)	16	Alp Jamol Bank	72 (16.03.1998)
2	Halk Bankası	25 (22.10.1993)	17	Turkiston bank	57 (16.03.1998)
3	Asaka Bank	53 (20.01.1996)	18	Uktambank	60 (30.10.1998)
4	İpotekabank	74 (30.04.2005)	19	Samarqand bank	67 (30.12.2000)
5	Promstroybank	17 (25.07.1991)	20	Universal Bank	68 (20.03.2001)
6	Agrobank (Pahtabank)	78 (30.04.2009)	21	Kişlak Kuruluş bank (Galla Bank)	77 (30.04.2009)
7	Ravnak-Bank	70 (23.06.2001)	22	Davr-Bank	71 (29.09.2001)
8	Turon Bank	8 (31.12.1990)	23	Kredit-Standart	73 (16.08.2003)
9	Mikrokreditbank	37 (28.04.1993)	24	UZ-KDB Bank	5 (01.03.1997)
10	Saydogarbank	42 (12.05.1995)	25	UTBANK	1 (13.05.1993)
11	Aloqabank	48 (22.03.1995)	26	ABNAMRO Bank	4 (16.12.1996)
12	Trastbank	44 (21.06.1994)	27	İran Saderat Bank	2D (21.08.1999)
13	İpakyolibank	10 (31.12.1990)	28	InvestFinanceBank	75 (24.12.2007)
14	Hamkorbank	64 (29.07.2000)	29	Amirbank	76 (04.10.2008)
15	Kapital bank	69 (07.04.2001)	30	Asia Alliance bank	79 (15.08.2009)

Kaynak: Özbekistan Merkez Bankası

2008 yılı ocak-eylül arası bankacılık sektörü toplam aktifleri % 27,2 artış göstererek 11,798 trln Sum olarak gerçekleşmiştir. 2007 senesi aynı dönemde %28,7 artışla 9,276 trln Sum olarak gerçekleşmişti. 2008 yılı en büyük 3 banka olan NBU, Asaka bank ve UzPromstroybank’ın toplam bankacılık sektörü aktifleri içindeki payı

⁷⁷ Çalış, s.15.

%68.9, başka ifadeyle 8,123 trln Sum olarak gerçekleşmiştir.⁷⁸ Görüldüğü gibi Özbek bankacılık sektöründe en büyük banka NBU (Dış İktisadi Faaliyetler Özbekistan Milli Bankası) gelmekte olup en fazla bankacılık faaliyetler gerçekleştiren ve Özbekistan Merkez Bankasından sonra en önemli bankadır. NBU'dan sonra Asakabank ve Uzpromstroybank diğer önemli Özbek bankalarıdır.

Pahtabank'ın (Pamukbank) Agrobank (Ziraat Bankası) adıyla yeniden kurulmasına ilişkin cumhurbaşkanı kararı yayınlanmıştır. Buna göre, tarım sektöründeki projelerin finanse edilmesi, tarım sektöründe faaliyet gösteren işletmeler ile çiftçilere kredi ve bankacılık hizmeti verilmesi, tarım sektöründe yatırım politikasının yürütülmesinin Agrobank'ın temel görevleri olarak belirlenmiştir. Öte yandan cumhurbaşkanı tarafından alınan diğer bir karar ile Galla Bank, Kışlak Kuruluş Bankasına (Rural Construction Bank) dönüştürülmüştür. Ağırlıklı olarak kırsal kesimlerin geliştirilmesine yönelik projeleri finanse etmekle yükümlü olacak bankanın, 01 Ocak 2012 tarihine kadar gelir ve mülkiyet vergisinden, bankanın ihtiyacı için ithal edilecek cihaz ve teçhizatın, gümrük vergisinden muaf tutulması öngörülmektedir.

Halk Bank Özbekistan'da en yaygın şube ağı ile müşterilere hizmet vermektedir. Banka hane halkı mevduatlarının % 95'ine elinde bulundurmaktadır. Sovyetler Birliği ihtisas bankası olan Sberbank'ın (Tasarruf Bankası) Özbekistan'daki şubesi olarak kurulan banka Şubat 1991 yılından sonra merkezden bağlarını kopartarak Özbekistan Halk Bankasına dönüştürülmüştür. Kaynaklarının büyük kısmını devlet bankasına aktaran banka, geri kalanını ticari bankalara ve bireysel konut kredisi olarak halka kullanmaktadır.

2.4.4.2.1. Dış İktisadi İlişkiler Milli Bankası (NBU)

Özbekistan Merkez Bankasından sonra ülkenin en önemli bankasıdır. Sovyetler Birliği Vneshekonombank'ın Özbekistan'daki şubesi hükmünde faaliyet göstermekteyken ülkenin 1991 senesinde bağımsızlığını kazanması ile Vneshekonombank'tan bağlarını koparmıştır. Sovyet rejimindeki bankalar kapalı ekonomide faaliyet gösteriyor olması dış dünyadaki gelişmelerden uzak kalıyorlardı.

⁷⁸ Avesta Investment Group, Review of Main Economic Events, <http://www.ag.uz/lib/ud/08/en/10/ud081024e.pdf> (24.10.2008), s.2.

Dış ticaret işlemleri yapmak üzere devlet ihtisas bankası Vneshekonombank merkez direktifleri ile faaliyet göstermekteydi. 1991 yılından sonra NBU Merkez Bankasının verdiği yetkilere dayanarak döviz ve uluslar arası ticari işlemleri gerçekleştirmek ve hükümetin dış ekonomik ilişkileri ile ilgili politikalarını yönetmektedir. Bunların dışında ithalat, ihracat işlemleri bu banka vasıtasıyla yapılmaktadır.

2.4.4.2.2. UT Bank

Özbekistan bankalarının problemlerinden biri rekabet kabiliyetine ulaşamamış olmalarından kaynaklanmaktadır. Çözüm olarak yabancı bankaların bankacılık sektörüne yatırım yaparak katılımlarının artırılması düşünülüyor. Yerel bankalar teknoloji ve kabiliyet kazanmak umuduyla yabancı bankalarla ilişki kurmaya sıcak bakıyorlar⁷⁹

1993 yılında T.C. Ziraat Bankası ile Özbekistan AT Pakhtabank'ın %50'şer hisseye sahip olarak kurdukları 2 milyon dolar sermayeli UTBANK, 1993 yılı sonlarında başlattığı bankacılık faaliyetlerini başarıyla sürdürmektedir.⁸⁰ Pahta Bank devlet başkanının emriyle Agrobank olarak ismi değiştirildi.

Özbek Türk ortak bankası UTBANK 2008 yılında özkaynakları 7.6 milyon dolar, aktif toplamı da 54 milyon dolar olarak gerçekleşmiş olup faaliyetlerine devam etmektedir.⁸¹ Günümüzde orta büyüklükte bankalar arasında sermaye yeterliliği ve karlılık gibi kriterler itibarıyla birinci sırada yer almaktadır.

Türkiye ile Özbekistan arasında ekonomik ve ticari ilişkilerde Özbek Bankacılık sisteminin gelişmemiş olması olumsuz yönde etkilemektedir. Bankalara yatırılan paraların zamanında çekilememekte ve para transferleri uzun sürmektedir. Bankacılık hizmetlerinin kaliteli sunulmasında UTBANKA'sına önemli görev düşmektedir. UTBANK sorunların çözülmesinde tek başına yeterli değildir. Özellikle Taşkent dışında şubesi olmaması bankacılık hizmetini sınırlamaktadır.

---

⁷⁹ Çalış, s.15.

⁸⁰ T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Taşkent, s.39.

⁸¹ T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Özbekistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Taşkent, s.16.

2.5. Azerbaycan

2.5.1. Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan'ın Ekonomik Durumu

Azerbaycan, 1991'de bağımsızlığını kazandığında diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetlerde olduğu gibi merkezi ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçmede ekonomik problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Buna en önemli iki neden gösterilebilir, birincisi SSCB cumhuriyetleri arasındaki bağımlılık ve merkezi ekonomik sistemin ani çöküşü yasal altyapının hazırlanmamış olmasıdır.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen günümüzde ülke ekonomisi bağımsızlıktan sonra alınan önlemlerle hızlı büyüme trendine girdiğini ekonomik göstergeler ispatlamaktadır. Alınan önlemler neticesinde, GSYİH'nın reel seviyesi 1996 yılında, 1988 yılından beri ilk defa %1.3 artmıştır. 1996-2005 yılları arasında GSYİH'deki artış %367.6 (yıllık ortalama %12) olmuştur. Azerbaycan ekonomisinde 1996 yılından itibaren başlayan büyüme 2008 yılında da sürmüştür. GSYİH bu dönemde % 10,8 artarak 37,0 milyar Manat'a (46,3 milyar \$'a) yükselmiştir.⁸² Kişi başına milli gelir 2008 yılında 5.403,9 olarak gerçekleşmiştir. Fiyat artışları 2008'de %20.8 seviyesinde olmakla beraber ilk yıllardaki hiperenflasyon dönemini geride bırakmıştır.

Azerbaycan, dünyada enerji bakımından en zengin ülkeler arasında yer almaktadır. Ülke ekonomisinin en önemli ayağını petrol ve gaz oluşturmaktadır. 2008 yılında Azerbaycan ihracatının % 97,1'i petrol ve petrol ürünleri oluşturmuştur.

A.C. Merkez Bankası ve A.C. Devlet İstatistik Komitesi'nin verilerine göre 2008 yılında ülke ekonomisine yapılan toplam yatırım tutarı 7.713,0 milyon dolar olup, bunlardan 5.000,0 milyon doları iç yatırımlar, 2.713,0 milyon doları ise yabancı yatırımlardır.

2008 yılı itibarıyla ülke ekonomisine toplam 19,1 milyar Manat (23,9 milyar \$) kredi sağlanmıştır. Kısa vadeli kredilerin payı %30,8, uzun vadeli kredilerin payı

---

⁸² T.C. Bakü Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Azerbaycan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Bakü, s.14

%69,2'dir. Bunlardan ödeme vadeleri geçen kredilerin payı ise %2,1'dir. Kredilerin; %43,7'si devletin, %53,8'i özel sektörün payına düşmektedir.

2008 yılı sonu itibariyle dış borçların toplamı 3.0 milyar \$ düzeyindedir. İç borçların toplamı ise 426,9 milyon \$ dolardır.

Ulusal para birimi manatın değerini koruması için Azerbaycan cumhurbaşkanı tarafından 7 Şubat 2005 tarihinde imzalan ferman ile 1 Ocak 2006'dan itibaren 1 manat eski 5000 manata eşdeğer olarak belirlenmiştir. "Denominasiya Fermanı" manatın değerini korumak için imza atılmıştır.

2.5.2. Azerbaycan Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi

Azerbaycan'da iki seviyeli bankacılık hakimdir. Birinci seviyede Merkez Bankası olan Milli banka, ikinci seviyede ise Milli Bankanın lisans vermiş olduğu bütün kredi teşkilatlar yer almaktadır.

Bankacılık sektörünün yasal alt yapısını "Bankalar ve Banka Faaliyetleri Hakkında Kanun"la düzenlenir. Bankacılık sektörde reformlar kaçınılmaz olduğunu kabul eden Azerbaycan hükümeti adı geçen kanuna 30 Mart 2004 yılında yeni düzenlemeler eklemiştir. Yeni kanun taslağını hazırlanmasında İsviçre Merkez Bankası yardımı alınmıştır⁸³. Kanun uluslar arası standartlara göre hazırlanmaya çalışılmıştır. Örnek vermek gerekirse banka raporları bu tarihten itibaren Uluslararası Muhasebecilik Standartlarına (IAS) göre hazırlanmaktadır.

Azerbaycan'ın banka sistemi ve banka faaliyetinin hukuku temeli 9 Ağustos 1996 tarihinde yayınlanan "Azerbaycan Cumhuriyetinde Bankalar ve Banka Faaliyetleri Hakkında Kanunun" ikinci maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

- Azerbaycan cumhuriyetinin banka sistemi Milli Bankadan ve cumhuriyetinin kredi teşkilatından mürekkeptir.

---

⁸³ Samir Huseynov, "The Banking Sector of Azerbaijan", Financing Deals in Azerbaijan, Baku, 2007, s.8.

- Banka faaliyeti Azerbaycan Cumhuriyetinin Anayasası ile, bu kanun ile, Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Bankası hakkında kanunla, diğ er yasa tutanakları ve Milli Bankanın tutanakları ile düzenlenir.

Bankacılık kanunu modern anlamda bütün bankacılık işlemleri kapsamakla beraber ekonominin tam anlamıyla Pazar ekonomiye geçmemiş olması ve bankacılık sisteminin modern anlamıyla yerleşmemiş olması hedeflenenlere ulaşılammıştır. Merkez Bankası para ve bankacılık kesimi politikası belirlemede tek yetkili organ olduğu kanunda belirtilmiştir.

Bankacılık sektörünün yabancı yatırımcılar için açık kapı politikası izlenmektedir. Çünkü rekabeti geliştirecek ve gelişmiş banka teknolojileri temin edecek yabancı yatırımcılara ihtiyaç vardır.

Yabancı bankalar dört şekilde sektöre girebilirler:

- Devlet bankalarının özelleştirilmesine iştirak edebilirler
- Azerbaycan’da temsilcilik kurabilirler
- Yüzde yüz yabancı sermayeli banka kurabilirler
- Veya Azeri bankaları ile ortaklık şeklinde sektöre girebilirler

Azerbaycan’da yabancı bankaların temsilcilikleri de Milli Banka lisansını alabilir. Yabancı yatırımcılar için sektörde şartlar uygundur. Bankacılık sektörde yabancı payı düşük olması sektörü daha da cazip hale getirmektedir.

Azerbaycan’da ticari amaçlı finansal ürünlere ve kredilere büyük gereksinim duyulmaktadır. Dış ticaretler uğraş an şirketler, uluslar arası piyasalarda işbirliği yapabileceği bankalara ve kredi kuruluşlara ihtiyaç duymaktadır. Bu alanda piyasa tam oluşmamış ve geliştirilmesine ihtiyaç vardır.⁸⁴ Bu anlamda yabancı banka yatırımlarına

---

⁸⁴ Azerbaycan Türkiye İş Adamları Birliği (ATİB), Azerbaycan Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi Raporu, Bakü, 2006, s.1

özellikle ihtiyaç vardır. Yerli bankalar finansal ürün temininde ihtiyacı karşılamaktan uzaktır.

2008 Aralık ayı itibarıyla ülkede toplam 46 banka mevcuttur bunlardan ikisi devlet bankası, 44 tanesi ise özel bankalardır. Bankaların 16'sı yabancı sermayeli bankalar olup, bunlardan 5'i %50 ile %100 arası yabancı sermayeli, 14'ü de %50'nin altında yabancı sermayeli ve 2'si yabancı banka temsilcilikleridir. Yabancı sermayeli bankalar içinde Türk sermayeli bankalarından Ziraat Bankası ortaklığı ile kurulan Azer-Türk Bankası ve Yapı Kredi Bankası (Koç Bank) faaliyet göstermektedir. Diğer Türk cumhuriyetler ile karşılaştığımızda bankacılık sektörü içindeki yabancı ortaklığı yüksektir. Yabancı sermaye payı bank olmayan kredi teşkilatları içinde daha da belirgindir.

Banka sayısında önemli ölçüde azalma olmuştur. Buna karşı şube sayısında aynı ölçüde azalma olmamış tam tersine artmıştır. 2008 yılında şube sayısı 420'ye yükselmiştir. Yıllar itibarı ile ele alırsak on yıl içindeki değişim çarpıcıdır.1995 yılında Azerbaycan'da 260 özel banka faaliyet gösteriyordu.2005 yılında ise bu rakam sadece toplam 44 özel banka faaliyetine devam etmektedir. 1 Ocak 2000 tarihinden itibaren bankacılık sistemini güçlendirme politikası doğrultusunda bankaların asgari sermayesi 2 milyon dolara çıkarılmıştır. Bu limite çıkamayan özel bankaların lisansı iptal edilmekte ve banka sayısı azalmaktadır. 2003 yılında banka ana sermayesi 2 milyondan 3 milyona, 2005 de ise 5 milyona çıkartılmış olması bankacılık sektöründe önemli temizlik yapılmış. Mali yapısı zayıf bankalar güçlendirilmiş veya tasfiye edilmiştir.

2008 yılı Aralık ayı itibariyle bankaların toplam varlıkları hacmi 12.528,6 milyon dolar olmuştur. Toplam yükümlülükleri ise 10.449,7 milyon dolardır. Bankacılık sektöründe toplam mevduat 18.886,4 milyon manat (yaklaşık 23.608 milyon dolar) özel bankaların mevduat hacmi 1.235,1 milyon manat (1.543,4 milyon dolar) olmuştur. 1.1.2005 tarihi itibariyle mevcut bankalar için asgari sermayelerini 3.5 milyon ABD dolarıdır. Devlete ait olan Azerbaycan Beynelhalk Bankası (ABB), pazarın yaklaşık %70'ini elinde tutmaktadır. Ülkenin bütün mevduatının %50'si bu bankada toplanmaktadır. Merkez Bankası Başkanı, bu durumun Antitekel Kanununa aykırı olduğunu söylemektedir. IMF'nin Azerbaycan Hükümetinden ısrarla talep ettiği

konulardan birisi de ABB'nin devlete ait olan hisselerinin özelleştirilmesidir. ABB ilk yurtdışı şubelerini 2002 yılında Moskova'da, ikinci yurtdışı şubelerini ise 2003 Ocak ayında Londra'da açmıştır.⁸⁵

Ülkede ticari ilişkileri düzenleyen yasaların bir kısmının bulunmaması, mevcut yasaların yetersiz ya da uluslararası standartlara uygun olmaması hemen her sektörü olduğu gibi bankacılık sektöründe olumsuz yönde etkilemektedir. Bono, poliçe ve çek gibi kambiyo senetleriyle ilgili yasal düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu durum ödemelerin nakit olarak yapılmasına sebebiyet vermektedir. Ekonominin kaydi para mekanizmasını sağlayacak yasa, sistem veya ödeme araçlarından yoksun olması nedeniyle ödeme ve tahsilatlar nakit olarak yapılmakta, bu durum nakit kullanımını (özellikle dolar) artırmakta genel olarak da kayıt dışı ekonomiyi hakim kılmakta ve ticari hayatta çeşitli risk ve sorunların meydana gelmesine yol açmaktadır.⁸⁶

2.5.3. Azerbaycan'da Bankacılık Ve Mali Kurumlarının Tarihi Geçmişi

Bağımsızlığı kazanmadan önce Sovyet sistemi altındaki Azerbaycan bankaları; Rusya merkezli Sovyet hükümet bankaları olarak çalışan Gosbank (Merkez Bankası), Sberbank (Tasarruf Bankası), Promsroybank (Sanayi ve İnşaat Bankası), Agroprombank (Ziraat Bankası) ve Vneshtorgbank'ın (Dış Ticaret Bankası) Azerbaycan'daki şubeleriydi. Bu durum bütün diğer Türk Cumhuriyetlerinde 1991 den önce aynıydı. Sovyet Cumhuriyetlerinin hiç birinde bölgesel banka faaliyet göstermiyordu. Fonlar tüm Sovyetler birliği için merkezi bir plana göre tahsis edilirdi. Azerbaycan'daki şubeler merkezi planın yürütülmesinde kredilerin ve mevduatın idarecileri veya ödeme şubeleri olarak görev yaparlardı. Sovyetler Birliğinin çözülmesiyle Azerbaycan bağımsızlığı sonrası Gosbank, Agroprombank, ve Promstroibank'ın şubeleri Azerbaycan Merkez bankasını oluşturmak için birleştirildi. Sberbank ayrı banka olarak kalırken; Vneshtorgbank tasfiye edildi.⁸⁷

---

⁸⁵ T.C. Bakü Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Azerbaycan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Bakü, s.22.

⁸⁶ T.C. Bakü Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Azerbaycan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Bakü, s.22

⁸⁷ Oktay ve Çakır, s.88.

Azerbaycan bağımsızlığını deklare ettiği 1991 yılından itibaren Azerbaycan piyasa ekonomisi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde iki kademeli: Birincisi Merkez Bankası ve Devlet ihtisas bankaları ile özel bankalar zincirinden oluşmaktaydı. Merkez Bankası dışında dört devlet bankası Azerbaycan Uluslararası Bankası (Beynelhalk Bankası), Ziraat-Sanayi Bank, Sanayi-inşaat Bankası, Tasarruf Bankası ile çok sayıda özel ticari ve kooperatif bankalar faaliyet gösteriyordu.

7 Ağustos 1992’de “Merkez Bankası Hakkında Kanun” ile “Bankalar ve Bankaların Faaliyetleri Hakkında Kanun’un” arka arkaya yürürlüğe girmesiyle modern bankacılık sistemi için hukuki alt yapı oluşturma süreci başlamıştır. Kanun daha sonra 1996 yılının haziran ayında tekrar düzenleme yapılarak Merkez bankasının yetkileri arttırılmıştır. Milli Banka bankacılık sistemi yönetecek, denetleyecek ve sadece devlet başkanına karşı sorumlu olacaktır.

1 Ocak 1994 tarihi itibariyle Azerbaycan kendi milli parası olan Manat’ı yegane yasal geçerli para olarak ilan etmiştir. Döviz piyasalarındaki gelişmeleri yerleştirmek amacıyla da 1993 yılının Ağustos ayında “Bakü Bankalar Arası Döviz Borsası” (Birja) kurulmuştur. Ancak borsanın çalışması 1995 yılının başlarında mümkün olabilmştir.

Bağımsızlıktan sonra banka sayısında önemli artış olmuştur. İlk defa 1995 yılında sermayesi 20.000 dolar altında olan 6 banka lisansı iptal edilmiş ve bu tarihten sonra kademeli olarak sermaye yeterliği yıllar itibarıyla arttırılmıştır. Bunun sonucu banka sayısında önemli azalma olmuştur.

Azerbaycan bankacılık sistemi varlıkların büyük bölümü devlet bankalarında yoğunlaşmış olması büyük sıkıntı oluşturmaktaydı. Özelleştirme politikası ile devlet bankaları bankacılık sistemi içindeki payı azaltılmaya çalışılmaktadır. 1995 yılında bankacılık varlıklarının %80i, verilen kredilerin %83ü, mevduatların %82si devlet bankalarında yoğunlaşmıştı.⁸⁸

---

⁸⁸ The economist intelligence Unit, Azerbaijan Country Report,1997-1998, s.26

2.5.4. Azerbaycan Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar

Azerbaycan bankacılık sistemini Milli Banka, Devlet ve özel ticari bankalardan oluşmaktadır. Türkiye'deki TBB gibi yapılanmaya benzer Azerbaycan Bankalar Assosiasiyası bankacılık sektöründe önemli yere sahiptir.

2.5.4.1. Azerbaycan Merkez Bankası

11 Şubat 1992 yılında başkanlık kararnamesi ile kurulan ve 1995 yılında bağımsızlık kazanan Azerbaycan Merkez Bankası (Milli Bank), para politikalarından, finans sektörünün denetlenmesinden ve en önemlisi ulusal para manatın değerinin korunmasından sorumludur. Azerbaycan Merkez Bankası 400 Milyon Ruble sermaye ile kurulan ve sermayesinin tamamı devlete ait olan bir tüzel kişiliktir (Milli Bank nizamnamesi md.3/3). Merkez Bankası, çalışmalarını Aralık 2004 tarihli Merkez Bankası Kanunu çerçevesinde yürütmektedir.

Azerbaycan Milli Bankası, hukuki altyapısını oluşturan “Milli Banka hakkında kanun” en son düzenlemeler ile 10 Aralık 2004 de kabul edilen ve 22 Aralık 2004'den itibaren yürürlüğe giren kanun esasında işlemlerini sürdürmektedir.12 bölüm ve 66 maddeden oluşan yeni kanun Milli Bankanın hukuki vaziyetini, amaç ve fonksiyonlarını, devlet kurumları ile ilişkisini, milli bankın sorumluluk ve faaliyetlerinin şeffaflığının artırılması göz önünde tutulmuştur.

Azerbaycan Milli Bankası 7 kişiden oluşan yönetim kurulu tarafından yönetilir. Yönetim kurulu üyeleri cumhurbaşkanının önerisiyle Azerbaycan Meclisi tarafından tayin edilir. Yönetim kurulu görev süreleri 5 yıl olan yöneticiler başkan, dört yardımcı ve dışarıdan iki kişiden oluşur.

Bankacılık sisteminin yönetilmesi ve denetim yetkisi ülkede tamamen Merkez Bankası tarafından yürütülmektedir. Bankaların harici ve dahili her türlü işlemleri Azerbaycan Merkez Bankası'nın (Milli Bank) denetim ve kontrolüne tabidir. Bankalar birbirleri nezdinde yabancı para cinsinden hesap açabildikleri halde Azerbaycan para birimi Manat cinsinden hesap açamamaktadırlar. Bu işlemler, Milli Bank kanalıyla

yapılmakta, ancak Milli Bank'ta bu bakiyelere faiz yürütmediğinden kredi faizlerini, dolayısıyla kredi maliyetlerini aşağı çekme imkanı olmamaktadır.⁸⁹

2.5.4.1.1. Azerbaycan Merkez Bankası'nın Temel Fonksiyonları

Azerbaycan Merkez Bankası para politikasının tanzimi, para değerinin istikrarı ve bankaların bankası olmak gibi başlıca fonksiyonları görmektedir. Bankanın temel vazifeleri aşağıdaki gibi sıralanabilir⁹⁰:

- Milli parayı tedavüle sürmek,
- Devletler arası ödeme sisteminin kurulmasını ve işlemlerini sağlamak,
- Mili paranın değerini ve faiz oranlarının istikrarını korumak için gerekli para politikalarını belirlemek ve uygulamak,
- Ticari bankaların kredilendirilmesi ve denetlenmesini sağlamak,
- Devletin mali idareciliğini yapmak,
- Devletin döviz ve altın rezervlerini muhafaza ve idare etmek.

Merkez Bankası belirlenen bu görevleri yerine getirebilmek için gerekli düzenlemeleri yapmakta ve uygulamaktadır. Her yıl "Para Kredi Politikasının Başlıca Hedefleri" adını taşıyan esaslar çerçevesinde parlamento onayı ile para politikalarını yürütmektedir (Azerbaycan Milli Banka yönetmeliği md.162).

2.5.4.2. Azerbaycan'da Faaliyet Gösteren Bankalar

2.5.4.2.1. Devlet Bankaları

Devlet ihtisas bankalarının tarihi Azerbaycan bağımsızlığını kazanmadan önceye dayanmaktadır. Sovyet yönetiminde devlet ihtisas bankaları 1988 yılında kurulmaya başlayan bankaların bölgesel şubeleri bağımsızlıktan sonra devlet bankaları

⁸⁹ T.C. Bakü Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Azerbaycan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Bakü, s.23.

⁹⁰ Azerbaycan'da Bankacılık ve Mali Kurumlar, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/Mak8.htm>, (13.09.2009), s.17

olarak faaliyetine devam etmişlerdir. Agroprombank, Promstroybank, Vneshekonombank, Sberbank ve Zhilstroybank gibi Sovyet devlet ihtisas bankaları bağımsızlıktan sonra da Zhilstroybank harici Azerbaycan devlet bankaları olarak faaliyetlerine devam etmişler.

2000 yılında devlet ihtisas bankalarından 3 büyük banka olan Promstroybank, Agroprombank, ve Sberbank birleştirilerek yeni BUS Bank (Birleşik Universal Bank) kurulmuş, daha sonra 29 Ocak 2005 tarihinde ismi “Kapital Bank” olarak değiştirilmiştir. Günümüzde ihtisas bankların birleşimi olan Kapital Bank ve Vneshekonobankın bir anlamda uzantısı olan Beynelhalk Bankası olan iki devlet bankası faaliyetlerine devam etmektedirler. Devlet banka sayısında diğer Türk cumhuriyetleri göre daha az olmasına karşın yoğunlaşma bu iki bankada toplanmaktadır. Özellikle Beynelhalk Bankası bankacılık sektörünün büyük bir bölümünü kapsamaktadır.

2.5.4.2.1.1. Kapital Bank

Kapital Bank 2000 yılında üç devlet ihtisas bankasının birleştirilmesi ile BUS Bankası daha sonra 2005 de ismi Kapital bank olarak değiştirilen devlet bankasıdır. 28 Şubat tarihli 244 numaralı Merkez Bankası lisans ile kurulmuştur. Günümüzde 89 şubesi ile Azerbaycan’da geniş hizmet ağına sahiptir.⁹¹ Banka gelirlerinin büyük kısmını döviz ve menkul kıymet satımından elde etmektedir. Bakü Menkul Kıymetler Borsasının kurucularındandır.

2.5.4.2.1.2. Beynelhalk Bank

Bağımsızlığı kazandıktan sonra Vneshekonom Bank Azerbaycan şubesinin 1992 de Beynelhalk Bank (ABB) olarak değiştirilmesiyle Milli Bankanın 1 numaralı lisansı ile kurulmuştur. Bankanın temel görevleri döviz işlemlerini yönetmek, döviz kurunun istikrarını sağlamak ve dış ticaret işlemlerini geliştirmektir. Kuruluş yıllarında devletin döviz rezervlerinin korunması başlıca sorumlulukları arasında yer almaktaydı.

---

⁹¹ Azerbaycan Merkez Bankası, “Bank hakkında umumi malumat”, Bank Sistem Rüblük İcmal Raporu, Bakü, 31 Haziran 2009, s.5

2.5.4.2.2. Özel Bankalar

Özel bankalar diğer sektörlerde olduğu gibi serbest rekabet ortamının oluşmasında ve fonların daha verimli kullanılmasında hayati öneme sahiptir. Özel bankacılık hizmetlerinde rekabet sonucu hizmet kalitesi artacaktır. Ticari bankacılık faaliyetleri 1991'de kurulan İlkbank ve Azakbank ile başlamıştır, ancak bu bankalar devlet sermayesi ile kurulan sadece kısmı özel iştirakler olan bankalar olması sebebi ile tam anlamı ile özel bankacılık anlayışından uzaktır. Azerbaycan'da özel bankacılık 1992 de "Bankalar ve Banka Faaliyetleri Hakkında" kanunun çıkartılmasıyla hukuku altyapı oluşturulmuş oldu ve bağımsızlık yıllarından sonra ülkede önemli özel bankacılık sektörü gelişmeye başladı. İlk yıllarda banka sayısında anormal artışlar gözlemlendi bunun temel nedeni Merkez Bankasının düşük faizli kredi sağlamış olması ve sermaye denetiminin olmamasıdır. Çoğu Özel bankaların sermayesi 10-12 bin dolar seviyesinde faaliyet gösteriyordu bu durum ülkede 1992-94 yıllarında 233 banka gibi rakamsal çok ama hizmet kalitesi düşük bankacılık sistemini beraberinde getirildi. Merkez Bankası ilk defa 1995 yılında 20 bin sermaye altındaki 6 bankanın lisans iptal edildi ve bu tarihten itibaren sermaye miktarı kademeli olarak günümüze kadar arttırdı. Dolayısıyla banka sayısında önemli ölçüde azalma kaydedildi. Sermaye yapısı zayıf bankalar ya birleştirildi ya da tasfiye edildi.

Günümüzde Azerbaycan'da 44 özel banka faaliyet göstermektedir. Özel bankalar mali sektör içinde serbest rekabetin güçlendirilmesinde ve modern bankacılık hizmetlerini verilmesinde önemli yere sahiptir.

2.5.4.2.3. Yabancı Bankalar

Azerbaycan'da günümüzde faaliyet gösteren özel 44 bankalar içinde %50 ile %100 yabancı sermayeli 7 adet, %50 den az yabancı sermayeli 14 ve 2 adet de yabancı banka temsilciği faaliyet göstermektedir. Görüldüğü gibi sermaye payı %50 nin altında yabancı banka rakamı 14 olmasından dolayı yüksektir.%50 üzerinde sadece 5 adet banka vardır. Dolayısıyla yabancı banka sayısının yüksek olduğu söylenemez. Yabancı bankalar da merkez bankasının lisansını almak mecburiyetindedir. Gerekli belgeler

Merkez Bankasına takdiminden itibaren, Merkez Banka 30 gün içinde aldığı kararı açıklamak zorundadır.

Yabancı bankalar içinde Türk sermayeli ya da ortaklı bankalar da faaliyet göstermekte ve bilgi birikimi ve tecrübeleriyle ülke ekonomisine hizmet etmektedirler. Bu bankalar Ziraat Bankası ortaklığı ile kurulan Azer-Türk Bank ve Yapı ve Kredi Bankası (Koçbank)tır.

Azer-Türk bank 25 Mayıs 1995 tarihinde T.C. Ziraat bankası A.Ş. ve Aqrar Sanayi Bankası tarafından kurulmuştur. Banka ortaklık yapısı % 50 Ziraat bankası ve % 46 Aqrarkredit ve % 4 Turan Bank ASC şeklindedir.

Yapı Kredi Bankası (Koçbank) Milli Bankasının 243 numaralı lisansı ile %100 yabancı sermayeli bankasıdır.

Bu iki banka dışında Royal Bank of Baku, CI Bank(Capital Investment Bank), Bank of Baku, ve İş Bankası Azerbaycan sayılabilir.

“Royal Bank of Baku” Azerbaycan’da 2 Ağustos 1993 tarihli Merkez Bankasının 158 numaralı kurulan ilk yabancı ortaklığı (%50 Edip Özalp Grubu) ile kurulan banka olma özelliği taşımaktadır.

“Bank of Baku” 14 Şubat 1994 de Türkiye’nin NAB dış ticaret şirketi ortaklığı ile “Tuqay” isimli banka kurulmuş ve 3 yıl sonra ismi Bank of Baku olarak değiştirilmiştir. 2004’de İlkbank ile birleşmiş ve NAB holding in sermaye payı % 40’tır.

İş Bankası Azerbaycan, 1993 yılında Turanlılar dış ticaretin % 49 ortaklığı ile kurulmuştur. Görüldüğü gibi Azerbaycan bankacılık sisteminde yabancı bankalar içinde Türk sermayeli bankaların payı azımsanmayacak kadar büyüktür. Bankacılık sektöründe de diğer sektörlerde olduğu gibi karşılıklı işbirliği yapılmaktadır.

3. TÜRKİYE CUMHURİYETİ GENEL EKONOMİK GÖRÜMÜ VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ.

3.1. Türkiye Ekonomisi Genel Durumu.

Türkiye ekonomisi son iki yıl içerisinde dış etkenlerden kaynaklanan belirsizliklerin yaşandığı, bu anlamda ekonomideki 2001 yılından sonra yaşanan istikrarlı büyüme ve tek haneli enflasyon gibi olumlu hava sona ermiş ve dünya da yaşanan finansal krizin doğal sonucu ekonomi daralmıştır. Günümüzde 2009 yılı sonu itibarı ile krizden çıkıldığı ve 2010 yılından itibaren büyüme trendine girileceği açıklamalar yapılmasına rağmen beyanatlar temkinlidir.

Tablo 16 : Türkiye Ekonomisi Temel Göstergeler

	Birim	2005	2006	2007	2008
GSYİH	%	8,4	6,9	4,5	1,1
Tarım	%	6,6	1,3	-7,0	4,1
Sanayi	%	8,2	8,4	5,6	0,8
Hizmetler	%	8,7	7,2	5,7	0,8
GSYİH	Milyar TL	649	758	856	950
GSYİH	Milyar Dolar	482	526	659	742
Kişi Başına GSYİH	Dolar	6.659	7.212	9.333	10.436
Üretici enflasyon	%	3	12	6	8
Tüketici enflasyon	%	8	10	8	10
İç borç stoku	Milyar TL	245	252	255	275
Dış borç stoku	Milyar Dolar	169	207	249	277
İhracat	Milyar Dolar	73	85	107	132
İthalat	Milyar Dolar	116	137	170	202
Dış açık	Milyar Dolar	-43	-52	-63	-70

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 'Bankalarımız 2008' Dergisi. s.1-17.

Türkiye ekonomisinde 2002 yılından sonra yaşanan istikrarlı ve yüksek hızda büyümenin ardından 2008 yılında ekonomik faaliyet hızlı bir yavaşlama göstermiştir. 2001 yılının son çeyreğinde başlayan ve sürekli büyüyen reel gayri safi yurtiçi hasıla, 2008 son çeyreğinde yüksek hızda daralmıştır. Büyüme hızı sanayi ve hizmetler sektöründe %0,8 olmuştur. Tarım sektörü kriz ortamına görülen daralmanın aksine büyüme görülmüştür.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2008 yılında sabit fiyatlar ile GSYİH yüzde 1,1 büyümüş, cari fiyatlar ile yüzde 12,7 artarak 950 milyar TL, başka

ifade ile yüzde 13 oranında artarak 742 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye ekonomisinde büyüme hızı 2004 yılından itibaren ivme kaybetmeye başlamış olmasına rağmen 2008 yılına kadar yüzde 4'ün üzerinde büyümüştür. 2008 yılında büyüme hızının yavaşlaması belirgin hale gelmiş ve son çeyrekte küçülme yaşanmıştır. Bunun başlıca nedenleri sermaye girişinin hız kesmesi, küresel ekonomideki risklerin artışına bağlı olarak iç ve dış talepteki gerileme, özellikle özel sektör sermaye yatırımlarının azalması, para piyasalarında dalgalanmanın artması ve TL'nin değer kaybetmesi olmuştur.⁹²

Açık enflasyon hedeflemesinin üçüncü yılında enflasyon, yüzde 4 olan hedefin üzerinde 10,1 olarak gerçekleşmiştir. Tek rakamlı enflasyon hedefi tutturulamamıştır. 2002 yılında yüksek enflasyon dönemini terk edilmiş ekonomideki istikrar ortamında enflasyon oranında düşüş yaşanmıştır. 2002 yılında yüzde 50'li rakamlardan söz edilirken sonraki yıllarda tek rakamlı enflasyon hedefini tutturmaya çalışılmıştır.

Tablo 17 : Türkiye'de Enflasyon Rakamları (yüzde)

	2002	2006	2007	2007
Yıllık Ortalama				
Üretici*	50	9	6	13
Tüketici	45	10	9	10
12 aylık				
Üretici*	31	12	6	8
Tüketici	30	10	8	10
TÜFE Hedefi	-	5	4	4

Kaynak: TÜİK ve 'Bankalarımız 2008' Dergisi, s.17

*2004 yılına kadar olan değerler TEFİ endeksine aittir

2002 ve 2008 yılları arası enflasyon oranlarına bakacak olursak bunu daha iyi anlayabiliriz. 2002 yılında on iki aylık üretici fiyat endeksi yüzde 50 olarak gerçekleşmiş ve 2007 yılına gelindiğinde yüzde 6'ya kadar gerilemiştir. 2007 yılı sonunda küresel ekonomideki yaşanan dalgalanma ve belirsizliklerin Türk ekonomisini etkilemesi sonucu 2008 yılında enflasyon oranların hedefin üzerinde 12 aylık üretici fiyat endeksi yüzde 13, tüketici fiyat endeksi ise yüzde 10 olarak gerçekleşmiştir.

Merkez Bankası döviz talebi yoluyla likidite yaratmaya devam etmiştir. Döviz alım ihaleleri ile net 7,5 milyar USD döviz satın almıştır. Türk Lirası 2008 yılının son

⁹² Türkiye Bankalar Birliği, "Bankalarımız 2008", Yayın no:264, İstanbul, Mayıs 2009, s.13

çeyreğinde başlıca dövizler karşısında değer kaybetmiştir. Ekonomik faaliyetlerin yavaşlaması, Türk Lirasının başlıca yabancı paralar karşısında değer kaybetmesi ve finansal dalgalanmalar İstanbul Menkul Kıymetler Borsasında işlem gören şirketlerin piyasa değerinin dolar bazında yüzde 59 azalarak 119 milyar dolara gerilemesine neden olmuştur.⁹³

Dış borç stoku 277 milyar dolara yükselmiş, borç stokunun GSYİH'ya oranı 1 puan azalarak yüzde 37'ye gerilemiştir. Dış borcun kamu ve özel kesim dağılımı 2008 yılında kamu dış borç stoku 4,6 milyar artarak 78,1 milyar dolar, özel kesim dış borç stoku 25,4 milyar dolar artarak 185,1 milyar dolar, merkez bankası dış borç stoku ise 2,2 milyar dolar azalarak 13,6 milyar dolar ve toplamda 276,8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Dış ticaret hacmi yüzde 45 oranında gerçekleşmiş ve 70 milyar dolar dış ticaret açık vermiştir. Toplam ihracat 132 milyar, ithalat ise 202 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Son yıllardaki ekonomik performansı etkileyen başlıca faktörler dünya ekonomisinde yaşanan istikrarsızlıklar, finansal sektörün küçülmesi, ticaret hacminin ve büyümenin yavaşlaması olmuştur. 2007 yılında görülen ABD'deki konut edindirme piyasasında yaşanan kriz para ve sermaye piyasalarında istikrarsızlık ve küçülme yaşanmış ve 2008 yılında önce Avrupa olmak üzere bütün dünyayı etkileyerek küresel nitelik kazanmıştır. Gelişmelerin Türkiye'ye olan yansıması 2008 yılının son çeyreğinden başlayarak daha yoğun hissedilmiştir. İç talep ve dış talep aynı zamanda daralmıştır.

3.2. Türkiye Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi

Türk bankacılık sistemi 1980 yılından itibaren uygulanan sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi bankalar için olumlu gelişme ve dünya standartlarına uyum sürecinde etkin stratejiler geliştirme anlamında önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi sonucu bankacılık sektörü en hızlı gelişen sektörler

---

⁹³ Türkiye Bankalar Birliği, "Bankalarımız 2008", Yayın no:264, İstanbul, Mayıs 2009, s.2.

arasında yer almıştır. Aktif büyüklük dikkate alındığında Türkiye bankacılık sistemi diğer gelişmiş ülkeleri etkileyebilecek büyüklükte değildir. Bankaların şube sayısı fazla olmasına karşın aktif büyüklüğü küçük kalmaktadır. Ülkede yoğunlaşma birkaç bankada olması sistemin birkaç banka tarafından yönlendirildiğini söyleyebiliriz.

Hizmet sektörünün en büyük kollarından birini oluşturan mali sektör ve bu sektördeki faaliyetlerin büyük kısmını gerçekleştiren bankacılık sektörü birikmiş sermayeyi verimli bir şekilde ekonomiye kazandırmakla yükümlüdür.⁹⁴

Türk bankacılık sistemi günümüzde dış etkenlere daha duyarlı ve olası küresel krizlerde son finansal kriz örneği daha az etkilenmekte ve kriz ortamında yeni stratejiler geliştirmede önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bankacılık sisteminin denetim ve gözetim otoritesinin Merkez Bankası yanında özerk kuruluş BDDK'nın kurulması Türk Cumhuriyetlerine örnek teşkil etmelidir. Çünkü adı geçen ülkeler doksanlı yıllarda bağımsızlığını kazandıktan sonra serbest piyasa ekonomisine geçişte ulusal ve küresel krizlere maruz kalmakta ve özellikle finans piyasasının daha az kayıplar ile krizi atlama önemli bir denetim otoritesinin bağımsızlığı ilgili tüm taraflara adil tutarlı, açık, şeffaf olması, tarafların hak ve sorumluluklarının eksiksiz olarak karşılandığının izlenmesi, hem ulusal hem de uluslararası boyutta yoğun bir rekabetin yaşandığı bankacılık sisteminde eşit rekabet şartlarının sağlanması açısından özel bir önem taşımaktadır.⁹⁵ Türkiye'nin bu anlamda 1980 yılından sonra sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ile yaşanan tecrübeler kullanarak yeni bankacılık sistemini yapılandırılması gerekmektedir.

1980'li yıllardan sonra sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin bankaların etkinliği üzerinde olumlu bir etkisi olmuş ve 1993 yılı sonuna kadar hızlı bir etkinlik artışı yaşanmıştır. 1994 yılından itibaren bu süreç tersine dönmüş ve bankaların etkinliği azalmaya başlamıştır. Özel ve yabancı bankalar kamu bankalarına kıyasla etkinlik açısından daha olumlu bir performans sergilemişler fakat öz kaynak yetersizliği sistemin tamamında etkinlik artışını kısıtlayan bir faktör olmuştur. Türkiye'de mali ve

---

⁹⁴ Krizden Yarına Bankacılık Sistemi/Ekonomistler Platformu Önerileri, 2002, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bankacilik.pdf> (24.11.09), s.3

⁹⁵ Türk Bankacılık Sektörünün Piyasa Yapısının Analizi-3, <http://www.akademiogretim.com.tr/makale/tbs3.PDF> (17.04.2009) s.9.

teknik güçleri zayıf olan kamu bankalarının birleşme ve devralınmalarının kolaylaştırılması, bankacılık sektörümüzün Avrupa Birliği bankaları ve dünya ölçeğinde faaliyet göstermekte olan bankalarla rekabet edecek büyüklüklere kavuşturulması açısından önem taşımaktadır. Diğer taraftan kamu kesiminin bankacılık sistemindeki mevcut ağırlığının kademeli olarak aşağı çekilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk bankacılık sisteminin yenilenmesi için kamu bankalarının özelleştirilmesi ve sektörün yeniden düzenlenmesi gereklidir.⁹⁶

Türkiye’de seksenli yıllarda finansal piyasalarda uygulanan serbest piyasa mekanizması olumlu gelişmeler ile birlikte özellikle bankacılık sektörüne kur riski ve faiz riski gibi riskler beraberinde getirmiştir. Son otuz yılda yaşanan finansal serbestleşme; faiz oranlarının serbest bırakılması, sektörün uluslar arası piyasaya açılması ve buradan kaynak elde edilmesi ve yabancı para ile işlem yapabilmenin serbest bırakılması, piyasalarda belirsizlik ve değişkenliği arttırmıştır. Türkiye’de 1 Temmuz 1981’de faiz oranlarının serbest bırakılması ve 1982 yılında ise serbest döviz kuruna geçilmesiyle bankalar faiz oranı ve kur riskine açık faaliyet göstermeye başlamıştır. Buna 1994 yılında üç banka (Marmara Bankası, Impexbank ve TYT Bankası) döviz riskinden dolayı faaliyetine son verilmesini ve faiz oranı riskinden korunamayan iki banka (Demirbank ve Ulusal bankası) aynı yıl TMSF’ye devrini örnek olarak verilebilir.⁹⁷

Türkiye’de yaşanan Kasım 2000 Krizi bankaların içine düştükleri likidite sorunlarından kaynaklanmıştır. Bankalar her yıl yaptıkları gibi 2000 yılı sonlarına doğru bilançolarında bulunan açık pozisyonları kapatmak amacıyla likidite arayışına yöneldiler. Bu durum ise faiz oranlarının bir miktar artmasına yol açtı. Bankacılıkta yaşanan Kasım 2000 krizini asmak için gerçekleştirilen bütün çalışmalar, her zaman olduğu gibi geçici çözümler getirmiş, yaşadığımız kriz sarmalını sona erdiremediği gibi Şubat 2001 Krizi’ne de engel olamamıştır.⁹⁸

---

⁹⁶ Murat Beşinci, http://www.bankaciyiz.biz/Kose_Yazilari-op-viewarticle-artid-187.html , (23.10.2009)

⁹⁷ Pınar Evrim Mandacı, “Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri”, Dokuz Eylül Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.5 Sayı.1, (2003), s.68

⁹⁸ Bilge Avşar (hızl.), “Türk Bankacılık Sektöründe Krizler”, Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu, Sayı.556/516, (16.03.2007), s.9.

2001 krizi öncesi ekonomideki lokomotif sektörlerden biri olan bankacılık sektörünün yaşadığı problemlerin bazıları da ülke ekonomisinin içinde bulunduğu makro ekonomik yapıdan kaynaklanmaktadır. Kamu açıkları ve enflasyon başta olmak üzere yaşanan sorunlar her kesimde olduğu gibi bankacılık sektörünün de istikrarsızlığına neden olmuştur. 2000-2001 yılında yaşanan sistematik krizler banka bilançolarında ciddi kayıplar yaşanmıştır. Bu krizden sonra yapılan önlemler neticesinde bankacılık sektörü 2008 küresel mali krize kadar istikrarını korumuştur. Türkiye’de 2001 yılına kadar olan bankacılık sistemini etkileyen olumsuz etmenler IMF’nin 1980 ve 2000 yılları arasını kapsayan birçok ülkede kriz deneyimleri üzerine yapılan araştırmaların sonucu açıklanan nedenler ile ortak özellikler taşımaktadır.⁹⁹

- Munzam karşılık oranlarının yüksek oluşu
- Sisteme girişin kolay oluşu sonucunda sektörde pek çok küçük bankaların ortaya çıkışı
- Döviz kurlarındaki istikrarsızlık
- Kamu bankalarının sistemdeki payının büyüklüğü
- Zayıf bünyeye sahip olan bankaların sistemden çıkışına izin verilmemesi
- Mevduatın tam sigortaya tabi tutulmasının ahlaki tehlike ve ters seçime yol açması
- Likidite yetersizliği
- Problemlili kredilerin büyüklüğü
- Sermaye yetersizliği
- Donuk aktif kalemlerindeki artış
- Yaşanan doğal afetler

---

⁹⁹ Birgül Şakar, “Türk ve AB-15 Ülkeleri Karşılaştırmalı Genel Göstergeler ile Banka Sektörünün Ekonomik İstikrara Etkisi”, Kadir Has Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.357

- Piyasanın tam rekabetten uzaklaşması

Türk bankacılık sektörü yaşadığı kriz deneyimleri sonucu yukarıdaki saydığımız sorunların çoğunu 2001 yılından sonra yapılan kapsamlı bankacılık sisteminin yeniden yapılandırma stratejileri ile atlatmıştır. Orta Asya Türk Cumhuriyetleri için aynı kanıyı söylemek daha erkendir.

Kasım 2005 yılında şimdi yürürlükte olan 5411 sayılı bankacılık kanunu yürürlüğe girdi. Bankacılık sektöründe yasal düzenlemelerin yeterliliği, hem piyasanın işleyişi, hem de faaliyette bulunan bankalar açısından büyük önem taşımaktadır. Banka hukukunun temel yasalarından biri kuskusuz Bankalar Kanunu'dur. Ülkemizde 1933 yılında kabul edilen ve üç yıl yürürlükte kalan 2243 sayılı Mevduatı Koruma Kanunu ilk Bankalar Kanunu olarak nitelendirilebilir. İkincisi, 1936 yılında kabul edilen ve 22 yıl yürürlükte kalan 2999 sayılı Bankalar Kanunu'dur. Türk bankacılığında yeni bir devir açtığından şüphe edilmeyen 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nda 28 ve 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameler ile önemli değişiklikler yapılmıştır. 7129 sayılı Bankalar Kanunu 1985 yılında yerini 3182 sayılı Bankalar Kanunu'na bırakmıştır. 1985 yılında yürürlüğe giren 3182 sayılı bankalar kanununa ilişkin geçerli olduğu 14 yıllık süre içinde 18 adet ilgili kanun, 12 BKK, 4 Yönetmelik, 26 tebliğ çıkarılmıştır. 1999 yılında yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanununa ilişkin olarak ise 7 adet Kanun çıkarılmış olup, 6 yıllık süreç sonunda yenisinin hazırlanması ve onaylanması son aşamaya gelmiş bulunmaktadır. Sözü geçen Kanun 2005 yılı kasım ayında yürürlüğe girmiştir. Görüldüğü üzere çok sık değişen Bankalar Kanunu ve bu kanuna ilişkin diğer düzenlemeler sektörün hem zaman hem de maliyet kaybına uğramasına yol açmaktadır.¹⁰⁰

Günümüzde bankacılık sektörü genel görünümünü değerlendirmek için BDDK'nın Eylül 2009 verilerine baktığımızda Türk Bankacılık Sektörü'nün şube sayısı 9.426, sektörde çalışan personel sayısı 182.226 kişidir. Küresel kriz ile birlikte sektörün

---

¹⁰⁰ Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Analizi-3, s.3

şubeleşme hızı yavaşlamış, personel sayısı ise 2008 yılsonuna göre 439 kişi (%0,2 oranında) azalmıştır.¹⁰¹

2002 yılından itibaren şube ve personel sayısındaki hızlı artış aralık ayı 2008 yılında yaşanan küresel mali krizin etkisiyle artış hızı yavaşlamıştır. Personel sayısında 2009 yılı dokuz aylık sürecinde 439 kişi azalmış ve şube sayısı toplam 122 adet artmıştır.

Eylül 2009 itibarıyla sektörün aktif toplamı 2008 yılsonuna göre %9 artarak 798,4 milyar TL'ye yükselmiştir. Aynı dönemde sektörün YP aktifleri dolar bazında %0,6 oranında küçülürken, TP aktifleri %14,1 oranında büyümüştür. Sektör aktiflerinin GSYİH'ye oranı 2008 yılsonunda %77,1 düzeyinde iken Eylül 2009'da %85,5 düzeyine yükselmiştir. Eylül 2009 itibarıyla sektörün toplam kredileri 2008 yılsonuna göre %2,3 artarak 375,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Türk Parası (TP) kredilerde Eylül 2008'den itibaren başlayan azalma Mart 2009'dan itibaren artışa dönmüş, son bir aylık dönemde ise 7,1 milyar TL artmıştır. Eylül 2008'den itibaren azalma trendinde olan yabancı para (YP) krediler ise 2008 yılsonuna göre dolar bazında %2,2 azalarak 68 milyar USD olarak gerçekleşmiştir. Eylül 2008'den itibaren en yüksek kredi artışı 2009 Eylül ayında gözlenmiştir. Kredilerin aktif içerisindeki payı yılsonuna kıyasla 3,1 puan azalmakla birlikte Eylül 2009 itibarıyla krediler, %47,1 aktif payı ile bankacılık sektörünün en büyük plasman kalemi olmaya devam etmiştir.¹⁰²

Menkul değerler portföyü 2009 yılının dokuz ayında bankacılık sektörü aktif büyüklüğündeki artışın oldukça üzerinde %24,5 oranında büyüyerek 241,5 milyar TL seviyesine yükselmiştir. Toplam menkul değerlerin Aralık 2008'de bankacılık sektörü toplam aktifleri içerisindeki payı %26,5 iken, Eylül 2009'da 3,7 puan artarak %30,2'ye yükselmiştir. Bilanço içindeki %61,2'lik payı ile sektörün en önemli fon kaynağı olan mevduat, 2009 yılının dokuz aylık döneminde %7,6 oranında artarak Eylül 2009 itibarıyla 488,9 milyar TL'ye ulaşmıştır. 2008 yılsonunda 86,4 milyar TL olan bankacılık sektörü özkaynakları %22 oranında artarak Eylül 2009 itibarıyla 105,4

---

¹⁰¹ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporu Eylül 2009, İstanbul, 2009, s.1

¹⁰² Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporu Eylül 2009, İstanbul, 2009, s.1

milyar TL seviyesine, özkaynakların toplam aktife oranı ise %13,2'ye yükselmiştir. Aralık 2008 döneminde %18 olan sektörün sermaye yeterliliği rasyosu Eylül 2009 itibarıyla %20,05 düzeyinde gerçekleşmiştir. Eylül 2009'da bankacılık sektörü dönem net kârı, bir önceki yılın aynı dönemine göre 4.583 milyon TL'lik (%41,1) artışla 15.722 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.¹⁰³

Türk Bankacılık Sektörünün temel göstergeleri incelendiğinde; küresel krizin ülkemize yansımaları çerçevesinde takibe dönüşüm oranlarında ve buna bağlı olarak takipteki alacak özel provizyonlarında artma eğilimi gözlenmekle birlikte, sektörün Eylül 2009 itibarıyla sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, kârlılık ve fonlama yapısı bakımından güçlü konumunu muhafaza ettiği değerlendirilmektedir.

Dünyada yaşanan küresel mali kriz en çok 2008 ve 2009 yıllarında etkisini göstermiş ve bankaların bilançolarında ciddi bozulmalar yaşanmıştır. Türk bankacılık sektörü bilanço verilerine baktığımızda mali bünyenin krizi atlatacak yapıda olduğunu görüyoruz. Bunu 2008 yılının ikinci yarısından itibaren 2009 yılının sonlarında krizin etkisinin azalması sürecinde bankaların seçilmiş kalemlerine baktığımızda anlaşılmaktadır. BDDK'nın aynı süreçte toplam bankacılık sektörü verileri aşağıda tabloda kalemlerde yüzde değişim pozitifdir.

Tablo 18 : Türk Bankacılık Sektörü Eylül 08-Eylül 09 Arası Değişimi

(milyon TL)	Eylül 2008	Aralık 2008	Haziran 2008	Eylül 2009	DEĞİŞİM (Eylül 08-Eylül 09)		DEĞİŞİM (Aralık 08-Eylül 09)	
					Tutar	%	Tutar	%
AKTİF TOPLAMI	679.793	732.536	768.202	798.413	118.619	17,4	65.877	9,0
KREDİLER	361.149	367.445	368.150	375.735	14.586	4,0	8.290	2,3
TAKİPTEKİ KREDİLER	11.633	14.053	18.781	21.198	9.564	82,2	7.145	50,8
BİREYSEL KREDİLER	118.014	117.132	120.651	123.348	5.334	4,5	6.216	5,3
MENKUL DEĞERLER	179.862	193.990	221.778	241.512	61.686	34,3	47.522	24,5
MEVDUAT	418.593	454.599	467.613	488.945	70.353	16,8	34.346	7,6
ÖZKAYNAKLAR	83.054	86.425	97.774	105.427	22.373	26,9	19.003	22,0
DÖNEM KAR/ZARAR*	11.139	13.422	10.980	15.722	4.583	41,1	-	-
TÜREV ÜRÜNLER**	110.094	102.685	123.348	132.765	22.671	20,6	30.080	29,3

Kaynak: BDDK

*Karşılaştırma için önceki yılın aynı dönemi kullanılmıştır.

**Türev işlemler tek bacaklı olarak verilmiştir.

¹⁰³ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporu Eylül 2009, İstanbul, 2009, s.1

3.3. Türkiye’de Bankacılık Ve Mali Kurumların Tarihi Geçişi

Türk bankacılık sisteminin geçişi Osmanlı devletine dayanmaktadır. Klasik Osmanlı düzeninde, para arzının ayarlanması, kredi hacminin düzenlenmesi, altın ve döviz rezervlerinin yönetimi ile iç ve dış ödemelerin gerçekleştirilmesi; hazine, darphane, sarraflar, vakıflar, bedestenler ve loncaların yüklendiği değişik rollerin bir araya gelmesiyle yerine getiriliyordu.¹⁰⁴

Tarihler itibari ile bankacılık faaliyetlerini ilgilendiren Osmanlı dönemi vakaları sıralayacak olursak;

- 1326 yılında ilk Osmanlı parası Akçe basıldı,
- 1477 yılında ilk Osmanlı altın sikke Sultani basıldı,
- 1843 yılında ilk Osmanlı banknotu Kaime basıldı,
- 1844 yılında Mecidiye adında standart hale getirilmiş yeni altın ve gümüş paralar bastırılarak iki metalli para sistemine geçildi ve Osmanlı parasının istikrarını korumak amaçlı Galata bankerlerinden Alleon ve Baltazzi ile anlaşma yaparak İngiltere ve Fransa’ya yapılacak ödemelerde belli ücret karşılığı sabit kur üzerinden yapılmıştır,
- 1847 yılında, gerçek anlamda ilk banka Tanzimat’ın ilanından sonra İstanbul Bankası adıyla, kurulmuştur,
- 1847 yılında Galata bankerlerine Bank-ı Dersaadet adında banka kurulmasına izin verildi, böylece dış ödemeleri düzenleme işlevini üstlenen banka kurulmuş oldu,
- 1856 yılında İngiliz sermayeli merkezi Londra’da olan Osmanlı bankası (Ottoman Bank) kuruldu, modern anlamdaki ilk ticaret ve mevduat bankası Osmanlı Bankası’dır. Söz konusu banka, ülkemizde kurulan ilk emisyon bankasıdır

---

¹⁰⁴ T.C. Merkez Bankası, “Osmanlı Dönemi” tarihçe, <http://www.tcmb.gov.tr>, (09.06.2009)

- 1863 yılında Osmanlı bankası kendini feshederek Bank-ı Osmani Şahane adında İngiliz ve Fransız ortaklığı şeklinde yeniden kuruldu. Bank-ı Osmanii Şahane banknot basma imtiyazı ve tekeline elinde bulunduruyordu. Banka devletin haznedarlığını yapacak, devlet gelirlerini tahsil edecek, Hazine'nin ödemelerini yerine getirecek, hazine bonolarını iskonto edecek, iç ve dış borçlara ilişkin faiz ve anapara ödemelerini yapacaktı,

- 1861-1888 yılları arası ulusal sermayeli bankaların oluşmaya başladığı dönemdir. Osmanlı Devleti'nde kurulmuş olan ilk ulusal sermayeli banka ise; "Memleket Sandıkları"dır. İlk tarımsal kredi sandığı özelliği taşıyan kurum, 1861 yılında Mithat Paşa tarafından kurulmuştur. 1868 yılında yine Mithat Paşa tarafından tasarruf toplama amacıyla "Emniyet Sandığı" kurulmuş olup, bir süre sonra her iki banka da, 1888 yılında yine Mithat Paşa tarafından kurulan Ziraat Bankası ile birleştirilmiştir. 1916 yılında yasayla kurulmuş bir kamu kurumu niteliği kazanan Ziraat Bankası, Osmanlı Devletinden Cumhuriyet dönemine geçen ve günümüze kadar gelen en köklü ulusal kuruluşlardan biridir.

- 1879 yılında iki metalli iki metalli para sistemi terk edildi ve 100 kuruş değerindeki Osmanlı altını yeni para birimi olarak tek metalli para sistemine geçildi,

- 1916 yılında yeni para reformu yürürlüğe girdi. Reform altına dayalı tek metalli para sistemi öngörüyordu.

Görüldüğü gibi Osmanlı döneminde ulusal merkez bankasına sahip değildi. İlk ulusal banka fikri temelleri Osmanlı son yıllarında atılmış olmasına rağmen tam bağımsız Merkez Bankacılığı faaliyetleri yoktu. Bu dönemde kurulan İtibar-ı Milli Bankası ileride Osmanlı bankasının yerine alacağı öngörülüyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar para politikaların belirlenmesi ve uygulanmasında devlet yeterli güce sahip değildi.

Cumhuriyetin ilanından sonra ulusal Merkez Banka kurulması için çalışmalar yapılmış, bu anlamda 1924 yılında Osmanlı Bankası devlet bankasına dönüştürme girişimleri başarısız olmuş ve 1925 yılında banknot ihracı imtiyazı sona erecek olan Osmanlı bankası ile Türk hükümeti arasında anlaşma yapılarak süre 1935 yılına kadar

uzatıldı. Eğer süre bitiminden önce ulusal Merkez Bankası kurulması durumunda Osmanlı bankasının buna itiraz etme hakkı yoktu.

11 Haziran 1930 tarih, 1715 sayılı Cumhuriyet Merkez Bankası kanunu esasında kurulacak bankanın 15 milyon Türk lirası sermayeli anonim şirket olacak ve banknot ihracı 30 yıllığına imtiyaz kullanacaktır. Yasal altyapının gerçekleşmesi akabinde 1 Eylül 1931 tarihinde Hükümet'çe kabul edilen Banka Nizamnamesi (Anasözleşme) 20 Eylül 1931 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Merkez Bankası 3 Ekim 1931 tarihinde Ziraat Bankası binasında faaliyete geçti. Merkez Bankası günümüzde Ankara Şubesi olarak kullanılan hizmet binasına 1933 yılında taşınmıştı. Hem Osmanlı hem cumhuriyet dönemini kapsayan ulusal Merkez Banka kurma fikri uzunca süre sonucunda ancak 1931 yılında gerçekleştirilebilmiştir.

Tarihler itibari ile bankacılık faaliyetlerini ilgilendiren cumhuriyet dönemi vakaları sıralayacak olursak;

- 1924 yılında İzmir İktisat Kongresinde alınan önemli kararlar neticesinde Cumhuriyet dönemindeki ilk büyük özel sektör bankası olan Türkiye İş Bankası kurulmuştur,
- 1923-1933 yılları arası birçok yerel bankanın kurulduğu dönemdir,
- 1930 yılında T.C.Merkez Bankası anonim şirket statüsünde kurulmuş ve 1931 yılında faaliyete geçmiştir,
- 1930'lu yıllar özel amaçlı devlet bankalarının kurulmaya başladığı yıllar olmuştur,
- 1940-1945 yıllarında dünya savaşı etkisiyle ekonomik daralma yaşadığı ve bankacılık sektörü de olumsuz etkilenen sektörlerin birisi olmuştur. Bununla birlikte ekonomisinde 1930'lu yıllarda izlenen kapalı, korumacı ekonomi politikalarının yerini, daha liberal ve özel sektörü destekleyen, dışa açık politikaların almış olması bankacılık sektörünü de olumlu yönde etkilemiştir,

- 1950'li yıllar özel sektör banka sayısında hızlı bir artışın yaşandığı bir dönemi yansıtmaktadır,
- 1970'li yılların başlarında, holdingleşmenin hız kazandığı ve holding bankacılığının geliştiği dönemdir,
- 1980 yılından itibaren Türk bankacılık sektörü hızlı bir gelişme göstererek, uluslararası banka ve finans sistemi ile bütünleşme sürecine girmiştir. Türkiye'de ticaret bankası, yatırım bankası ve şube düzeyinde birçok yabancı banka faaliyete geçtiği ve Türk bankaları ile ortaklık kurduğu gibi, Türk bankaları da yurt dışında şube açma, banka kurma vb. yollarla örgütlendiği dönemdir. Bir diğer gelişme bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarının karşılanmasında ve likidite fazlasının değerlendirilmesinde çok büyük kolaylık sağlayan İnterbank'ın T.C. Merkez Bankası bünyesinde oluşturulmasıdır
- 1980 yılına kadar Türk bankacılık faaliyetleri diğer ekonomik faaliyetlerde olduğu gibi devletin ağırlığının olduğu ve sermayenin serbest dolaşımının hareketlerinin kısıtlı olduğu dönemdir. 1980 yılı sonrası sermayenin serbestleştirilmesi sonucu bankacılık sektörü etkinliği artmıştır.
- 1994 yılında 1989-1993 yılları arasında izlenen düşük döviz kuru ve yüksek faiz politikası sona ermesi ile kar oranlarının düşmesi sonucu bankacılık krizi patlak vermiştir. Bankacılık ve finans krizi T.C. Merkez Bankasının krize müdahale edecek kadar rezervinin olmaması nedeniyle tüm bankacılık sektöründe yaygınlaşmıştır,
- Haziran 1999 yılında 4389 sayılı bankalar kanunu kabul edilmiş, ağustos 2000'de düzenleyici ve denetleyici otorite BDDK oluşturuldu,
- Türkiye 2000 yılına çok önemli ekonomik kararların alındığı bir ortamda girmiştir. Şubat 2001 yılında ise, mali piyasalardaki güvenin kırılğan yapısı bir kez daha finansal krize yol açmış, bunun bir sonucu olarak 2000 Enflasyonu Düşürme Programı'nda öngörülen para ve kur politikaları terk edilerek, 22 Şubat 2001 yılında dalgalı kur sistemine geçilmiştir,

- İki kriz yılları 2001 sonrası yeni bankacılık sektörünün yeniden yapılandırıldığı dönemdir. Mayıs 2001 bankacılık yeniden yapılandırma programı anlamında TMSF bankaları borçluları ile geri ödeme planlarının imzalanması, reel kesimin borçlarının yeniden yapılandırılması, yabancı para açık pozisyonlarının düşürülmesi ve kamu bankalarının görev zararlarının tasfiye edilmesini sayabiliriz. Bununla birlikte bu yıllarda önemli diğer gelişme internet ve telefon bankacılığının hızlı geliştiği dönemdir,

- Aralık 2003 yılında TMSF'ye idari ve mali özerklik tanındı
- Kasım 2005 yılında şimdi yürürlükte olan 5411 sayılı bankacılık kanunu yürürlüğe girdi.

Türkiye bankacılık sisteminin tarihsel gelişimini Osmanlı dönemi (1847-1923), ulusal bankalar dönemi (1923-1932), özel amaçlı devlet bankaların kurulduğu dönem (1933-1944), özel bankaların geliştiği dönem (1945-1959), planlı dönem (1960-1980), serbestleşme ve dışa açılma dönemi (1980-2001), ve yeniden yapılanma dönemi (2002-2009) olarak ayırabiliriz.¹⁰⁵

Türk bankacılık tarihi Osmanlıdan başlamakta ve cumhuriyetin kurulmasıyla yeni boyut kazanmış ve yukarıda yıllar itibari ile gözden geçirildiğinde bankacılık sektörünün gelişimini inceleme imkanı bulunabilir. Bankacılık sistemi yıllar itibari ile değişik evreleri tamamlamış ve günümüz bankacılık sistemi oluşmuş durumdadır. Bankacılık sektörü tarihi gelişimi 1980 sonrası hız kazanmış ve yaşanan krizler ve dış şoklar banka bilançolarında bozulmalara neden olmuş, bunun sonucu BDDK'nın kurulması ile 2000'li yıllarından sonra sıkı denetleyici kararların alındığı ve bankaların mali bünyesinin güçlendirildiği dönemdir.

---

¹⁰⁵ Türkiye Bankalar Birliği, "50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958-2007)", Yayın no.262, İstanbul, Kasım 2008, s.1.

3.4. Türk Bankacılık Sistemini Oluşturan Kurumlar

Türk bankacılık sistemini oluşturan kurumların en başında parasal yetki kurumu olan T.C.Merkez Bankası gelmektedir. Merkez bankası dışındaki bankaları mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankaları şeklinde ikiye ayrılabilir. Mevduat bankaları kendi arasında kamusal sermayeli, özel sermayeli, TMSF'ye devredilen ve yabancı bankalar şeklinde ayrılabilir. Bunların dışında Özel Finans Kurumları (Katılım Bankaları) bankacılık faaliyetleri hizmeti vermektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların denetim ve düzenleme otoritesi olan BDDK faaliyet göstermekte ve Türk Bankacılık sektörünün gelişiminde TBB aktif rol almaktadır. Katılım Bankalara ilişkin düzenlemeleri geliştirmek amaçlı TKBB faaliyet göstermektedir.

3.4.1. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

Türkiye parasal yetki kurumu T.C. Merkez Bankasıdır. Merkez Bankasının yasal dayanağı 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunudur. Adı geçen kanunun 4. maddesinde 25.4.2001 tarihli ve 4651 sayılı Kanun ile değiştirilen şekli ile T.C. Merkez Bankasının temel görev ve yetkileri sıralanmaktadır. Bankanın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır.

3.4.1.1. T.C. Merkez Bankasının Temel Görevleri

- Açık piyasa işlemleri yapmak
- Hükümet ile birlikte Türk Lirasının iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirleri almak
- Bankaların zorunlu karşılıklar ve disonibilite ile ilgili usul ve esasları belirlemek
- Reeskont ve avans işlemleri yapmak
- Ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek
- Türk lirasının hacim ve tedavülünü düzenlemek, ödemeler için kullanılacak yöntemleri ve araçları belirlemek

- Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak
- Mali piyasaları izlemek
- Bankalardaki mevduatın vade ve türleri ile katılım bankalarındaki katılma hesaplarının vadelerini belirlemek

3.4.1.2. T.C. Merkez Bankasının Temel Yetkileri

- Banknot ihracı imtiyazı Türkiye Merkez Bankasına aittir
- Enflasyon hedefini tespit eder, buna göre para politikası belirler. Para politikasının uygulanmasında yetkili ve sorumludur
- Fiyat istikrarını sağlamak amacıyla para politikası araçları kullanmaya yetkilidir
- Olağanüstü hallerde ve TMSF'nin ihtiyacı karşılamayacağı durumlarda Fona avans vermeye yetkilidir
- Nihai kredi mercii olarak bankalara kredi verme işlerini yürütür
- Bankaların kredi ve mevduat faiz oranlarını, belirleyeceği esas ve usullere göre bankalardan istemeye yetkilidir
- Mali piyasaları izlemek amaçlı istatistiki bilgileri istemeye yetkilidir.

Banka, Kanunla ve mevzuatla kendisine verilen yetki ve görevlerle ilgili olarak düzenlemeler yapmaya ve bunları uygulamaya, bu düzenlemelere tabi kurum ve kuruluşlar nezdinde bunlara uygun hareket edilip edilmediğini ve kendisine gönderilen bilgilerin doğru olup olmadığını denetlemeye görevli ve yetkilidir. Banka, Kanun ile kendisine verilen görev ve yetkileri, kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak yerine getirir ve kullanır.(1211 TCMB kanunu madde 4)

Merkez Bankası mevzuatı özellikle 1980 sonra finansal piyasalarda hızlı değişim sonucu para politikalarının uygulanması zorlaşmakta ve mevzuatın ihtiyaca cevap verecek şekilde düzenlemeye gidilmesini beraberinde getirmektedir.

1211 sayılı T.C.Merkez Bankası kanundan önce 1715 sayılı kanun yürürlükteydi ve 1930 senesinde kabul edilen kanun cumhuriyetin ilk Merkez Bankasının kurulmasında ve yasal alt yapının hazırlanmasında bir ilkti. 11 Haziran 1930 tarihli sayılı kanun ile anonim şirket statüsünde kurulan Merkez Bankası'nın hisselerinin bir kısmı maaşlarından taksitle kesilmek üzere devlet memurlarına satılmış ve Hazinesinin payı yüzde 15 ile (2.250.000 TL) sınırlandırılmıştır. Ayrıca hisselerin halka ve vatandaşa satılmasına büyük önem verilmiş ve hisselerin büyük bölümünün devletin eline geçmesini istenmemiştir. 1715 sayılı kanunu yürürlükten kaldıran 1211 sayılı TCMB kanunun yürürlüğe girmesiyle Hazinesinin hissesi yüzde 51'e çıkartılmış, bu durum bankanın hukuki yapısı ve hükümetle ilişkisini önemli ölçüde değiştirmiştir. 1980 sonrası dışa açılma ve liberalleşme politikası sonucu piyasaların hızlı değişimi mevzuat düzenlemelerine gidilmesine sebep olmuştur. Bu anlamda TCMB kanunu, 6 Aralık 1984 yılında 3098 sayılı ve 28 Mayıs 1986 yılında 3291 sayılı kanunlar ile değişikliklere gidilmiştir.¹⁰⁶

Merkez Bankası anonim şirket statüsünde kurulmuş olup, sermayesi 25 milyar Türk Lirasıdır. Daha önce 25 milyon olan sermaye 28.4.1988 tarihli Olağan Genel Kurul ve 24.6.1988 tarih, 88/13075 sayılı Banka Esas Mukavelesi'nin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararları ile sermaye 25.000.000.000 liraya çıkartılmıştır.(1211 TCMB kanunu)

TCMB'sı para ve politikası uygulamasında Hazine ile işbirliği içindedir. Bir yanda piyasalarda istikrarı korumak için kur ve faiz politikalarını yönlendirirken, öte yandan Hazinesinin borçlanma ihtiyacını ve nakit durumunu göz önüne almaktadır. Normal şartlarda döviz kurları ve faiz oranları piyasa şartlarına göre oluşmaktadır. Ancak fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülebilmesi için Merkez Bankası para politikası araçları ile piyasa müdahale etmektedir.

---

¹⁰⁶ TCMB Para Politikası, http://www.ekodialog.com/Makaleler/merkez_bankasi_para_politikasi.html, (23.05.2009).

3.4.2. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar

Türkiye’de Haziran 2009 yılında toplam 49 banka faaliyet göstermektedir. Bunlardan 4 tanesi Katılım Bankalarıdır. Toplam banka sayısı 2008 yılında 1 adet azalmıştır. Bankaların 32 tanesi Mevduat Bankası, 13 tanesi ise Kalkınma ve Yatırım Bankasıdır. Mevduat Bankalarından 3’ü kamusal sermayeli, 11’i ise özel sermayeli bankalardır. Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu (TMSF) bünyesinde 1 banka bulunmaktadır. Yurtdışı yerleşiklerin %51 ve daha fazla oranda paya sahip oldukları yabancı sermayeli mevduat bankalarının sayısı 17 olmuştur. Kalkınma ve Yatırım bankalarının 3’ü kamu sermayeli, 6’sı özel sermayeli ve 4’ü yabancı sermayeli bankadır.¹⁰⁷

Banka sayısında 2000 yılına kadar anormal artışlar görülmüş, banka sayısı artışı kadar toplam varlıklar ve öz kaynaklar artışı görülmemiştir. Banka sayısında artışın en önemli nedeni seksenli yıllarda başlayan finans piyasasının serbestleştirme uygulamaları olmuştur. Banka sayısı artışını eski Merkez Bankası başkanının 1999 senesinde yaptığı konuşmada açıkça 2000 yılına kadar bankacılık sektörünün gelişimini özetlemektedir.

Bankacılık sektörü Türk finans kesiminde öncü bir role sahip olmuş ve Türkiye ekonomisinin finansal liberalizasyonuna yönelik yapısal değişikliklere katkıda bulunarak önemli bir gelişme göstermiştir. Yeniden yapılanma ve uluslararası piyasalarla bütünleşme çabalarına paralel olarak, Türk bankaları da gerek kurumsal yapılarında, gerekse sundukları hizmet ve ürün kalitesinde önemli değişiklikler gerçekleştirmişlerdir. Piyasaya yönelik politikalar ve daha liberal hale gelmiş olan finansal sistemle ortaya çıkan özgürlüğün bir sonucu olarak, yerli girişimcilerin yanı sıra pek çok yabancı yatırımcı ve girişimci de potansiyel olarak karlı bulunan Türk bankacılık sektörüne çekilmiştir. 1999 yılına kadar olan son 20 yıl içerisinde, Türk bankacılık sektöründe yer alan banka sayısı 43’den 74’e yükselmiştir. Aynı dönem zarfında, mali iştirak veya şube statüsünde faaliyet gösteren yabancı bankaların sayısı ise 4’den 20’ye ulaşmıştır. Kasım 1998 dönemi itibarıyla, toplam 74 bankanın 60 tanesi mevduat, geri kalan 14 tanesi ise kalkınma ve yatırım bankası statüsündedir. Bu

---

¹⁰⁷ Türkiye Bankalar Birliği, “Bankalarımız 2008”, Yayın no:264, İstanbul, Mayıs 2009, s.38.

bankaların, 36 tanesi çoğunluk hisseleri özel mülkiyete ait ticari banka, 20 tanesi ise Türkiye’de kurulmuş veya Türkiye’de şube olarak faaliyet gösteren yabancı banka, 14 tanesi ise yukarıda da belirtildiği üzere kalkınma ve yatırım bankasıdır. Kasım 1998 verilerine göre, sektör bankaları 7,062 yurtiçi şube ile faaliyetlerine devam etmektedir.¹⁰⁸

Tablo 19 : Türk Bankacılık Sektöründe ÖFK hariç Banka Sayısı (1995-2002)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ticaret Bankalar	55	56	59	60	62	61	46	40
-Kamusal Sermayeli	5	5	5	4	4	4	3	3
-Özel Sermayeli	32	33	36	38	31	31	22	20
-Fon’daki Bankalar	-	-	-	-	8	8	6	2
-Yabancı Sermayeli	18	18	18	18	18	18	15	15
Kalkınma ve Yatırım B.	13	13	13	15	15	19	15	14
-Kamusal Sermayeli	3	3	3	3	3	3	3	3
-Özel Sermayeli	7	7	7	9	13	13	9	8
-Yabancı Sermayeli	3	3	3	3	3	3	3	3
Toplam	68	69	72	75	81	80	61	54

Kaynak: Bankacılar Dergisi, Sayı:33-42;(www.tbb.org.tr)

Banka sayısında özellikle mevduat bankalar 2000 yıllarda yaşanan krize kadar artış görülmüştür. 2002 yılından sonra denetim ve gözetim otoritesinin sıkılaştırılması sonucu mali bünyesi zayıf bankalar ya birleşmiş veya faaliyetlerine son vermişlerdir.

Şube sayısı uluslararası piyasalardaki olumsuz etkilerin daha kuvvetli hissedilmeye başladığı 2008 yılında da artmıştır. Toplam şube sayısı 1.172 artarak 8.790’a yükselmiştir.¹⁰⁹

Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan banka sayısına bakıldığında, sektörde yaşanan yeniden yapılandırma sonrasında banka sayısında düşüş yaşandığı görülmektedir. 2002 yılında sektörde katılım bankaları dahil 59 banka faaliyette bulunurken, bu sayı 2008 sonunda 49’a gerilemiştir. Söz konusu azalmanın büyük kısmı, sektörde gerçekleşen banka birleşmelerinden kaynaklanmıştır.

¹⁰⁸ Gazi Erçel, “Türk Bankacılık Sistemi”, TCMB Başkanının Türk Amerikan Toplantısı Konuşması, Ankara, 18 Mart 1999, s.2

¹⁰⁹ Türkiye Bankalar Birliği, “Bankalarımız 2008”, Yayın no:264, İstanbul, Mayıs 2009, s.38

Tablo 20 : Türk Bankacılık Sektörü ÖFK'ler Dahil Banka Sayıları (2002-2008)

Sayı	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mevduat Bankaları	38	34	34	33	32	32	31
- Kamu mevduat Bankaları	3	3	3	3	3	3	3
- Yerli Özel Mevduat Bankaları	20	18	18	17	14	11	11
- Yabancı Mevduat Bankaları	15	13	13	13	15	18	17
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14	14	13	13	13	13	13
Katılım Bankaları	5	5	5	4	4	4	4
Fon Bankaları	2	2	1	1	1	1	1
Bankacılık Sektörü - Toplam	59	55	53	51	50	50	49

Kaynak: BDDK

Türk bankacılık sektörünün sorunlarının kalıcı olarak çözümlenmesi amacıyla Mayıs 2001 tarihinde uygulamaya konulan Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı çerçevesinde gerçekleştirilen reformlar sonucunda bankacılık sektöründe iyileşme kaydedilmiştir.

2002-2008 yılları arasında bankacılık sektörünün karlılık oranlarında yaşanan artışlar, yabancı bankaların Türk bankacılık sektörüne olan ilgisini artırmıştır. Yüksek karlılık oranları ve sektörün gelecekteki büyüme potansiyeli, yabancı bankaları Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan bankaları satın almaya yöneltmiştir. Ancak, 2008 yılında dünya ekonomilerinde ve küresel finans piyasalarında yaşanan dalgalanmaların Türk ekonomisini etkilemesi, bu yılda bankacılık sektörünün karlılığında düşüş yaşanmasına neden olmuştur. Bankacılık sektörünün takipteki alacaklar oranının 2008 yılının son çeyreğinde artması ve bunun sonucunda sorunlu hale gelen krediler için ayrılan karşılıklar, sektörün karlılığını düşürmüştür. Küresel piyasalarda yaşanan dalgalanmaların sona ermesiyle ve Türk ekonomisinde büyümenin tekrar başlamasıyla, bankacılık sektörünün karlılık oranlarının yükselişe geçeceği beklenmektedir. Nitekim Türk bankacılık sektörünün 2009 yılının ilk aylarında göstermiş olduğu karlılık performansı, bu beklentiyi doğrular niteliktedir.

Türk bankacılık sektörünün 2009 yılının ilk dört ayındaki toplam karı, geçen yılın aynı dönemine göre yaklaşık % 30 oranında artış göstererek 7,2 milyar TL'ye yükselmiş bulunmaktadır.¹¹⁰

¹¹⁰ Mete Bumin, "Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Analizi:2002-2008", Maliye Finans Yazıları, Sayı.84, (Temmuz 2009), s.59.

Tablo 21 : Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Bulunan Bankaların Aktif Payları

Sayı	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mevduat Bankaları	89,6	91,1	93,5	93,8	94	93,3	93,2
- Kamu mevduat Bankaları	31,3	32,6	34,1	30,5	28,8	28,2	28,4
- Yerli Özel Mevduat Bankaları	55,2	55,8	56,1	58,2	53,3	50,6	50,5
- Yabancı Mevduat Bankaları	3,1	2,7	3,3	5,1	11,9	14,5	14,3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4,4	4,0	3,6	3,2	3,1	3,2	3,1
Katılım Bankaları	1,8	2,1	2,3	2,5	2,7	3,4	3,6
Fon Bankaları	4,2	2,8	0,6	0,5	0,2	0,1	0,1
Bankacılık Sektörü – Toplam	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Mete Bumin, BDDK, s.10

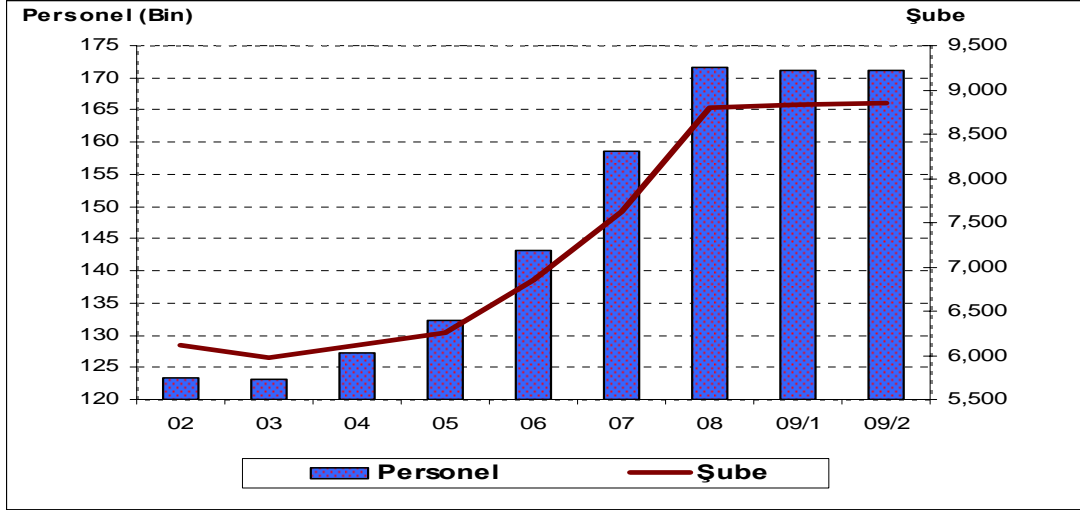
Mayıs 2002 yılında yapılan kapsamlı bankacılık yeniden yapılandırma programı neticesinde banka sayısında azalma yaşanmış ve fondaki bankaların yeniden yapılandırılması ve kamu bankalarının toplam aktif payını azaltılması önemli gelişmelerdir. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere kamu bankaları 2002 yılında toplam aktiflerin yüzde 31,3'ünü oluştururken 2008 yılında yüzde 28,4'e azalmıştır. Aynı dönemde 2008 yılına kadar olan sürede yüksek karlılık oranları açıklanmıştır. Mevduat banka aktiflerinin sektör payı 89,6'dan 93,2'ye yükselmiştir. Toplam bankacılık sektörü aktiflerinde en fazla paya mevduat bankaları sahiptir. Bunların içinde en önemli gelişme mevduat bankaların aktifleri içindeki yabancı payı 2002 yılında yüzde 3,1'lik kısmı oluştururken, 2008 yılında yüzde 14,3'e yükselmiştir. Fondaki bankaların aktif payı yüzde 4,2'den yüzde 0,1'e kadar gerilemiştir. Aynı dönemde özel finans kurumları Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların toplam aktifinde 2002 yılında yüzde 1,8'den, 2008 yılında 3,6'ya yükselmiştir. Yatırım ve kalkınma bankalarının bankacılık sektöründeki aktif payı yüzde 3,1 olduğunu nazara alırsak karşılaştırma anlamında ÖFK'ler aktiflerinde önemli artış sağlamıştır.

2002-2008 yıllarında yaşanan olumlu gelişmeler paralelinde şube ve personel sayısı da artış göstermiştir. Haziran 2009 yılında olumsuz finans piyasa koşullarına rağmen artış yavaşlamalı da olsa devam etmiştir. TBB'nin haziran verilerine bakıldığında bu daha iyi anlaşılır.

Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplam şube sayısı son bir yılda 677 adet, Ekim-Aralık 2008 dönemine göre ise 61 adet artarak 8.851'e yükselmiştir. 2008 yılsonuna göre şube sayısı kamusal sermayeli mevduat bankalarında

42, özel sermayeli mevduat bankalarında 19, kalkınma ve yatırım bankalarında ise 3 adet artarken, yabancı sermayeli mevduat bankalarında 3 adet azalmıştır.¹¹¹

Tablo 22 : Türk Bankacılık Sektörü Şube ve Personel Sayıları (2002-2009)

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 'Bankalarımız 2008' Dergisi.

Şube sayısında sınırlı da olsa artış görülmesine rağmen personel sayısı aynı performans gösterememiş ve Aralık 2008 yılında toplam 171.598 olan çalışan sayısı Haziran 2009 yılında 171.255'e gerilemiştir.

3.4.2.1. Mevduat Bankaları

Mevduat bankaları 30 Eylül 2009 tarihi itibarı ile Türk bankacılık sisteminin toplam aktiflerinin yüzde 96,6'lık kısmı ile sektör payı en fazla olan ve aynı zamanda kullanılan kredilerin de yüzde 95,5'lik kısmı ile sektör payı en yüksek olan bankalardır. Mevduat bankaları kamusal sermayeli, özel sermayeli, TMSF'ye devredilen ve yabancı sermayeli bankalar olarak dörde ayrılabilir. Türkiye'de kamusal sermayeli 3 banka, özel sermayeli 11 banka, TMSF'ye devredilen 1 banka ve yabancı sermayeli 17 banka faaliyet göstermektedir. Katılım Bankaları saymazsak toplam bankacılık sektörünün 45 bankasının 32 tanesi mevduat bankalarıdır.

¹¹¹ Türkiye Bankalar Birliği, "Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Sayıları Raporu Haziran 2009" İstanbul, 2009, s.2.

Bankacılık sektöründe katılım bankaları hariç sektörde 8.895 şubenin 8.848 tanesi ve bankacılık sektöründe çalışan 171.761 personelin 165.483'lik kısmı mevduat bankalarında yer almaktadır.¹¹²

3.4.2.1.1. Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları

Türk bankacılık sektöründe günümüzde 3 kamusal sermayeli banka faaliyet göstermektedir. Toplam bankacılık sektörü aktiflerinin yüzde 31,2'i, toplam mevduatların yüzde 36,9'u ve toplam sektör kredilerin yüzde 26,5'lik kısmı kamusal sermayeli bankalar tarafından sağlanmaktadır. Bankacılık sektörde kamusal sermayeli bankaların içinde en büyük olanı toplam aktiflerde yüzde 19,5'lik payı ile Ziraat Bankasıdır.

Tablo 23 : Türk Bankacılık Sisteminde Kamu Sermayeli Bankaların Grup ve Sektör Payları

30 Eylül 2009 (%)	Grup Payları*			Sektör Payları		
	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat
Kamusal Sermayeli mevduat Bankalar	32,3	27,8	36,9	31,2	26,5	36,9
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası	16,3	9,6	19,5	15,8	9,2	19,5
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	7,7	8,7	8,5	7,5	8,3	8,5
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	8,2	9,4	8,8	8,0	9,0	8,8

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği(<http://www.tbb.org.tr>)

*Mevduat Bankaları içindeki payı

Bankacılık sektöründe kamu kesiminin yüzdesi ne kadar düşük olursa serbest rekabet ve etkinlik açısından önemi büyüktür. Özel sektör payı Türkiye'de hem banka sayısı hem aktif yüzdesi bakımından daha fazladır. Yabancı bankalar saymayacak olsak bile özel sektör payı yüzde 50'den fazladır.

¹¹² Türkiye Bankalar Birliği, "Türkiye'de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Sayıları Raporu Haziran 2009" İstanbul, 2009, s.2

Tablo 24 : Aktif Büyüklüğüne Göre Türk Kamu Sermayeli Bankalarının Sıralaması

N.	Banka	Kuruluş Yılı	30 Eylül 2009								
			Toplam Aktifler (Milyon TL)	Toplam Krediler ve Alacaklar* (Milyon TL)	Toplam Mevduat (Milyon TL)	Toplam Özkaynaklar (Milyon TL)	Ödenmiş Sermaye (Milyon TL)	Net Dönem Kar/Zararı (Milyon TL)	Bilanço Dışı Hesaplar (Milyon TL)	Şube Sayısı	Personel Sayısı
1	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	1863	120.831	33.797	94.412	9.533	2.500	2.670	115.326	1.291	21.347
2	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	60.953	33.183	42.701	7.043	2.500	940	120.517	540	9.488
3	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	57.220	30.512	40.972	5.372	1.250	1.208	330.838	651	12.593

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği(<http://www.tbb.org.tr>)

Ziraat Bankası 120.831 milyon aktif büyüklüğü ile hem kamu bankalarında hem özel bankalarda birinci yerde durmaktadır. Ziraat bankasını, sırasıyla Vakıf bankası ve Halk bankası izlemektedir. Bankacılık sektöründe aktif büyüklüğe göre Vakıf bankası altıncı sırada ve Halk bankası ise yedinci sırada yer almaktadır.

3.4.2.1.2. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları

Özel sermayeli bankalar Türk bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklük, kredi hacmi ve mevduat büyüklüğü bakımından yüzde 50'nin üzerinde yer alarak en fazla payı alan kesimdir. Özel bankacılık ülke ekonomisinin en önemli sektörlerinden biridir. Serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi için özel bankaların yüzdesi ne kadar yüksek olursa buna bağlı olarak ekonomi büyüme gösterecektir.

Özel bankaların aktif büyüklüğü bakımından inceleyecek olursak özel sermayeli mevduat bankaları içinde toplam aktiflerden en fazla payı Türkiye İş Bankası yüzde 14,4 payla almaktadır. İş Bankasını sırasıyla yüzde 13,6 payla Garanti Bankası, yüzde 12,2 payla Akbank ve yüzde 8,7 payla Yapı ve Kredi Bankası yer almaktadır. Mevduat bankaları içinde özel sermayeli bankaların aktif büyüklük payı yüzde 53,3 olduğunu dikkate alırsak bu dört bankanın toplamı yüzde 49 ile özel sermayeli bankaların büyük bölümü 4 bankada yoğunlaştığını görüyoruz. Diğer 7 bankaya grup payından sadece yüzde 4'lük pay düşmektedir.

Tablo 25 : Türk Bankacılık Sisteminde Özel Sermayeli Bankaların Grup-Sektör Payları

30 Eylül 2009 (%)	Grup Payları*			Sektör Payları		
	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat
Özel Sermayeli Bankalar	53,3	54,6	50,3	51,5	52,2	50,3
Adabank A.Ş.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Akbank T.A.Ş.	12,2	11,2	11,1	11,8	10,7	11,1
Alternatif Bank A.Ş.	0,5	0,7	0,5	0,5	0,7	0,5
Anadolubank A.Ş.	0,5	0,7	0,5	0,5	0,7	0,5
Şekerbank T.A.Ş.	1,1	1,3	1,3	1,1	1,2	1,3
Tekstil Bankası A.Ş.	0,3	0,4	0,3	0,3	0,4	0,3
Turkish Bank A.Ş.	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1,8	2,3	1,8	1,8	2,2	1,8
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	13,6	14,3	12,0	13,2	13,6	12,0
Türkiye İş Bankası A.Ş.	14,4	13,1	14,3	13,9	12,5	14,3
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	8,7	10,6	8,5	8,4	10,1	8,5

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği(<http://www.tbb.org.tr>)

Dört büyük bankanın özel sermayeli bankaların içindeki yeri ayırır. Bu bankaların büyüğü İş Bankasının 30 Eylül 2009 tarihinde aktifleri 106.593 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. İş Bankasının toplam mevduatı 69.267 milyon TL ve piyasaya kullandırılan krediler 45.932 milyon TL olmakla birlikte dönem kar 1.804 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Aynı tarihte 1.081 şube faaliyet göstermekte ve bunlarda toplam 22.258 personel istihdam edilmektedir.

Aktif büyüklük bakımından özel bankalar içinde ikinci yerde yer alan Garanti Bankası 100.811 milyon TL aktif büyüklüğe sahip ve toplam mevduatları 58.111 milyon Türk Lirasıdır. Garanti bankasının toplam Kredileri 50.144 milyon TL ile en büyük hacme sahiptir ve aynı tarihte dönem karı 2.083 milyon TL olarak açıklanmıştır. Bankada toplam 16.834 kişi istihdam edilmekte ve 742 şubesiyle hizmet vermektedir.

Garanti Bankasını aktif büyüklük bakımından Akbank takip etmekte ve 30 Eylül 2009 tarihi itibarı ile toplam aktifleri 89.983 milyon TL'dir. Akbank'ın toplam kredileri 39.449 TL, toplam mevduatı 53.410 TL, ve dönem karı 2.026 TL olarak gerçekleşmiştir. 878 şubeye ulaşan Akbank'ta toplam 14.778 kişi istihdam edilmektedir.

Son olarak Yapı ve Kredi Bankasının toplam aktifleri 64.092 milyon TL, mevduatları 40.892 milyon TL, toplam kredileri 37.154 milyon TL ve dönem karı 1.200 TL olan banka yer almaktadır. Yapı ve Kredi Bankasında toplam 14.533 kişi istihdam edilmekte ve toplam şube sayısı 836'ya ulaşmıştır.

Dört büyük özel sermayeli bankayı sırasıyla aktif büyüklüğe göre Türk Ekonomi Bankası, Şekerbank, AnadoluBank, Alternatif Bank ve diğer bankalar takip etmektedir. Türkiye'de günümüzde toplam 11 özel sermayeli banka faaliyet göstermektedir.

Tablo 26 : Aktif Büyüklüğüne Göre Türk Özel Sermayeli Bankalarının Sıralaması

N.	30 Eylül 2009	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler (Milyon TL)	Toplam Krediler ve Alacaklar* (Milyon TL)	Toplam Mevduat (Milyon TL)	Toplam Özkaynaklar (Milyon TL)	Ödenmiş Sermaye (Milyon TL)	Net Dönem Karı/Zararı (Milyon TL)	Bilanço Dışı Hesaplar (Milyon TL)	Şube Sayısı	Personel Sayısı
	Banka										
1	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	106.593	45.932	69.267	12.515	3.080	1.804	224.018	1.081	22.258
2	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	100.811	50.144	58.111	12.366	4.200	2.083	376.463	742	16.834
3	Akbank T.A.Ş.	1948	89.983	39.449	53.410	13.435	3.000	2.026	158.726	878	14.778
4	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	64.092	37.154	40.892	8.107	4.347	1.200	153.684	836	14.533
5	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	13.437	8.132	8.713	1.634	1.100	187	150.552	334	5.910
6	Şekerbank T.A.Ş.	1953	8.500	4.582	6.176	1.226	500	130	65.480	256	3.854
7	Anadolubank A.Ş.	1996	3.991	2.444	2.369	613	410	102	9.818	84	1.775
8	Alternatif Bank A.Ş.	1992	3.470	2.537	2.379	437	300	62	8.583	46	1.004
9	Tekstil Bankası A.Ş.	1986	1.981	1.342	1.292	468	420	13	4.421	45	997
10	Turkish Bank A.Ş.	1982	853	214	421	152	80	3	1.278	25	290
11	Adabank A.Ş.	1985	51	0	7	43	80	1	17	1	48

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği(<http://www.tbb.org.tr>)

Özel sermayeli bankaların aktif yapısına baktığımızda dört bankada yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Toplam bankacılık sektöründe de durum farklı değildir. Ziraat Bankasından sonra bu dört banka gelmekte ve altıncı ve yedinci yeri sırasıyla gene kamu bankaları olan Vakıflar Bankası ve Halk Bankası almaktadır. Türk bankacılık sektörü dördü özel ve üçü kamu olmak üzere bu yedi bankada yoğunlaşmaktadır.

3.4.2.1.3. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar

2009 yılında Tasarruf ve Mevduat Sigorta fonuna devredilen bir adet banka vardır. Birleşik Fon Bankası toplam bankacılık aktifleri içinde yüzde 0,1'lik rakamla bankacılık sektörünü etkileyecek kadar küçüktür. 2000 ve 2001 yıllarında kriz etkisiyle TMSF'ye devredilen bankalar rakamsal olarak daha fazla yer tutmaktaydılar.

Günümüzde TMSF bünyesindeki tek banka olan Birleşik Fon Bankası faaliyet göstermektedir. Bayındır Bank A.Ş. 'nin Ticari Unvanı; 5411 Sayılı Bankacılık Kanununun 109. maddesi hükmü çerçevesinde, Fon Kurulu'nun 07.12.2005 tarih ve 515 sayılı kararı uyarınca Birleşik Fon Bankası A.Ş. olarak değiştirilmiş ve bu husus T.C. İstanbul Ticaret Sicili'nde 14.12.2005 tarihinde tescil edilmiştir.¹¹³

1998 yılı sonu itibari ile 2 olan TMSF bünyesindeki banka sayısı, 1999 yılında 8'e, 2000 yılı sonunda ise 11'e çıkmıştır. Fon kapsamındaki bankalardan 4'ü (Egebank, Yurtbank, Yaşarbank ve Bank Kapital) 26 Ocak 2001 tarihinde Sümerbank bünyesinde birleştirmiştir. 2001 Şubat ve Mart aylarında iki banka (Ulusal Bank ve İktisat Bankası) fon bünyesine alınmış, Ulusal Bank Sümerbank bünyesinde birleştirilmiştir. 9 Ağustos 2001 yılında Sümerbank Oyak banka satılmıştır. İnterbank, Esbank ve Etibank 2001 yılı haziran ayında Etibank bünyesinde birleştirilmiştir ve aynı ay içinde Bank Ekspres Tekfen Grubuna satılmıştır. Demirbank dışındaki bankaların yönetimi ortak yönetim çatısı altında toplanmıştır. Demirbank daha sonra HSBS'ye satılmıştır. EGS bank ile Bayındırlık bank birleştirilmiştir. İktisat Bankası 2001 yılının aralık ayında faaliyet izni iptal edilmiştir.¹¹⁴

---

¹¹³ Türkiye Bankalar Birliği, "Bankalarımız 2008", Yayın no:264, İstanbul, Mayıs 2009, s.104.

¹¹⁴ Burcu Gediz, "Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Çözüm Önerileri", Celal Bayar Ün. İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, (2002), Manisa, Cilt.9, Sayı 1-2, s.57.

Tablo 27 : Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Sürecinde Banka Birleşmeleri (2001)

Hedef Banka	Açıklama	Tarih
Egebank, Yaşarbank Yurtbank, Bank Kapital	Sünerbank ile birleştirilmiştir.	Ocak 2001
Ulusal Bank	Sünerbank ile birleştirilmiştir.	Nisan 2001
Esbank ve İnterbank	Etibank ile birleştirilmiştir.	Haz. 2001
Bank Ekspres	Tefken Grubu'na satılmıştır.	Haz. 2001
Demirbank	HSCB Bank Plc. satın almıştır.	Eylül 2001
Emlak Bankası	T.C.Ziraat Bankası'na devredilmiş.	Tem. 2001
Birleşik Türk Körfez Bank	Osmanlı Bankasına devredilmiştir.	Ağt. 2001
Sünerbank	Oyak Bank satın almıştır.	Ekim 2001
Garanti Bankası ve Osmanlı Bankası	Garanti Bankası adı altında birleştirilmiştir	Ekim 2001
Morgan Guaranty ve Chase Manhattan	JP. Morgan Chase Bank adı altında birleştirilmiştir.	Kasım 2001

Kaynak: Niyazi Erdoğan, (2002), a.g.e., s.136

Yukarıdaki tabloda 2001 yılında bankacılık sektörü yeniden yapılandırma sürecinde banka birleşmelerinin büyük çoğunluğunu TMSF bünyesindeki bankalar oluşturmaktadır. Yeniden yapılandırma sürecinde banka birleşmeleri etkili bir yöntemlerin biridir. Ancak, farklı rekabet avantajına sahip bankaların birleşmeleri her zaman etkin sonuçlar vermeyebilir. Bazı durumlarda banka birleşmeleri kapatmaları önlemek amacıyla yapılmakta ve böyle durumlarda otoriteler banka birleşmelerini zorlamaktadır. Ancak, bu tür birleşmeler bankacılık sektöründe istikrarı sağlayamamakta, birleşecek sağlam bankanın da mali durumunu bozabilmektedir TMSF bünyesindeki bankaların satılmasına ilişkin girişimlere başlanmış, bazılarının şube sayıları azaltılmış, personel sayıları yeniden düzenlenmiş ve bazı bankalar ise, satış öncesi birleştirilmiştir. Buna Sünerbank bünyesinde 4 bankanın birleştirilerek daha sonra Oyak Bank tarafından satın alınması güzel bir örnektir.¹¹⁵

Yıllar itibarı ile fondaki banka sayısı 1999 yılında 8'e, 2000 yılında 11'e çıkmış ve 2001 yılında yapılan düzenlemeler ile 6'ya düşmüştür. 2002 ve 2003 yıllarında fon bünyesinde 2 banka ve 2004'ten günümüze TMSF bünyesinde 1 banka vardır. Bu bankalar 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nun 14. maddesine istinaden fona devredilmişlerdir.

¹¹⁵ Oğuz Yıldırım, "Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma ve Düzenlemelerin Türkiye Ekonomisine Etkileri", Anadolu Ün. İktisadi Programlar Bölümü, http://sites.google.com/site/paribustr/o_yildirim5.doc (23.01.2009) s.10.

3.4.2.1.4. Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları

Yabancı sermayeli mevduat bankaları toplam bankacılık sektörünün içinde 30 Eylül 2009 tarihi itibarı ile yüzde 13,8 aktif paya, yüzde 16,8 kredi payına ve yüzde 12,8 mevduat payına sahiptir. Türkiye’de toplam 17 adet yabancı sermayeli mevduat bankası faaliyet göstermektedir. Yabancı banka sayısı fazla olmasına karşın bankacılık aktiflerin toplamı yüzde 13,8 olması ancak İş Bankasının aktiflerine denk gelmektedir. Yabancı sermayeli bankalar bankacılık sektörde yüzde 13 ve 14 civarında paya sahiptir.

Tablo 28 : Aktif Büyüklüğüne Göre Yabancı Sermayeli Bankalarının Sıralaması

N.	30 Eylül 2009	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler (Milyon TL)	Toplam Krediler ve Alacaklar* (Milyon TL)	Toplam Mevduat (Milyon TL)	Toplam Özkaynaklar (Milyon TL)	Ödenmiş Sermaye (Milyon TL)	Net Dönem Kar/Zararı (Milyon TL)	Bilanço Dışı Hesaplar (Milyon TL)	Şube Sayısı	Personel Sayısı
	Banka										
1	Finans Bank A.Ş.	1987	27.123	16.326	16.002	3.608	1.575	624	62.135	461	10.017
2	Denizbank A.Ş.	1997	21.028	13.531	11.664	2.543	716	420	83.754	421	7.479
3	ING Bank A.Ş.	1984	15.980	10.721	9.798	1.900	1.601	173	105.151	359	6.060
4	HSBC Bank A.Ş.	1990	13.870	8.649	8.915	2.484	652	224	27.668	334	6.665
5	Fortis Bank A.Ş.	1964	11.385	6.803	5.951	1.910	1.050	96	28.483	298	5.095
6	Citibank A.Ş.	1980	5.235	2.178	4.124	834	34	58	35.090	45	1.892
7	Eurobank Tekfen A.Ş.	1992	3.678	1.229	1.880	440	380	23	12.955	42	698
8	Deutsche Bank A.Ş.	1988	1.710	155	732	411	135	104	21.035	1	90
9	ABN AMRO Bank N.V.	1921	1.206	167	736	354	108	63	9.886	8	167
10	Turkland Bank A.Ş.	1991	983	645	654	229	170	15	4.423	25	462
11	Millennium Bank A.Ş.	1984	973	721	789	133	203	-14	8.649	18	308
12	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	813	311	162	276	240	19	1.908	3	184
13	Société Générale (SA)	1989	660	142	100	29	68	-10	1.257	16	237
14	Bank Mellat	1982	423	218	168	69	54	14	67	3	49
15	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984	357	0	171	171	100	23	2.530	1	48
16	WestLB AG	1985	282	43	75	154	54	29	357	1	42
17	Habib Bank Limited	1983	140	23	80	39	30	3	115	1	16

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği(<http://www.tbb.org.tr>)

Yabancı sermayeli bankalar küreselleşmenin doğal sonucu bütün dünyada ulusal bankalar ile birlikte ulusal bankaların ile birlikte bankacılık sisteminde payını

günümüzde arttırmaktadır. Bankacılık sisteminde yabancılaşmanın sonuçları hakkında farklı görüşler mevcut olmakla birlikte olası faydalar;¹¹⁶

- Yeni teknolojilerin ve bankacılık ürünlerinin sektöre girmesi,
- Güçlü bir sermaye yapısına ve güvene sahip bankaların girişiyle sektörün güçlenmesi,
- Sektörde rekabetin ve etkinliğin artması,
- Uluslararası finans çevrelerinden fon bulma imkanlarının genişlemesi,
- İleri uzmanlık birikimlerinden yararlanılması,
- Yabancı sermaye girişi.

Muhtemel sakıncalar;

- Yabancı bankaların finansal kriz dönemlerinde işlerini bırakıp gitmeleri (cut and run),
- Ölçek avantajlarını kullanarak daha kaliteli müşterilere yönelmeleri (cherry pick),
- Ulusal ekonominin küçük ölçekli işletmelerine kredi açmakta isteksiz davranmaları,
- Kriz dönemlerinde kredi arzını sınırlamaları.

3.4.2.2. Kalkınma Ve Yatırım Bankaları

Türkiye’de 30 Eylül 2009 tarihi itibarı ile toplam 13 adet yatırım ve kalkınma bankası ve bunların 47 adet şubesi faaliyet göstermekte ve toplam 5278 kişi istihdam edilmektedir. Toplam bankacılık sektörünün aktiflerinin içindeki kalkınma ve yatırım bankalarının payı yüzde 3,4 ve toplam krediler içindeki payı ise yüzde 4,5’tir. Kalkınma

---

¹¹⁶ Türk Bankacılık sektörünün yapısal analizi-3, s.2.

ve yatırım bankalarının aktifleri 3 büyük bankada toplanmakta ve aktiflerin yüzde 80'i bu bankalarda yoğunlaşmaktadır. Sırasıyla kalkınma ve yatırım bankaları içinde İller Bankası yüzde 30,6 aktif payı, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası yüzde 25,8 aktif payı ve Türk Eximbank yüzde 23,3 aktif payı kendi içine almaktadır. Görüldüğü gibi Türkiye'deki kalkınma ve yatırım bankalarının yüzde sekseni 3 büyük bankada yoğunlaşmaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları tarafından kullanılan krediler de bu 3 büyük bankada sırasıyla iller bankası yüzde 36,6'lık payı, Türkiye Sınai ve yatırım Bankası yüzde 21,9'luk payı ve Türk Eximbank 27,6'lık payı kapsamaktadırlar ve toplamda kalkınma ve yatırım bankalarının toplam kredilerinin yüzde 86'sını kapsamaktadırlar.

Tablo 29 : Aktif Büyüklüğüne Göre Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Sıralaması

N.	30 Eylül 2009	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler (Milyon TL)	Toplam Krediler ve Alacaklar* (Milyon TL)	Toplam Mevduat (Milyon TL)	Toplam Özkaynaklar (Milyon TL)	Ödenmiş Sermaye (Milyon TL)	Net Dönem Kar/Zararı (Milyon TL)	Bilanço Dışı Hesaplar (Milyon TL)	Şube Sayısı	Personel Sayısı
	Banka										
1	İller Bankası	1933	7.878	6.023	5.894	4.411	293	3.895	19	3.040	1
2	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	6.654	3.608	996	600	133	18.333	4	314	2
3	Türk Eximbank	1987	5.995	4.541	3.410	1.750	294	2.669	2	356	3
4	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1999	1.500	1.064	448	337	30	6.791	6	255	4
5	İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	1.453	5	275	60	33	5.163.496	1	198	5
6	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	1975	1.192	756	497	160	21	7.264	2	735	6
7	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	1999	353	198	173	155	11	644	5	219	7
8	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	1992	295	0	44	50	4	778	1	34	8
9	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	1999	170	105	54	45	2	318	3	46	9
10	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	89	67	66	50	4	1.575	1	27	10
11	Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998	86	73	79	60	5	263	1	19	11
12	Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	59	0	51	40	8	464	1	19	12
13	Taib Yatırım Bank A.Ş.	1987	28	0	17	27	-2	20	1	16	13

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği(<http://www.tbb.org.tr>)

1950'li yıllardan günümüze kadar olan dönem ele alındığında, kalkınma çabaları içinde yatırımların finansmanının önemli bir sorun olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu soruna çözüm olarak ihtisaslaşmış mali kurumlar gerekmektedir. Altında birçok

ayrıntılı sebebi sıralayabileceğimiz ana etken buydu. Ülkemizde kalkınma ve yatırım bankacılığının geçmişi 1950 yılına kadar uzanmaktadır. Ticari bankalar ortaklığı ile birlikte kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası faaliyet gösteren ilk kalkınma bankasıdır. Özel sanayi sektörünün kurulup gelişmesi için mali ve teknik yardım olanakları sağlamak ve Uluslararası Finans Kurumu (IFC) ve dünya bankası kredilerinin dağıtımını üstlenmek üzere kurulmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında öngörülen ilkeler doğrultusunda ekonominin ihtiyaçlarını karşılayacak, orta ve uzun vadeli krediler sağlayacak, kalkınma ve yatırım bankaları kurulmuştur. 1963 yılında Sanayi Yatırım Kredi Bankası kuruldu. 1964 yılında KİT'lerin orta vadeli kredi ihtiyacını karşılamak üzere Devlet Yatırım Bankası kuruldu. 1987 yılında Türkiye İhracat ve Kredi Bankası (EXIMBANK) olarak yeniden düzenlendi. Bu şekliyle İhtisas Bankası şekline dönüştürülmüştür. 1975 yılında Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) kuruldu. 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. adını aldı. Ayrıca 1933 yılında Belediyeler Bankası olarak kurulan kurum 1945 yılında İller Bankası adını almıştır. Bu banka bir kalkınma bankasından çok yerel yönetimleri finanse eden özel bir ihtisas bankası niteliği taşımaktadır.¹¹⁷

Kalkınma bankaları görüldüğü gibi devlet tarafından veya devlet destekli kurulmuştur. Kalkınma bankalarının birinci amacı kar değildir. Gelişmiş ekonomilerde yatırım bankaları yatırımların finansmanında önemli yere sahiptir. Yatırımların finansmanında kullanılan fonlar öz kaynaklardan veya yönetimi kendilerine bırakılan fonlardan ya da yurtdışından temin edilmektedir. Özel sektöre ait olsalar bile faaliyetleri ağırlıklı olarak ülkenin kalkınma politikasına göre şekillenmektedir. Yatırım bankaları ise genellikle özel sektör tarafından kurulmaktadır. Yatırımları yurt içi veya yurt dışı mali piyasalardan temin edilen fonlarla finanse etmektedirler. Aynı zamanda serbest piyasa ekonomisinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek mali hizmetler vermektedirler.¹¹⁸

Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde yatırım bankaları ile kalkınma bankaları da birlikte söz edilmekte ve ülke refah düzeyinin yükseltilmesi için kalkınma

---

¹¹⁷Yatırım Bankacılığının Kurumsal Çerçevesi, www.foruz.org/akademi/ekonomi/5.doc (11.11.2009)

¹¹⁸Yatırım Bankacılığının Kurumsal Çerçevesi, www.foruz.org/akademi/ekonomi/5.doc (11.11.2009)

bankaları ihtiyaç olan fonları temin etmede önemli rol üstlenmekte ve kalkınma amaçlı yatırımları finanse etmektedir.

3.4.2.3. Katılım Bankaları (Özel Finans Kurumları)

Katılım Bankaları bir diğer ifade ile faizsiz bankacılık olarak kendilerini tanıtmalarını referans alacak olursak bazı gerekçelerden dolayı faize alternatif sistem olarak ifade edilebilir. Katılım Bankaları faize alternatif kar ortaklığı prensibini getirerek faizin ekonomi üzerindeki baskılarını ve yüksek maliyetini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Katılım Bankaları İslam coğrafyasında ortaya çıkmış ve dünyada hızla artmaktadır. Toplam bankacılık sektöründe günümüzde para piyasalarını etkileyebilecek veya yönlendirecek güçte değildir. Dünya toplam 75 ülkede 300 civarında olup 250 milyar ile 550 milyar arasında ABD dolarını yönetmektedirler. Katılım Bankaları, dini kaygılardan dolayı bankalardan uzak duran Müslüman ülkelerde ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü halkın elindeki tasarruf bankalar yerine altın, döviz, gayrimenkul veya yastık altı nakit ulusal para olarak tutulmuş ve ekonomiye geri kazandırılmadığından, bu ülkeler kalkınma için ihtiyaç duyulan sermayeden mahrum kalmışlardır. İslam ülkelerinde halkta yeterli tasarruf olmasına rağmen ihtiyaç duyulan sermayeyi dış borç ile karşılanmıştır. Halkın elinde bulunan ve özellikle dini kaygılarla banka sistemine gitmeyen büyük miktardaki tasarrufların ülke ekonomisine geri kazandırmak için kurulmuştur.

Katılım Bankalarını diğer bankalardan ayıran temel özelliği faizsiz bankacılık hizmetleri sunmasıdır. Faizsiz bankacılık parasal işlemlerle mal ve hizmet hareketlerinin birbirine sıkı sıkıya bağlandığı, her para hareketinin mutlaka bir mal veya hizmete karşılık geldiği; gelirin ise, kar ve zarar ortaklığı esasına göre bölüştüğü bir sistem olarak tanımlamak mümkündür. Katılım Bankalarının dayandığı ve diğer bankalardan ayıran temel esasları şunlardır¹¹⁹:

- Katılım Bankalarının İslami prensiplere sıkı sıkıya bağlı oluşları,

---

¹¹⁹ İsmail Özsoy, “Türkiye’de Katılım Bankacılığı”, Türkiye Katılım Bankalar Birliği, (25 Ocak 2009), İstanbul, s.12.

- Katılım Bankalarının parayı bir meta olarak değil, bir mübadele aracı ve değer ölçüsü olarak kabul etmeleri,
- Faiz yerine kar ortaklığı prensibini kabul etmeleri,
- Üretim alanına geçerek kar elde etmeye çalışmaları,
- Ekonomik kalkınmayı sosyal kalkınmaya bağlı kılmaları.

Türkiye’de faizsiz bankacılık 1985 yılından itibaren gelişmeye başlamış. Aynı yıl ilk faaliyete geçen katılım bankaları Albaraka Türk ve Faysal Finans olmuştur. 1989 yılında Kuveyt Türk, 1990 yılında Anadolu Finans, 1995 yılında İhlas Finans ve 1996 yılında Asya Finans sırasıyla kurulmuştur. 2001 yılında İhlas Finans faaliyetlerini durdurmuştur. Faysal Finans el değiştirmesi ile Family Finans adını almış, daha sonra Anadolu Finans ile birleşerek günümüzdeki Türkiye Finans’a dönüşmüştür.

Aralık 2009 yılında Türkiye’de toplan 4 tane katılım bankası faaliyet göstermektedir. 2006 yılında Katılım Bankaları statüsünü almışlardır. Bu tarihten önce özel finans kurumları olarak faaliyet göstermekteydiler. Günümüzde faaliyet gösteren bankalar; Albaraka Türk Katılım Bankası, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası ve Asya Katılım Bankasıdır.

Bu dört banka Türkiye Katılım Bankalar Birliğine (TKBB) üyedir. Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankaları Katılım Bankaları Birliğine üye olmak, Birlik Statü hükümlerine uymak ve Birliğin yetkili organlarının alacağı kararları uygulamak zorundadırlar. Bankacılık Kanunu gereğince kurulmuş tüzel kişiliğe haiz kamu kurumu niteliğinde bir meslek kuruluşudur. TKBB’nin esas amacı serbest piyasa ekonomisi ve tam rekabet ilkeleri çerçevesinde, bankacılık düzenleme, ilke ve kuralları doğrultusunda katılım bankalarının hak ve menfaatlerini savunmaktır.¹²⁰

Şube ve personel bakımından katılım bankaları önemli mesafe kat etmiştir. Özellikle 2005 yılından sonra günümüze kadar olan süreçte şubeleşmede ve personel istihdam bakımından daha önceki yıllardaki rakamlara eşdeğerdir. Yukarıdaki tablodan

¹²⁰ Türkiye Katılım Bankalar Birliği,
http://www.tkbb.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=51&Itemid=78 (10.12.2009)

da anlaşılacağı gibi şube ve personel sayısındaki artışı inceleyecek olursak 1985 yılında tek banka, tek şube ve 48 kişilik personel ile başlayan katılım bankaları 2009 yılının üçüncü çeyreğinde toplam 550 şube ve 11494 personel ile faaliyet göstermektedirler.

Tablo 30 : 1985-2009 Yılları Arasında Katılım Bankaları Şube ve Personel Bilgileri

Yıllar	Albaraka		Anadolu		Bank Asya		Family		İhlas(1)		Kuveyt		T. Finans(2)		Toplam	
	Şube	pers.	Şube	pers.	Şube	Pers.	Şube	Pers.	şube	Pers.	şube	pers.	Şube	pers.	Şube	pers.
1985	1	48	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	48
1987	2	116	-	-	-	-	3	132	-	-	-	-	-	-	5	248
1989	7	197	-	-	-	-	7	228	-	-	2	77	-	-	16	502
1991	10	347	1	43	-	-	10	298	-	-	4	125	-	-	25	813
1993	13	445	9	196	-	-	11	336	-	-	9	236	-	-	42	1213
1995	15	424	9	230	-	-	12	325	11	257	9	278	-	-	56	1514
1996	17	457	9	279	1	122	12	303	25	476	11	330	-	-	75	1967
1997	22	492	16	350	13	284	12	295	35	603	16	407	-	-	114	2431
1999	22	514	16	341	16	345	12	293	35	796	16	383	-	-	117	2672
2001	22	403	27	396	25	486	12	234	-	-	29	445	-	-	115	1964
2003	27	545	35	581	43	993	43	738	-	-	40	647	-	-	188	3504
2005	43	909	53	932	71	1798	54	856	-	-	69	1254	-	-	290	5749
2006	63	1156	-	-	91	2372	-	-	-	-	79	1386	122	2200	355	7114
2007	80	1481	-	-	118	3329	-	-	-	-	87	1794	137	2611	422	9215
2008	100	1796	-	-	143	3806	-	-	-	-	113	2245	174	3185	530	11032
2009/3.ç	100	1903	-	-	152	3917	-	-	-	-	120	2400	178	3274	550	11494

Kaynak: TKBB (1) BDDK tarafından 2000 yılından itibaren faaliyetlerine son verilmiştir. (2) 2005 yılı

sonunda Anadolu Finans ve Family Finans'ın birleşmesiyle doğmuş, hesaplama 2006 itibaren geçilmiştir.

Katılım Bankaları halka açılmada da önemli atılımlar sergilemiş ve 4 katılım bankasından ikisi halka açılmıştır. Önce Bank Asya 2005'te yüzde 23'lük kısmını halka arz etmiş, sonra bu oran yüzde 44,95'e yükselmiştir. İkinci olarak Al Baraka Türk 2007'deki halka arzında yüzde 20'lik kısmını halka açmıştır. Kuveyt Türk ise halka arz hazırlıklarını yürütmektedir. Sermayesinin % 60'ı Körfez kaynaklı olan Türkiye Finans ise bu konuda şimdilik bir çalışma yapmamaktadır.¹²¹

¹²¹ Özsoy, s.16.

Katılım bankalarının toplam bankacılık sektöründeki 2008 sonu itibariyle aktif payı yüzde 3.7, fon kullandırmada yüzde 5.1, mevduatta yüzde 4.2 seviyelerindedir. Katılım bankacılığının Haziran 2008 itibariyle aktif büyüklüğü 23,2 milyar YTL, öz varlıklar 3,1 milyar YTL, kullandırılan fonlar 18,2 milyar YTL olmuştur. Sektörde en fazla pay 7 milyar 868 milyon YTL'lik aktif büyüklük ile ilk halka açılan Bank Asya'ya ait bulunmaktadır. İkinci sırayı 6 milyar 250 milyon 086 bin YTL ile Türkiye Finans, üçüncü sırayı 4 milyar 858 milyon 169 bin YTL ile Kuveyt Türk ve son olarak 4 milyar 255 milyon 003 bin YTL ile Albaraka Türk izlemektedir. 2008'in ilk yarısında şube sayısı en fazla olan banka 157 ile Türkiye Finans, personel sayısı en fazla olan banka ise 3.571 ile Bank Asya olmuştur. Katılım bankaları arasında en çok kredi kartına sahip Bank Asya, Haziran 2008 sonuçlarına göre bir milyon sınırını aşmış ve piyasadan aldığı pay yüzde 2.5 seviyesine yükselmiştir. Halen 150 bin civarında kredi kartı bulunan Türkiye Finans yeni bir kart çıkarma çalışmalarını sürdürmektedir.¹²²

---

¹²² Özsoy, s.17.

4. TÜRKİYE VE ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ KARŞILAŞTIRMALI GENEL GÖSTERGELER İLE BANKACILIK SİSTEMİNİN ANALİZİ.

4.1. GSYİH

Bankacılık sektörüne ait rakamsal büyüklükleri kıyaslama anlamında ülkelerin GSYİH'sının bilinmesi önemlidir. GSYİH içinde bankacılık sektörünün büyüklüğü, toplam mevduat ve kredi gibi kriterlerin GSYİH'ya kıyaslama ile ülke bankacılık sistemi ile alakalı analiz yapmada ülkelerin GSYİH'sı referans alınmaktadır. İncelememizde Türkiye ve Orta Asya Türk cumhuriyetlerinin GSYİH rakamlarına baktığımızda ölçek olarak önemli fark göze çarpmaktadır.

GSYİH'daki gelişim ekonomik istikrarın değerlendirilmesinde kullanılması, devamlı ve sürdürülebilir büyüme göstermesi, ekonomik istikrar ve bankacılık sektörü açısından son derece önemlidir. GSYİH büyüme oranları bankaların hedeflerini belirlemeleri açısından da büyük önem taşımaktadır. GSYİH'nın yüksek olması kişi başı tasarruf hacmi açısından da önemlidir.¹²³

Tablo 31 : Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine İlişkin GSYİH Bilgileri

ÜLKE	Para Birimi	Yıllar							
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TÜRKİYE	Milyar TL	240,2	350,5	454,8	559,0	648,9	758,4	853,2	950,1
	Milyar USD	196,0	232,5	303,0	392,2	483,0	530,9	654,6	731,7
TÜRKMENİSTAN	Milyar TMM	36.051,6	45.240,0	59.404,8	72.706,4	91.863,2	113.073,6	136.244,0	247.152,0
	Milyar USD	3,7	4,5	5,9	7,0	8,3	10,4	12,7	19,0
KAZAKİSTAN	Milyar KZT	3.250,6	3.776,3	4.612,0	5.870,1	7.591,0	10.214,0	12.850,0	15.907,0
	Milyar USD	22,2	24,6	30,8	43,2	57,1	81,0	104,8	132,2
KIRGIZİSTAN	Milyon KGS	73.883,3	75.366,7	83.871,6	94.350,7	100.899,2	113.800,1	141.897,7	185.013,6
	Milyar USD	1,5	1,6	1,9	2,2	2,5	2,8	3,8	5,1
AZERBAYCAN	Milyon AZM	5.315,6	6.062,5	7.146,5	8.530,2	12.522,5	18.746,0	26.884,0	38.005,7
	Milyar USD	5,7	6,2	7,3	8,7	13,2	21,0	31,3	46,3
ÖZBEKİSTAN	Milyar UZS	4.925,0	7.450,0	9.837,8	12.261,0	15.923,4	20.759,3	28.186,2	36.839,4
	Milyar USD	7,6	8,4	9,9	12,3	14,9	17,0	22,3	27,9

Kaynak: EBRD, World Development Indicators database, April 2009

Orta Asya Türk cumhuriyetleri içinde en yüksek GSYİH'ya sahip olan ülke 132 milyar ABD doları ile Kazakistan'dır. Türkiye ile karşılaştıracak olursak Türk

¹²³ Şakar, s.358

cumhuriyetlerinin GSYİH'sı ölçek olarak çok küçüktür. 2008 yılında sırasıyla GSYİH, Türkiye'de 732 milyar dolar, Kazakistan'da 132 milyar dolar, Azerbaycan'da 46 milyar dolar, Özbekistan'da 28 milyar dolar, Türkmenistan'da 19 milyar dolar ve Kırgızistan'da 5 milyar olarak gerçekleşmiştir. Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere rakamsal olarak Kazakistan'ı saymayacak olursak rakamlar Türkiye'ye göre çok düşüktür. Burada ülkelerin nüfus rakamlarının da önemli olduğunu düşünüyorum. Nüfus bakımından 2008 yılı Dünya Bankası verilerine göre Türkiye 73,91 milyon, Özbekistan 27,31 milyon, Kazakistan 15,67 milyon, Azerbaycan 8,68 milyon, Kırgızistan 5,28 milyon ve Türkmenistan 5,03 milyon kişi olarak takip etmekteydi. Burada en fazla nüfusa sahip Özbekistan'ın hem Kazakistan'dan hem Azerbaycan'dan sonra gelmesi ve hemen-hemen aynı nüfusa sahip Türkmenistan'ın Kırgızistan'a göre beş kat büyük olması bağımsızlıktan sonra GSYİH'nin gelişimi bakımından manidardır.

Tablo 32 : Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri GSYİH'nin Yıllık Yüzde Değişim

Ülke	Yıllar							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
AZERBAYCAN	10	11	11	10	26	34	25	11
KAZAKİSTAN	14	10	9	10	10	11	9	3
KIRGIZİSTAN	5	-0	7	7	-0	3	8	8
TÜRKİYE	-6	6	5	9	8	7	5	4
TÜRKMENİSTAN	20	16	17	17	13	11	12	10
ÖZBEKİSTAN	4	4	4	8	7	7	10	9

Kaynak: *World Development Indicators database, April 2009*

Büyüme bakımından Orta Asya'da en istikrarlı olanı Türkmenistan'dır. Ortalama olarak yüzde 10 üzerinde istikrarlı grafik izlemiştir. Kırgızistan izlediği liberal politikalar ve IMF desteğine rağmen büyüme rakamları siyasi istikrarsızlıkların da etkisiyle inişli çıkışlı seyir izlemiştir. Türk cumhuriyetleri içinde en yüksek performansı 2006 yılında yüzde 34 büyüme ile Azerbaycan göstermiştir.

4.2. Döviz Kurları

Ülke ekonomilerini karşılaştırma yapabilmemiz için aynı kuru kullanmak her zaman avantajlıdır. Çünkü değerlendirme yapılan ülkeler ekonomik verileri ulusal parada açıklamaktadırlar. Birden fazla ülkelerin ulusal parada açıkladıkları bankacılık

verilerini karşılaştırmak için bir para birimine indirgeyerek incelemek kabul gören önemli bir yöntemdir. Bu yüzden referans döviz kuru olarak ABD dolarının yıllık ortalama değerleri kullanılacaktır.

Tablo 33 : Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye’de Dolar Kur Fiyatları

ÜLKE	Ulusal Para/ABD Doları	Yıllar							
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TÜRKİYE	<i>Yılsonu TL/USD</i>	1,45	1,64	1,40	1,34	1,35	1,41	1,16	1,54
	<i>Yıllık ortalama TL/USD</i>	1,23	1,51	1,50	1,43	1,34	1,43	1,30	1,30
TÜRKMENİSTAN	<i>Yılsonu TMM/USD</i>	10.060,00	10.150,00	10.390,00	10.540,00	10.870,00	10.690,00	10.690,00	14.250,00
	<i>Yıllık ortalama TMM/USD</i>	9.827,92	10.097,50	10.033,54	10.375,00	11.015,21	10.881,88	10.690,00	13.041,46
KAZAKİSTAN	<i>Yılsonu KZT/USD</i>	150,20	155,60	144,22	130,00	133,98	127,00	120,70	120,80
	<i>Yıllık ortalama KZT/USD</i>	146,74	153,28	149,58	136,04	132,88	126,09	122,56	120,30
KIRGIZİSTAN	<i>Yılsonu KGS/USD</i>	47,72	46,10	44,19	41,63	41,30	38,12	35,50	39,42
	<i>Yıllık ortalama KGS/USD</i>	48,28	46,94	43,65	42,64	41,01	40,19	37,32	36,57
AZERBAJYAN	<i>Yılsonu AZM/USD</i>	0,96	0,98	0,98	0,98	0,92	0,87	0,85	0,80
	<i>Yıllık ortalama AZM/USD</i>	0,93	0,97	0,98	0,98	0,95	0,89	0,86	0,82
ÖZBEKİSTAN	<i>Yılsonu UZS/USD</i>	937,60	1.068,26	979,00	1.056,57	1.180,00	1.240,00	1.290,00	1.388,51
	<i>Yıllık ortalama UZS/USD</i>	646,27	885,04	995,54	999,18	1.072,26	1.219,83	1.263,72	1.320,20

Kaynak: EBRD

Ocak 2006 yılından itibaren Azerbaycan ‘Denominasya fermanı’ ile yeni para birimi piyasa sürdü ve yeni bir banknotlar, eski 5000 manata denk gelmektedir. Çalışmada kullanılan rakamlar yeni para birimine göre ayarlanmıştır. Aynı uygulama Türkmenistan 2008 yılından itibaren uygulamaya başlamış yalnız 2008 yılında eski ve yeni banknotlar kullanıldığından eski para birimi ile açıklanacaktır. Türkmenistan’a ait rakamlar çalışmamda yeni manata göre ayarlanmamıştır. Eski manatta 5000 manat yeni 1 manata denk gelmektedir. Türkmenistan’da piyasada oluşan (21500manat) ve resmi kur (5200 manat) arasındaki fark 2008 yılında kapatılmış ve eski para birimine göre 14250 manat yeni manatta ise 2,85’tir. Mayıs 2008 yılından önce iki kur olduğundan dolayı EBRD’nin Türkmenistan için hesapladığı yıllık ortalama kur kullanılacaktır.

4.3. Banka Sayıları

Banka sayısı ülke bankacılık sisteminin hakkında önemli fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Sözü geçen ülkelerin hepsinde 2000 yılından önce banka sayısında önemli artışlar görülmüş, aynı yıldan sonra ise banka sayısında önemli bir azalma dönemine girmiştir. 2000 yılından sonraki süreçte satın alma ve birleşmeler ile banka

yapıları güçlü hale getirilmeye ve karlılık artırılmaya çalışılmıştır. Ülkelerin bankacılık sisteminde yapılan köklü yeniden yapılandırma ile bankaların mali bünyesi güçlendirmeye çalışılmış ve piyasada rekabet gücü olmayan bankalar faaliyetleri durdurulmuştur. Orta Asya ve Türkiye bankacılık sektöründe rekabetin artması sonucu bankalar arası birleşme ve devralmalar artmıştır.

2009'da Katılım Bankaları dahil Türkiye'de 49 banka faaliyet göstermektedir. Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde 2008 yılı aralık sonu itibarı ile en fazla banka sayısı Azerbaycan 46 banka ile ilk sırada gelmekte ve Kazakistan özel statülü kalkınma bankası dahil 38 banka ile takip etmektedir. Özbekistan'da 30 banka, Kırgızistan'da 22 banka, Türkmenistan'da 11 banka faaliyet göstermektedir. Azerbaycan'da faaliyet gösteren bankaların 2'si kamu, 44'ü ise özel bankadır. Yabancı sermaye oranı %50 üzerinde 5 banka faaliyet göstermektedir. Yüzde ellinin altında yabancı sermayeli 14 banka ve 2 yabancı banka temsilciliği vardır. Kazakistan'da yüzde yüz kamu sermayeli sadece 1 banka olan Jilstroybank ile özel statülü Kalkınma bankası dışındaki bankalar özel ticari bankadır. Özbekistan bankalarının 25'i yerli ve 5'i yabancı bankadır. Özbek bankalarının 11 tanesi özel banka, 3 tanesi devlet bankası ve diğerleri anonim şirket bankasıdır. Kırgızistan'da faaliyet gösteren bankaların 1 tanesi Kalkınma ve Yatırım Bankasıdır. Kırgız Bankalarında yabancı ortaklığı (joint-venture) en yaygın görülmektedir. Türkmenistan bankalarının 5'i hisselerinin tamamı devlete ait devlet ticari bankası(DTB), 3'ü hisselerinin çoğu devlete ait 'paydarlar ticari bankalar'(PTB), 1 özel statülü ticaret bankası (TB), ve 2 adet yabancı banka faaliyet göstermektedir. Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların 32 tanesi mevduat, 4 tanesi katılım ve 13 tanesi kalkınma ve yatırım bankasıdır. Mevduat bankalarının 3 tanesi kamusal sermayeli, 11 tanesi özel sermayeli, 17 tanesi %51 pay ve üzeri yabancı sermayeli ve 1 tanesi TMSF'ye devredilen bankadır. Yatırım ve Kalkınma bankalarından 3'ü kamu sermayeli, 6'sı özel sermayeli ve 4'ü yabancı sermayeli bankadır. Bankalarını gruplandırılması ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Orta Asya'da Yatırım ve Kalkınma Bankaları sadece 1 adet veya hiç yoktur. Bu bakımdan bankalar mevduat ve yatırım bankası olarak ayırım yapılmamaktadır. Bankaların özel sermayeli ve kamu sermayeli ayırımı önemli kriterdir. Orta Asya devletleri bağımsızlığını aynı yıl

kazanmalarına karşın kamunun bankacılık sektörü içindeki payı günümüzde ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir.

Toplam banka sayısında yıllar itibarı ile artış ve azalışlar aynı paralelde hareket etmiştir. Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde 1991 bağımsızlıklarını ilan etmelerinden sonra 2000 yılına kadar banka sayısında hızlı artış göstermiş. Aynı artış bankacılık yeniden yapılandırma (İstanbul yaklaşımı) sürecine kadar Türkiye’de yaşanmış ve 2001 krizinden sonra bankalar birleşme ile güçlendirilmiş veya rekabet gücünü kaybeden bankaların faaliyetlerine son verilmiştir. 1999 yılında özel finans kurumları hariç 81 banka faaliyet göstermesine karşın günümüzde sayı 45’e gerilemiştir. Kırgızistan’da 1993 yılında 14’e, 1995 yılında 19’a yükselen banka sayısı 1998 Rusya krizinin de etkisiyle banka sayısındaki artış durmuş ve 1997-2001 yılları arasında 13 banka iflas etmiştir. Banka sayısındaki değişim Azerbaycan ve Kazakistan’da daha belirgindir. 1993 senesinde irili ufaklı 200 banka faaliyet göstermesine karşın 2003 yılında gelindiğinde sadece 38 banka faaliyet göstermekteydi. Günümüzde Kazakistan’da 37 banka vardır. 1995 yılında Azerbaycan’da özel banka sayısı 260’a kadar yükselmiş ve 10 yıl sonra 2005 yılında faaliyet gösteren banka sayısı sadece 44’tür. 2003 yılından sonra banka sayısında önemli değişime aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere görülmemiştir. Küreselleşen dünya’da artan rekabet, Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde bankalarının birleşme ve devralmaları arttırmıştır.

Tablo 34 : Türkiye ve Orta Asya Türk Devletleri Bankacılık Sektörü Toplam Banka Sayıları

ÜLKE	Banka Sayısı	Yıllar					
		2003	2004	2005	2006	2007	2008
TÜRKİYE	<i>Toplam Banka Sayısı</i>	50	48	51	50	50	49
	<i>Yabancı Banka Sayısı</i>	16	15	17	21	23	24
TÜRKMENİSTAN	<i>Toplam Banka Sayısı</i>	12	11	11	11	11	11
	<i>Yabancı Banka Sayısı</i>	4	2	2	2	2	2
KAZAKİSTAN	<i>Toplam Banka Sayısı</i>	36	35	34	33	35	37
	<i>Yabancı Banka Sayısı</i>	16	15	14	14	18	13
KIRGIZİSTAN	<i>Toplam Banka Sayısı</i>	21	19	19	20	22	21
	<i>Yabancı Banka Sayısı</i>	7	9	10	10	10	10
AZERBAYCAN	<i>Toplam Banka Sayısı</i>	46	44	44	44	44	46
	<i>Yabancı Banka Sayısı</i>	4	5	5	5	6	9
ÖZBEKİSTAN	<i>Toplam Banka Sayısı</i>	33	31	29	29	29	30
	<i>Yabancı Banka Sayısı</i>	5	5	5	5	5	5

4.4. Bankacılık Sektörü Toplam Aktifler

Orta Asya cumhuriyetleri içinde bankacılık sektörü en fazla aktife Kazakistan sahiptir. Kazakistan hatta BDT içinde Rusya ve Ukrayna'dan sonra en büyük üçüncü aktif büyüklüğe sahip olmakla 1 Ocak 2009 tarihinde toplam aktifleri 98.8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Kazakistan'ın komşuları Özbekistan'da aynı tarihte 6.5 milyar dolar (EBRD'nin hesapladığı ortalama döviz kura göre 9 milyar dolar) ve Kırgızistan'da 1.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik ölçek bakımından da eski Sovyet cumhuriyetleri içinde Rusya, Ukrayna ve Kazakistan en büyük olanlardır.¹²⁴ 2008 yılı sonu itibarı ile Azerbaycan bankacılık sektörü toplam aktifleri %52,7 artarak 10 273,5 milyon Azeri Manatı olarak gerçekleşmiştir.¹²⁵ Azerbaycan'da dolar bazında 2008 yılı Aralık ayı itibarıyla bankaların toplam varlıkları hacmi 12,8 milyar dolar olmuştur.¹²⁶ Türkmenistan'da bankacılık sektörü toplam aktifleri 2007 yılı kesinleşmiş bilgiler mevcut olup toplamda 23523 milyar manat olarak açıklanmıştır. Toplam aktifleri ABD doları bazında 2 milyar 200 milyon olarak gerçekleşmektedir.¹²⁷ (1 USD=10690 Manat)

Söz konusu dönemde aktif büyüklüğü olarak Türk finans sektörünün %77,3'unu oluşturan bankacılık sektörünün toplam aktifleri %26 oranında artmıştır. Dünya genelinde yaşanan kriz nedeniyle, küresel olarak bankacılık sektörünün zor bir dönem geçirmesine rağmen 2008 yılsonu itibarıyla Türk bankacılık sektörünün görece iyi performansı dikkat çekmektedir. Zira 2008 yılında aktiflerdeki en yüksek oransal artış bankacılık sektöründe yaşanmıştır. Aralık 2008 tarih itibarı ile Türk Bankacılık sektörü aktif büyüklüğü 732,8 milyar TL olarak gerçekleşmiş ve bu rakam Eylül 2009 tarihi itibarı ile 798,4 milyar TL'ye ulaşmıştır.¹²⁸ TBB verilerine göre katılım bankaları kapsam dışı tutularak toplam aktifler cari fiyatlar ile 706 milyar TL(544 milyar ABD doları) olarak verilmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Türk bankacılık sektörü aktif toplamı ölçek olarak toplam Orta Asya cumhuriyetlerinin toplam bankacılık

¹²⁴ Evgeny Vinokurov, "Mutual Investment in the CIS Banking Sector", Eurasian Development Bank (EDB) Eurasian Intergration Yearbook, (2009), s.151

¹²⁵ Azerbaycan Merkez Bankası, illik hesabat 2008 (annual report), s.55

¹²⁶ T.C. Bakü Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Azerbaycan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Bakü, s.22.

¹²⁷ Atayewa, s.232.

¹²⁸ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, "Finansal Piyasalar Raporu Aralık 2008", Sayı 12, Ankara, s.17.

aktiflerinden daha fazladır. Toplam aktif büyüklük açısından hacim olarak Orta Asya bankaları küçük kalmaktadır.

Tablo 35 : Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Bankacılık Sektörü Toplam Aktifleri

ÜLKE	Para Birimi	Yıllar							
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TÜRKİYE	Milyar TL	169,2	212,7	249,7	306,5	396,9	484,9	561,2	705,9
	Milyar USD	138,1	141,1	166,4	215,0	295,4	339,5	430,6	543,6
TÜRKMENİSTAN	Milyar TMM	-	-	-	-	17.591,7	17.036,5	23.523,0	-
	Milyar USD	-	-	-	-	1,6	1,6	2,2	-
KAZAKİSTAN	Milyar KZT	-	-	1.678,0	2.687,0	4.515,0	8.872,0	11.684,6	11.889,6
	Milyar USD	-	-	11,2	19,8	34,0	70,4	95,3	98,8
KIRGIZİSTAN	Milyon KGS	5.029,0	7.860,0	11.385,0	17.703,0	21.904,0	28.269,0	42.134,0	54.926,0
	Milyon USD	104,2	167,5	260,8	415,2	534,1	703,4	1.129,1	1.501,8
AZERBAYCAN	Milyon AZM	730,0	845,0	1.027,5	1.663,0	2.252,0	3.778,0	6.725,7	10.273,5
	Milyar USD	0,8	0,9	1,0	1,7	2,6	4,3	8,0	12,8
ÖZBEKİSTAN	Milyar UZS	2.707,9	3.424,2	4.026,9	4.351,4	5.631,0	7.207,5	9.276,1	12.068,2
	Milyar USD	4,2	3,9	4,0	4,4	4,8	5,8	7,2	9,1

Kaynak: Ülkelerin Merkez Bankaları

4.5. Bankacılık Sektörü Toplam Krediler

2008 yıl sonu TBB verilerine göre bankacılık sektörü toplam krediler aktif içindeki payı yüzde 52 ve 367 milyar Türk Lirası ile Türkiye incelediğimiz 6 ülke içinde birinci gelmektedir. Türkmenistan bankaları 2007 yılında toplam kredileri 16688,2 milyar Manat (1,6 milyar USD) olarak gerçekleşmiştir. 2006 Yılında Türkmenistan'da bankacılık sektörü tarafından reel sektörü verilen krediler 800 milyon olduğunu düşünürsek 2007 yılında bir önceki yıla göre iki kat daha fazla kredi kullanılmıştır. 2008 yılı sonunda Kazakistan'da bankacılık sektörü toplam kredi miktarı 76,8 milyar dolara, Azerbaycan'da 8,7 milyar dolara, Özbekistan'da 4,8 milyar dolara ve Kırgızistan'da 0,7 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo 36 : Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Bankacılık Sektörü Toplam Krediler

ÜLKE	Para Birimi	Yıllar							
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TÜRKİYE	Milyar TL	37,1	56,4	70,0	103,2	153,1	218,1	280,5	366,9
	Milyar USD	30,3	37,4	46,6	72,4	113,9	152,7	215,2	282,5
TÜRKMENİSTAN	Milyar TMM	-	-	-	-	8.989,1	8.654,3	16.688,2	-
	Milyar USD	-	-	-	-	0,8	0,8	1,6	-
KAZAKİSTAN	Milyar KZT	-	-	1.086,6	1.812,9	3.062,0	5.991,8	8.868,3	9.244,5
	Milyar USD	-	-	7,3	13,3	23,0	47,5	72,4	76,8
KIRGIZİSTAN	Milyon KGS	1.557,0	2.010,0	2.893,0	5.801,0	7.645,0	11.299,0	20.798,0	25.574,0
	Milyon USD	48,3	42,8	66,3	136,1	186,4	281,2	557,3	699,3
AZERBAYCAN	Milyon AZM	395,0	451,0	670,3	989,6	1.441,0	2.362,7	4.681,8	7.163,2
	Milyar USD	0,4	0,5	0,7	1,0	1,5	2,6	5,5	8,7
ÖZBEKİSTAN	Milyar UZS	-	2.095,7	3.125,0	3.239,0	3.321,0	4.095,4	4.757,4	6.372,0
	Milyar USD	-	2,4	3,1	3,3	3,1	3,4	3,8	4,8

Kaynak: Ülkelerin Merkez Bankaları

4.6. Bankacılık Sektörü Toplam Mevduatları

Türkiye’de 2008 yılı sonu itibarı ile TBB verileri referans alındığında bankacılık sektörü toplam mevduat yüzde 27 oranında artarak 453 milyar TL olmuştur. 2007 yılında Türkmenistan bankacılık sektörü toplam mevduatları 8697,3 milyar manattır. Türkmenistan bankacılık sektörü mevduat toplamı EBRD’nin ortalama döviz kuruna göre 800 milyona ve aynı nüfusa sahip Kırgızistan’ın toplam bankacılık sektörü mevduatları 510 milyon dolar denk gelmektedir. 2008 yılı Kazakistan’da bankacılık sektörü mevduat toplamı 38 milyar, Azerbaycan’da 5,5 milyar, Özbekistan’da ise 4,4 milyar dolardır.

Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Bankaların Mevduat miktarı az olmasından kaynaklanan sorunlar vardır. Özellikle hane-halkı tasarruflarını banka mevduatı yerine yastık altı tutmayı tercih etmektedir. Bu ülkeler içinde değerlendirme yapacak olursak 28 milyon nüfuslu Özbekistan için toplam 4,4 milyar dolar bankacılık sektörü mevduatı çok düşük rakamdır. Kazakistan 15 milyon nüfuslu olmasına rağmen 38 milyar dolar bankacılık mevduatı ile ilk sırada gelmektedir. Beş ile altı milyon nüfus arasında değişen Türkmenistan’da bir milyar dolar civarında, Kırgızistan’da ise bu rakam beş yüz milyon dolar civarındadır. Eğer nüfus orantılı hesaplayacak olursak Türkmenistan, Özbekistan’dan daha iyi performans gösterdiğini görmekteyiz. Azerbaycan 5,5 milyar

dolar bankacılık mevduatı ve dokuz milyon nüfus ile diğer devletler ile karşılaştırabiliriz. Neticede tüm Türk Cumhuriyetlerinde toplam bankacılık sektörü mevduat miktarı düşüktür.

Tablo 37 : Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Bankacılık Sektörü Toplam Mevduatlar

ÜLKE	Para Birimi	Yıllar							
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
TÜRKİYE	Milyar TL	116,6	142,4	160,8	197,4	253,6	312,8	357,0	453,5
	Milyar USD	95,1	94,5	107,1	138,5	188,7	219,0	273,9	349,2
TÜRKMENİSTAN	Milyar TMM	-	-	-	-	-	-	8.697,8	-
	Milyar USD	-	-	-	-	-	-	0,8	-
KAZAKİSTAN	Milyar KZT	-	-	774,0	1.176,0	1.661,0	3.158,0	3.895,0	4.588,6
	Milyar USD	-	-	5,2	8,6	12,5	25,0	31,8	38,1
KIRGIZİSTAN	Milyon KGS	2.540,0	3.529,0	4.781,0	7.976,0	12.091,0	14.976,0	19.043,0	28.132,0
	Milyon USD	52,6	75,2	109,5	187,1	294,8	372,7	510,3	769,2
AZERBAJYCAN	Milyon AZM	391,6	450,4	610,6	1.025,2	1.294,4	2.162,1	3.411,0	4.505,7
	Milyar USD	0,4	0,5	0,6	1,0	1,4	2,4	4,0	5,5
ÖZBEKİSTAN	Milyar UZS	-	-	-	-	2.280,0	-	3829,2	5771,6
	Milyar USD	-	-	-	-	2,1	-	3,0	4,4

Kaynak: Ülkelerin Merkez Bankaları

4.7. Toplam Aktif / GSYİH

Toplam Aktif/GSYİH oranının büyüklüğü bankacılık sektörünün finansal gücünü gösteren verilerden biri olarak kullanılmaktadır.¹²⁹ Orta Asya'da 1 Ocak 2009 tarihi itibarı ile bu oran en yüksek Kazakistan gelmektedir. Bankacılık sektörü toplam aktifleri GSYİH'ya oranı Kazakistan'da %74,3, Kırgızistan'da %29,7, Özbekistan'da %32,8 olarak gerçekleşmiştir.¹³⁰ 2007 yılı sonu itibarı ile Türkmenistan'da toplam aktiflerin GSYİH'ya oranı %20 olarak gerçekleşmiştir. Kazakistan ve Türkiye bu oran %74 olarak gerçekleşmiştir. Diğer cumhuriyetlerde toplam aktiflerin GSYİH'ya olan oranı %30 civarında olduğunu dikkate alacak olursak bankacılık sektörünün finansal gücünün zayıf olduğunu göstermektedir. GSYİH da artış oranı ile aynı paralelde veya daha yüksek artış görülmesine karşın Özbekistan'da toplam aktiflerin GSYİH'ya oranı yıllar itibarı ile düşmüştür.

¹²⁹ Şakar, s.365.

¹³⁰ Vinokurov, s.151

Tablo 38 : Türkiye ve Orta Asya Türk Bankacılık Sektörü Toplam Aktif/GSYİH Oranı

Ülke	Yıllar							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye	70,4%	60,7%	54,9%	54,8%	61,2%	63,9%	65,8%	74,3%
Türkmenistan	-	-	-	-	19,1%	15,1%	17,3%	-
Kazakistan	-	-	36,4%	45,8%	59,5%	86,9%	90,9%	74,7%
Kırgızistan	6,8%	10,4%	13,6%	18,8%	21,7%	24,8%	29,7%	29,7%
Azerbaycan	13,7%	13,9%	14,4%	19,5%	18,0%	20,2%	25,0%	27,0%
Özbekistan	55,0%	46,0%	40,9%	35,5%	35,4%	34,7%	32,9%	32,8%

4.8. Toplam Kredi / GSYİH

Bankacılık sektörü kredi portföylerinin genişlediğini veya daraldığını gösteren veri olarak değerlendirilir. Ülkede kaynaklar yüksek faizli kamu kağıtlarında değerlendirilmesi toplam kredi/GSYİH oranının düşük çıkmasına esas nedendir. Ekonomik istikrarla oran yükselişe geçmektedir. Türkmenistan bankacılık sektörü toplam kredilerin GSYİH'ya olan oranı 2007 yılı verilerine göre %12'dir. Kazakistan'da bu oran %58 ile birinci gelmekte ve bankacılık sektörünün mevduatların iki katı kredi kullanarak yüksek risk almaktadır. Kazak bankaları aktiflerini mevduat toplamak yerine yurtdışı krediler ile finanse etmektedir. Türkiye %38,6 ile Kazakistan'ı takip etmektedir. Diğer Türk cumhuriyetlerinde yüzde 10 ve yüzde 20 arasında değişmekte, bu da toplam kredilerin GSYİH içindeki payı çok düşüktür. Bütün devletlerde bu oran artış görülmesine karşın Özbekistan'da geçen yıllar itibarı ile oran düşmüştür.

Tablo 39 : Türkiye ve Orta Asya Türk Bankacılık Sektörü Toplam Kredi/GSYİH Oranı

Ülke	Yıllar							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye	15,4%	16,1%	15,4%	18,5%	23,6%	28,8%	32,9%	38,6%
Türkmenistan	-	-	-	-	9,8%	7,7%	12,2%	-
Kazakistan	-	-	23,6%	30,9%	40,3%	58,7%	69,0%	58,1%
Kırgızistan	2,1%	2,7%	3,4%	6,1%	7,6%	9,9%	14,7%	13,8%
Azerbaycan	7,4%	7,4%	9,4%	11,6%	11,5%	12,6%	17,4%	18,8%
Özbekistan	-	28,1%	31,8%	26,4%	20,9%	19,7%	16,9%	17,3%

4.9. Toplam Mevduat / GSYİH

Gelişmekte olan ekonomilerde görülen yetersiz kaynak sorununu görmemizi sağlayan önemli verilerden biridir. Orta Asya cumhuriyetlerinde faaliyette olan bankalar en sıkıntılı durumu güven ortamı oluşturarak ekonomiye kaynak yaratma fonksiyonudur. Banka mevduatlarının GSYİH olan oranının düşük kalması ülke içi tasarrufların ekonomiye geri kazandırma başarısızlığının göstergesidir. Bankacılık sektörü mevduat toplamları Kazakistan hariç diğerlerinde %20'nin altında gerçekleşmiştir. Bu tablo bankaların kredi verebilmeleri için gerekli kaynakların yetersiz olduğunu göstermekte ve bankaların daha yüksek risk alarak borçlanmasına itmektedir. Türkiye'de 2008 yılında bankacılık sektörü Toplam mevduatlarının GSYİH'ya oranı %47,7 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 40 : Türkiye ve Orta Asya Türk Bankacılık Sektörü Toplam Mevduat/GSYİH Oranı

Ülke	Yıllar							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye	48,5%	40,6%	35,4%	35,3%	39,1%	41,2%	41,8%	47,7%
Türkmenistan	-	-	-	-	-	-	6,4%	-
Kazakistan	-	-	16,8%	20,0%	21,9%	30,9%	30,3%	28,8%
Kırgızistan	3,4%	4,7%	5,7%	8,5%	12,0%	13,2%	13,4%	15,2%
Azerbaycan	7,4%	7,4%	8,5%	12,0%	10,3%	11,5%	12,7%	11,9%
Özbekistan	-	-	-	-	14,3%	-	13,6%	15,7%

4.10. Toplam Kredi / Toplam Aktif

Toplam kredi/Toplam aktif oranı bankaların aracılık fonksiyonunu yerine getirme göstergesidir. Herhangi bir yaşanan ekonomik krizlerde kredilerin bilanço içindeki payının düştüğü, ekonomik istikrarda güven ortamının etkisiyle oranın arttığı görülmektedir. Bankacılık sektörü toplam aktif içinde kredi oranı en yüksek 77,8 ile Kazakistan gelmektedir. 2007 yılında Türkiye, Özbekistan ve Kırgızistan'da yaklaşık %50 olarak gerçekleşmiş. Türkmenistan ve Azerbaycan'da ise oran yaklaşık %70'tir.

Tablo 41 : Türkiye ve Orta Asya Türk Bankacılık Sektörü Toplam Kredi/Toplam Aktif

Ülke	Yıllar							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye	21,9%	26,5%	28,0%	33,7%	38,6%	45,0%	50,0%	52,0%
Türkmenistan	-	-	-	-	51,1%	50,8%	70,9%	-
Kazakistan	-	-	64,8%	67,5%	67,8%	67,5%	75,9%	77,8%
Kırgızistan	31,0%	25,6%	25,4%	32,8%	34,9%	40,0%	49,4%	46,6%
Azerbaycan	54,1%	53,4%	65,2%	59,5%	64,0%	62,5%	69,6%	69,7%
Özbekistan	-	61,2%	77,6%	74,4%	59,0%	56,8%	51,3%	52,8%

4.11. Toplam Kredi / Toplam Mevduat

Toplam kredi/Toplam mevduat oranı mevduatın krediye dönüşüm oranını göstermektedir. Kredilerin ve bankaların aracılık işlevinin göstergesi olarak kullanılmaktadır. Toplanan mevduatın ne kadarının kredi olarak kullandırıldığını ve dışarıdan ek kaynak bulunup bulunmadığını göstermektedir. Kredi kullandırım kaynaklarının yurtdışından sağlanan krediler ile takviye edildiğini göstermektedir.

Tablo 42 : Türkiye ve Orta Asya Türk Bankacılık Sektörü Toplam Kredi/Toplam Mevduat

Ülke	Yıllar							
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Türkiye	31,8%	39,6%	43,5%	52,3%	60,4%	69,7%	78,6%	80,9%
Türkmenistan	-	-	-	-	-	-	191,9%	-
Kazakistan	-	-	140,4%	154,2%	184,3%	189,7%	227,7%	201,5%
Kırgızistan	61,3%	57,0%	60,5%	72,7%	63,2%	75,4%	109,2%	90,9%
Azerbaycan	100,9%	100,1%	109,8%	96,5%	111,3%	109,3%	137,3%	159,0%
Özbekistan	-	-	-	-	145,7%	-	139,5%	110,4%

Kazakistan'da toplanan mevduatı iki katı kredi kullandırmıştır. Kazakistan'ı %160 ile Azerbaycan takip etmektedir. Türkmenistan'da 2007 rakamlarına göre toplam kredilerin toplam mevduata oranı %192'dir. Özbekistan'da oran %110, Kırgızistan'da %91 ve Türkiye'de 81 olarak gerçekleşmiştir. Buda mevduatların krediye yeterli olmadığını ve dışarıdan ek kaynak ile takviye edildiğini göstermektedir. Bankaların topladığı mevduatın düşük olduğunu ve krediler için dışarıdan ek kaynak kullanıldığını göstermektedir.

5. SONUÇ

Genel olarak Orta Asya Türk cumhuriyetlerinde bankacılığın yapısı birbirine benzemektedir. Üstte Merkez Bankası görevini yüklenmiş olan bir devlet bankası ve onun denetimi ve kredi desteğinde Ticari Bankalar bulunmaktadır. Bu Cumhuriyetlerde ticari banka deyimine dikkat etmek gerekir. Ticari Bankalar deyiminden belirli sahalarda devlete finansman sağlamakla görevli, topladığı paraları genel olarak devlet kuruluşlarına aktaran devlet kurumlarına verilen unvanı anlamak gerekir.

Diğer BDT cumhuriyetleri gibi burada da bağımsızlığa kadar bütün dış ilişkiler doğrudan Moskova'dan yönetildiği için özellikle dış ilişkilerde bir bilgisizlik ve deneyimsizlik başlıca sorun olarak görülmektedir. Serbest ekonomi düzenine geçme aşamasında bankacılıkta da değişikliğe gidilmiştir. Bankaların sadece ihtisas konularında kredi verme anlayışından vazgeçilmiş, her bankanın her işlemi yapabilme esasına dönmüştür. Buna rağmen dış ilişkiler genellikle Vneshekonombank üzerinden gerçekleştirilmektedir. Günümüzde Türk cumhuriyetlerinde bankacılık faaliyetlerini çağa uygun yapabilmesi için rekabet ortamının sağlanması ve bankaların faaliyetlerinin çeşitlendirmesi gerekmektedir. Bu ülkelerde güçlü bir finansal sistem için, bankaların faaliyette bulunduğu ortamın geliştirilmesi gereklidir.

Bu ülkelerde bankacılık sistemini de içeren finans piyasalarının birkaç yıl içerisinde daha bağımsız ve faal finans piyasalarına dönüştürülmesi ve özellikle dış ticarete yönelik hizmetler başta olmak üzere yeni finans hizmetlerini de içerecek şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun başarılması için eğitimin artırılması, yasal altyapının güçlendirilmesi, rekabetçi piyasa ekonomisinde faiz oranlarının yapısının değiştirilmesi ve halkın bankacılık sistemine güveninin artırılması gerekmektedir. Bu güvenin sağlanması için bankalara kapsamlı bir yeniden yapılandırma stratejisinin uygulanması, Merkez Bankası tarafından basiretli bir denetimin yaygınlaştırılması ve sistemde kalıcı bir şeffaflığın sağlanması gerekmektedir.

Türkiye hariç tutulursa Kazak bankacılık sistemi Orta Asya cumhuriyetleri içinde hem aktif büyüklük hem de özel ticari banka sayısında diğerlerinden önde gelmektedir. Tezimin dördüncü bölümünde oransal karşılaştırmalarda bu daha açık

anlaşılmaktadır. Bankacılık sektörü toplam aktifleri GSYİH'ya olan oran diğer Türk cumhuriyetlerde ortalama yüzde otuz olmasına karşın Kazakistan'da bu oran yüzde yetmişin üzerindedir.

Orta Asya Türk cumhuriyetleri hükümetlerinin özelleştirme uygulamalarında öncelik gösterdiği sektörlerden biri de bankacılık sektörü gelmektedir. Bağımsızlıktan sonra bu cumhuriyetler kendilerine özgü özelleştirme politikaları izlemişlerdir. Özelleştirme yapılırken dikkat edilmesi gereken en önemli husus rekabeti artırıcı Pazar ekonomisinin oluşturulmasına yönelik olmalıdır. Bazı Türk cumhuriyetleri özelleştirme uygulamalarını dikkatsiz ve hızlı gerçekleştirmişlerdir. Özellikle devlet bankalarının özelleştirilmesi en önemli konuların biridir. Bankaların yabancı veya yerli özel kesim yatırımcıya satılması her zaman rekabeti artırıcı sonuçlar getirmeyebilir. Burada en önemli sorun yapılan aceleci ve yanlış özelleştirme sonucu Devlet varlıklarının belirli kişilere servet transferi şeklinde olmasıdır. Özelleştirme yapılırken kademeli politika izlenmesi gerekmektedir. Bu anlamda izlediği titiz ve kademeli özelleştirme ile Türkmenistan'ın uyguladığı politikalar diğer Orta Asya Türk cumhuriyetlere örnek olmalıdır. Devletin varlıklarının korunması en önemli öncelik olmalıdır. Bir diğer önemli husus da bankacılık sisteminde yer alan bütün bankaların hiçbir ayrıcılığa tabi olmadan faaliyetlerini gösterirken, eşit rekabet koşullarında hizmet sunabilecekleri ortam oluşturulmalı ve böylece ülke kaynaklarını daha verimli ve etkin kullanılması sağlanmalıdır.

Türkiye bankacılık sistemi ile karşılaştığımızda bütün Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlıktan bu yana geçen yaklaşık yirmi yıla rağmen Türk bankacılık sisteminden daha az gelişmiş olduğunu yaptığımız karşılaştırma göstermektedir. Ekonomideki önemli yapı taşlarından olan bankacılık sektörü, Türk cumhuriyetleri ve Türkiye bankacılık sektörü kıyaslandığında ölçek büyüklüğü bakımından daha düşük olduğu gözlenmektedir. Orta Asya Türk cumhuriyetleri bankacılık sistemi içinde yer alan, göreceli olarak büyük kabul edilen bankaların bile uluslararası finans pazarında rekabet edebilecek tecrübesi, teknik donanımı ve insan kaynakları yoktur. Eğer Türkiye Orta Asya'dan bağımsız değerlendirme yapılırsa, aynı şekilde Türkiye'nin de Avrupa Birliğine üyelik sürecinde Türk bankacılık sektörünün

AB üye ülkeleri ortalamalarının çok altında kaldığı görülmektedir. Genel olarak Türk bankacılık sistemi içinde yer alan bankalar Avrupa Birliği ülkeleri, Amerikan ya da Japon bankaları kadar güçlü bir finansal geçmişe ve aktif yapısına sahip değildirler. Türk bankacılık sektörü toplam aktif büyüklüğü AB bankalarından göreceli olarak küçüktür. Burada bankacılık sektörü ölçek olarak küçük olması bankacılık hizmetleri daha kalitesiz sunulacağı anlamı çıkmaz. Bankacılık sistemi ölçek olarak büyük olması bankaların daha iyi hizmet sunmaları için tek koşul değildir. Bu anlamda gelişmişliğin göstergesi olan rakamlarda Türk bankacılık sektörü hızlı büyümesine rağmen Avrupa pazarında rekabet edebilmeleri ve etkili olabilmeleri için kat edeceği çok yol vardır.

Orta Asya'da bankacılık sistemi diğer sektörlerde olduğu gibi hızlı değişmektedir. Doksanlı yıllarda bağımsızlık kazanılması ile piyasa ekonomisine adaptasyonda yaşanan bankacılık sektöründeki tecrübesizlik yerini, 2000'li yıllardan sonra gerçekleştirilen yeniden yapılandırma programlarının etkisi ile daha sağlam bankacılık sistemine bırakmıştır. Özellikle adı geçen ülkelerin Merkez Bankaları, bankacılık sistemini düzenleyici mevzuat ve uygulamalar geliştirmeye gayret göstermişlerdir. Bankaların uluslararası standartlarda faaliyet gösterebilmeleri için Orta Asya Merkez Bankaları tarafından nakit yönetimi, ayrıcalıklı işlemlerin azaltılması, sorunlu kredilerin azaltılması, sermaye yeterliliği ve muhasebe konularında yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu konuların dışında bankaların kurulması için gerekli lisans alma koşulları ve izinler sıkılaştırılmıştır. Yıllar itibarı ile toplam banka sayısındaki azalma, yapmış olduğum çalışmamda gösterilmiştir. Kazakistan ve Azerbaycan'da bu durum daha belirgin görülmektedir. 1993-1997 yıllarındaki bankacılık sistemi ile günümüzdeki bankacılık sistemi tamamen farklıdır. Bağımsızlığı yeni kazandığı geçmiş yıllarda bu ülkelerin Merkez Bankaları tarafından yapılan eksik denetimin de etkisiyle sisteme giriş koşulları gevşek olması sonucu irili ufaklı bankalar türemiş ve bu bankaların çoğu lisans almalarına rağmen faaliyete geçmeden kapanmışlardır. 1993 yılında Kazakistan'da 200 üzerinde, 1995 yılında Azerbaycan'da ise 260 üzerinde irili ufaklı banka olmasına karşın, günümüzde Kazakistan'da toplam otuz yedi, Azerbaycan'da ise toplam kırk altı banka faaliyet göstermektedir. Banka sayısındaki düşüşün nedeni, Orta Asya Ülkelerinin Merkez Bankalarının asgari sermaye miktarının yükseltmeleri, banka birleşmeleri ve bazı bankaların kredi birlikleri gibi ad altında

yeniden ruhsatlandırılmasıdır. Bankacılık sisteminde faaliyet gösteren kuruluşların sayının azalmasının en önemli nedeni Merkez Bankalarının uygulamış olduğu asgari sermaye yükümlülüklerini yükselten politikalar gelmektedir.

İnceleme konusu olan ülke bankalarının aktif büyüklükleri dikkate alındığında bankacılık sisteminin diğer ülke bankacılık sistemlerini etkileyemeyecek kadar küçük kalması, sistemdeki yoğunlaşma oranının yüksek olması ve şube sayısının çokluğuna karşın aktif büyüklülerinin küçüklüğü nedeniyle çok az sayıdaki bankanın sektörü yönlendirdiği söylenebilir. Birçoğu kamu bankası olan üç veya dört banka, bankacılık sistemini oluşturan toplam aktiflerin yüzde sekseninden fazlasını yönetmektedirler. Bankaların uluslararası arenada faaliyet göstermekte olan bankalar ile rekabet edebilecek büyüklüklere kavuşturulması açısından daha yolun başında olduğu söylenebilir.

Bankacılık sektörünün etkinliğini arttırmak, rekabet kabiliyetini arttırmak, sektöre güveni kalıcı kılmak, sektörün dayanıklılığını geliştirmek, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak gibi hedefleri olan ve bu hedeflere ulaşmak için tarafsızlık, duyarlılık, katılımcılık saydamlık, hesap verebilirlik, tüketici odaklı anlayış, uluslararası işbirliği, uzmanlık ve performans ölçülebilirlik gibi prensipleri ilke edinmiş, Merkez Bankasının yükünü azaltacak bağımsız, özerk bir denetim ve düzenleme otoritesi olan kuruma zaruret duyulmaktadır. Orta Asya'da hala Merkez Bankaları denetleyici ve düzenleyici kurumdur. Bu kurumun amaçları, sorumlulukları ve yetkileri yasa ile açıkça tanımlanması gerekmektedir. Çünkü Orta Asya'da sektörünün en önemli sorunlarından biri halkın bankacılık sektörüne olan güvenin artırılması gelmektedir. Bu güvenin sağlanması için ülke bankalarına kapsamlı bir yeniden yapılandırma stratejisi uygulanması, denetimin sıkılaştırılması ve şeffaflığın kalıcı olması gibi eylemler bir an önce hayata geçirilmelidir. Yeniden yapılandırma programının sorumluluğunu özerk bir bankacılık denetim otoritesi gibi uzmanlaşmış bir kuruluşa verilmesi gerekmektedir. Özerk denetim kurumun, sermaye yükümlülüklerini yerine getiremeyen veya mevduat sahipleri için herhangi bir şekilde tehdit oluşturan bankaların olması durumunda tedbir alma yetkisi ile tam donatılmalıdır.

KAYNAKÇA

Agency of the Republic of Kazakhstan on regulation and supervision of financial market and financial organizations, Banking Sector Status as of 01.January.2009 with Closing Data, Almatı, 2009.

Agency of the Republic of Kazakhstan on regulation and supervision of financial market and financial organizations, Update on bank conglomerates as of July 1, 2008.

Atayewa, A., “Türkmenistan’da Bankacılık Sektörünün Gelişimi”, Yeşil Bayraklı ve Yeni Kalkınmalı Ülkemizde İktisadi Büyüme, Türkmenistan’ın Karamanı Atamyrat Niyazov Bankacılık Okulu Yayınları, 2009, Aşkabat.

Avesta Investment Group, Review of Main Economic Events, <http://www.ag.uz/lib/ud/08/en/10/ud081024e.pdf> 24.10.2008.

Avşar, Bilge (hızl.), “Türk Bankacılık Sektöründe Krizler”, Konya Ticaret Odası Araştırma Raporu, Sayı.556/516, (16.03.2007).

Azerbaycan Merkez Bankası, “Bank hakkında umumi malumat”, Bank Sistem Rüblük İcmal Raporu, Bakü, 31 Haziran 2009.

Azerbaycan Merkez Bankası, illik hesabat 2008 (annual report).

Azerbaycan Türkiye İş Adamları Birliği (ATİB), Azerbaycan Bankacılık Sektörüne İlişkin Genel Bilgi Raporu, Bakü, 2006.

Azerbaycan’da Bankacılık ve Mali Kurumlar, <http://makdis.pamukkale.edu.tr/Mak8.htm> , (13.09.2009).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, “Finansal Piyasalar Raporu Aralık 2008”, Sayı 12, Ankara.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü Raporu Eylül 2009, İstanbul, 2009.

Bekiyew, D. G., “Türkmenistan Bankacılık Sektörü; Yeni Başlangıçlara Doğru Büyüme”, Yeşil Bayraklı ve Yeni Kalkınmalı Ülkemizde İktisadi Büyüme, Türkmenistan’ın Karamanı Atamyrat Niyazov Bankacılık Okulu Yayınları, Aşkabat, 2009.

Benli, Ayşe Oya (hızl.), “Kazakistan Ülke Profili”, Kazakistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2009.

Benli, Ayşe Oya (hızl.), “Kırgızistan Ülke Profili”, Kırgızistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2009.

- Beşinci, Murat, http://www.bankaciyiz.biz/Kose_Yazilari-op-viewarticle-artid-187.html (23.10.2009).
- Bumin, Mete “Türk Bankacılık Sektörünün Karlılık Analizi:2002-2008”, Maliye Finans Yazıları, Sayı.84, (Temmuz 2009).
- Cesar, Mustafa “Bağımsızlığın Onuncu Yılında Türkmenistan’da Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci” Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) Türk Dünyası Çalışma Grubu, 2001.
- Çalış, Asım (hızl.), “Özbekistan Ülke Profili”, Özbekistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2005.
- Erçel, Gazi, “Türk Bankacılık Sistemi”, TCMB Başkanının Türk Amerikan Toplantısı Konuşması, Ankara, 18 Mart 1999.
- Gediz, Burcu, “Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Çözüm Önerileri”, Celal Bayar Ün. İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, (2002), Manisa, Cilt.9, Sayı. 1-2.
- Gülsoy, Ebru (hızl.), “Özbekistan Ülke Profili”, Özbekistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2009.
- Huseynov, Samir, “The Banking Sector of Azerbaijan”, Financing Deals in Azerbaijan, Bakü, 2007.
- Konya Ticaret Odası, Kazakistan Cumhuriyeti Ülke Raporu, Konya, Şubat 2009.
- Krizden Yarına Bankacılık Sistemi/Ekonomistler Platformu Önerileri, 2002, <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bankacilik.pdf>, (24.11.09).
- Mandacı, Pınar Evrim, “Türk Bankacılık Sektörünün Taşıdığı Riskler ve Finansal Krizi Aşmada Kullanılan Risk Ölçüm Teknikleri”, Dokuz Eylül Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.5 Sayı.1, (2003).
- Oktay, Elif Yüksel ve Nimet Çakır, “Kazakistan, Azerbaycan ve Kırgızistan’da Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Çözüm Yolları”, Akademik Bakış, Cilt 1, Sayı 6 (2003).
- Özdenoğlu, Selda (hızl.), “Kırgızistan Cumhuriyeti”, Kırgızistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı(TİKA), Ankara, Temmuz 2005.
- Özsoy, İsmail, “Türkiye’de Katılım Bankacılığı”, Türkiye Katılım Bankalar Birliği, (25 Ocak 2009), İstanbul.
- Pazarla İlgili Bilgiler, <http://www.tekbayrak.com/turk-cumhuriyetleri/turkmenistan.html> (26.10.2009)
- Ramazanoğlu, Geybulla ve İbrahim Atilla Acar, “Bir Geçiş Ekonomisi Örneği Olarak Kırgızistan: Siyasi, Ekonomik ve Toplumsal Yanaşım”, Review of Social, Economic & Business Studies, Vol.7/8, ss.385-402.

- Saparow, M.A., “Bankaların Milli Para Tasarrufları Türkmenistan’ın İktisadi Gelişmesinin Hizmetinde”, Yeşil Bayraklı ve Yeni Kalkınmalı Ülkemizde İktisadi Büyüme, Türkmenistan’ın Kahramanı Atamyrat Niyazov Bankacılık Okulu Yayınları, 2009, Aşkabat, s.15-18.
- Subaşı, Evren (hızl.), “Türkmenistan Ülke Profili”,Türkmenistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi (İGEME), Ankara, 2009.
- Şakar, Birgül, “Türk ve AB-15 Ülkeleri Karşılaştırmalı Genel Göstergeler ile Banka Sektörünün Ekonomik İstikrara Etkisi”, Kadir Has Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- T. C. Aşkabat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “2008 Yılı Türkmenistan’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari ve Ekonomik İlişkileri”, Temmuz 2009, Aşkabat.
- T.C Bışkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Kırgızistan’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkiler”, Mayıs 2009, Bışkek.
- T.C. Bakü Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Azerbaycan’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Bakü.
- T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA), Türkmenistan Ülke Raporu, Ankara, 2005.
- T.C. Merkez Bankası, “Osmanlı Dönemi” Tarihçe, <http://www.tcmb.gov.tr>, (09.06.2009).
- T.C. Taşkent Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Özbekistan’ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ticari-Ekonomik İlişkileri, Temmuz 2009, Taşkent.
- TCMB ve Para Politikası, http://www.ekodialog.com/Makaleler/merkez_bankasi_para_politikasi.html, (23.05.2009).
- Türk Bankacılık Sektörünün Piyasa Yapısının Analizi-3, <http://www.akademiagitim.com.tr/makale/tbs3.PDF> (17.04.2009).
- Türkiye Bankalar Birliği, “50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958-2007)”, Yayın no.262, İstanbul, Kasım 2008.
- Türkiye Bankalar Birliği, “Bankalarımız 2008”, Yayın no:264, İstanbul, Mayıs 2009.
- Türkiye Bankalar Birliği, “Türkiye’de Bankacılık Sistemi Banka, Şube ve Personel Sayıları Raporu Haziran 2009” İstanbul, 2009.
- Türkiye Katılım Bankalar Birliği, http://www.tkbb.org.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=51&Itemid=78 , (10.12.2009).
- Türkmenistan Merkez Bankası, Banka Hakkında, <http://www.cbt.tm>, (12.09.2009).
- Türkmenistan Merkez Bankası, Türkmenistan’ın Yeni Kalkınma Döneminde Bankacılık Sektörü Dergisi, 2008, Aşgabat.

Uysal, Faruk (hızl.), “Özbekistan Ülke Raporu”, T.C. Başbakanlık Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı(TİKA), Aralık 2004.

Uzbekistan Investment Gateway, <http://investment.uz/contentview13031>, (13.11.09).

Vinokurov, Evgeny, “Mutual Investment in the CIS Banking Sector”, Eurasian Development Bank (EDB) Eurasian Intergration Yearbook, (2009).

Yatırım Bankacılığının Kurumsal Çerçevesi, www.foruz.org/akademi/ekonomi/5.doc (11.11.2009).

Yıldırım, Oğuz, “Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma ve Düzenlemelerin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, Anadolu Ün. İktisadi Programlar Bölümü, http://sites.google.com/site/paribustr/o_yildirim5.doc (23.01.2009).

Yusubova, Jemile, “Halkbank Halkın Hizmetinde” Halkbank Yayınları, 2008, Aşgabat.